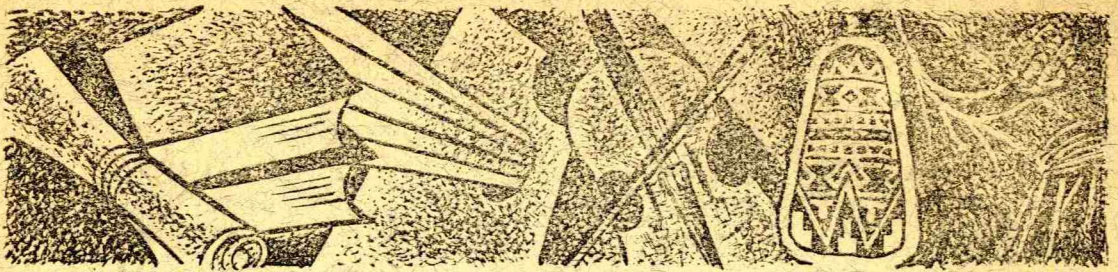

76/4X/175

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΞΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΠΡΟΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΦΑΙΔΩΝΟΣ Κ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΟΥ

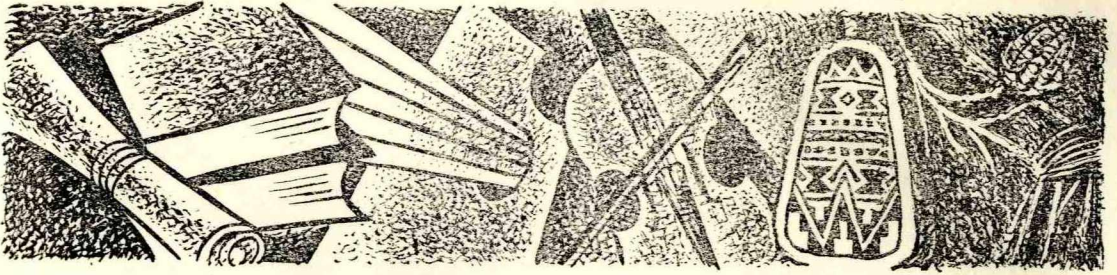
ΤΟΜΟΣ
ΠΡΩΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ
ΠΡΩΤΟΝ

ΑΘΗΝΑΙ

1950

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΞΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΠΡΟΝΟΙΑΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΦΑΙΔΩΝΟΣ Κ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΟΥ

ΤΟΜΟΣ

Π Ρ Ω Τ Ο Σ

ΤΕΥΧΟΣ

Π Ρ Ω Τ Ο Ν

ΑΘΗΝΑΙ

1950

Τὰ «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ» ἔχουν σκοπόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ καταστήσουν προσιτὴν εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινόν, τοὺς φιλόλογους, τοὺς ἐπιστήμονας, τοὺς καλλιτέχνας καὶ φιλοτέχνους τὴν Νεοελληνικὴν δημιουργικὴν παραγωγὴν, ἤτοι «κλασσικὰ» ἔργα τῶν διασημοτέρων πεζογράφων καὶ ποιητῶν, μουσικὰ κείμενα συγχρόνων ἐλλήνων συνθετῶν καὶ φωτογραφίας ζωγραφικῶν πινάκων ἢ γλυπτῶν ἔργων τῶν κυριωτέρων ἐκπροσώπων τῆς νεοελληνικῆς τέχνης. Ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ παρουσιάσουν τὰ πορίσματα τῶν συγχρόνων ἐρευνῶν ἐπὶ τῆς ἱστορίας, τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων ἐλλήνων, ἤτοι μελέτας ἱστορικές, λαογραφικές, φιλολογικές, γλωσσικές, βιβλιογραφικές, τεχνοκριτικές καὶ ἄλλας, ὑπὸ εἰδικῶν ἐρευνητῶν συντεταγμένας. Νὰ ἐνημερώσουν δ' ἐκ τρίτου τὸν ἀναγνώστην ἐπὶ πασῶν τῶν εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα ἀναφερομένων μελετῶν, ἐλληνικῶν καὶ ξενογλώσσων.

ΙΑΚΩΒΟΥ ΠΟΥΛΛΑ

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΛΑΘΟΣ*

O dignitosa coscienza e netta
come t'è picciol fallo amaro morso.

Dante. (Purg. III. 7-8).

1. Ἦταν Μέγα Σάββατο, δύο ὧρες νὰ ξημερώσῃ εἰς τὸ μικρὸ προαυλὶ μιᾶς κατοικίας χαμηλῆς, εἰς τὴν ἄκρην καὶ ἀνάμερα τοῦ χωριοῦ, ἡ Μαρία ἐβοηθοῦσε τὸν ἄνδρα τῆς νὰ φορτώσῃ τὸ ἄλογό του μὲ λάδι ἀπὸ τὸ ὕστερο ἄλεσμα ἐκείνης τῆς καρποφορίας.

— Μὴν ἀνησυχῆς, ἂν νυκτώσω, τῆς εἶπεν· ἔχω πολλὰ πράγματα νὰ τελειώσω εἰς τὴν πόλιν.

— Μὴ λησμονήσῃς τὸν καλὸν ἄνθρωπον, ὅπου σ' ἐκυνήγησε τόσον ἐφέτος, μὴν ἔχωμε πάλι βάσανα.

— Νὰ μὴν ἀνακατώνεσαι εἰς τὲς δουλιές μου· σοῦ τὸ εἶπα ἑκατὸ φορές.

Καὶ μὲ τοῦτο ὁ Πέτρος ἐκίνησε τὸ ἄλογο φορτωμένο καὶ κατέβη προφυλακτικὰ τὸ λιθόστρωτο μονοπάτι, ποῦ μεσ' ἀπὸ τὸ χωριὸ ἔβγαινε εἰς τὸν δημόσιον δρόμον.

2. Οἱ πρῶτες ἀκτίνες τοῦ Ἡλίου, μεσ' ἀπὸ τὴν θύραν καὶ ἀπὸ τὸ παράθυρο, ἐφώτιζαν τὸ φτωχικὸ ἐκεῖνο χαμῶγι καὶ τὰ ὀλίγα σκεύη του, ἓνα μικρὸ βουτσι, ἓνα σκαφόνι, μίαν καπάσσα, ἓνα τραπέζι καὶ δύο καθίσματα· εἰς τὸ ἓνα πλάγι εἶχαν τὸ κρεβάτι καὶ εἰς τὸ ἄλλο τὴν γωνίστραν. Ἡ Μαρία ἐβάλθη ἀμέσως νὰ κάμῃ τὴν ἐργασίαν τῆς παραμονῆς· ἐσάρωσε τὸν πάτον, ἐξαράχνιασε τὴν σκέπην, ἐξεσκόνισε ὄλα τὰ σκεύη, ἐγέμισε τὸ καντήλι τῆς Παναγίας, ἔβαλε καθαρὰ σεντόνια εἰς τὸ κρεβάτι καὶ ἐπάνω τὸ καλύτερο πᾶπλωμά τῆς· κατόπιν ἄλλαξε καὶ αὐτὴ, ἐκάθισεν εἰς τὸ κατώφλι καὶ ἔστεκε συλλογισμένη.

* Τὸ προκείμενον διήγημα, εἰς τὰ κυριώτερα πραγματικὰ σημεῖα, ἔχει ἱστορικὴν τὴν ὑπόστασιν· τὸ γεγονός συνέβη κατὰ τὸ ἔτος 1871. [Σ. Συγγρ.]

— «Μᾶς λείπει, ἔλεγε, ἀπὸ τὸ Πάσχα* ἔφθασε ἡ Λαμπρὴ καὶ εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὰ ξένα, καὶ ἔχομε ἓνα μῆνα ὁποῦ δὲν ἐπιάσαμε γράμματά του· ὅταν τὸ εἶχα κοντά μου, ἔβαζε τὸ χρυσὸ μου παιδί τὸν καλὸν τοῦ λόγον καὶ ἡμέρωνε ἡ παραξενιά τοῦ πατρὸς του· ἄ! πόσο θὰ τοῦ πονῆ νὰ περνᾷ τὲς καλὲς τοῦτες ἡμέρες μακριὰ ἀπὸ τὴ μαννούλα του. Τὰ θηλυκά τί θὰ μοῦ κάνουν τὰ καυμένα; κακοπανδρεμένες καὶ οἱ δύο· ὑπομονή, ἔχει ἀκόμη σαράντα ἡμέρες νὰ κάμη στρατιώτης· ἅμα γυρίση, θὰ εἶναι ὄλα καλά. Πάσχασε μὲ τὴν εὐχή μου, παιδάκι μου».

Αὐτὰ ἔλεγε μὲ τὸν νοῦν της ἡ Μαρία καὶ ἐδάκρυζε· εἰς τὸ πρόσωπό της, ὁποῦ ἄλλοτε εἶχε βασιλεύσει τὸ κάλος καὶ ἡ φαιδρότης, ἐφαίνοντο ἐκεῖνες οἱ στερεὲς καὶ αὐστηρὲς γραμμὲς, ὁποῦ ἀγάλι ἀγάλι χαρακώνει τὸ πρόσωπο γῆρας, ὁ κόπος, ὁ πόνος καὶ ἡ χριστιανικὴ ὑπομονή.

* Ἀπὸ τοὺς στοχασμοὺς της ἔξαφνα τὴν ἐσήκωσε ὁ ἦχος ἀπὸ ὄλα τὰ κωδωνοστάσια τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ χωριοῦ· ἦσαν ἡ Ἄνάστασις· διότι εἰς τὴν Κέρκυραν, τὸ Μέγα Σάββατο, τέσσερες ὥρες ἀφοῦ ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, ἀπ' ὅλες τὲς ἐκκλησίαις τῆς πόλεως τὸ χαρμόσυνο μήνυμα, ὡς ἠλεκτρικὴ σπῖθα, περνᾷ εἰς τὰ σιμοτινὰ χωριά καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἕως εἰς τὰ ἀκρινώτερα τῆς νήσου, ὥστε ὄλοι οἱ κάτοικοι τῶν ἐννενηντα χωριῶν σχεδὸν εἰς τὴν ἴδιαν στιγμὴν πανηγυρίζουν τὴν Ἄνάστασιν μὲ κωδωνοκρουσίαις καὶ τουφεκισμοῦς. Ἡ Μαρία ἐσφόγγισε τὰ δάκρυά της ἔκαμε τὸν σταυρὸν της καὶ ἐκίνησε πρὸς τὴν πρωτεύουσάν ἐκκλησίαν νὰ παρευρεθῆ εἰς τὴν ἀγίαν τελετὴν.

3. Τὸ ἑσπέρας ὁ ἄνδρας της ἔφθασε ἀπὸ τὴν πόλιν.

«Λάβε, τῆς εἶπε, τὰ χρυσάφια σου· τὰ σήκωσα ἀπὸ τὸ κατάστημα** νὰ τὰ φορέσης αὔριο· ἔστειλα καὶ δεκαπέντε δραχμὲς τοῦ Ἄντωνάκη μας νὰ καλοπεράσῃ αὐτὲς τὲς ἀγίες ἡμέρες· θὰ τὲς λάβῃ τὴν Νιὰ Δευτέρα· μᾶς γράφει ὅτι εἶναι καλά, καὶ μᾶς εὐχεται καλὴν Λαμπρὴν· πάρε τὸ γράμμα νὰ τὸ φυλάξῃς μὲ τὰ ἄλλα».

— Καλὴν φώτισιν σοῦ ἔδωκεν ὁ Θεός· λέγω γιὰ τὸ παιδί μας, ὄχι γιὰ τὰ χρυσάφια μου· εἰς περασμένες ἡμέρες, ὡσάν νέα κι ἐγώ, ἐζήλευα νὰ τὰ φορῶ· ἀμμή τώρα... καί, ὕστερα, ἔμαθα ἀπὸ πολὺν καιρὸν νὰ τὰ ἔχω εἰς τὸ Κατάστημα· κοίταξε πῶς ἐμαύρισαν τὰ μαραμένα.

Καὶ ἀμέσως ἐβάλθη νὰ ξεσκονίσῃ τὸ μαῦρο βελουδένιο χρυσοκέντητο πεσελί, νὰ τρίψῃ τὲς ἀσημοχρυσωμένες φούμπιαις, τὰ ἀση-

* Πάσχα λέγουν οἱ χωρικοὶ μας τὰ Χριστογεννα καὶ Λαμπρὴν τὸ Πάσχα. [Σημ. Συγγρ.]

** Κατάστημα, τὸ λεγόμενον Ἐνεχυροδανειστήριον. (Mont de Piété) δανείζει ἀντὶ ἐνεχόρου πρὸς 6 τὰ 100. [Σημ. Συγγρ.]

μένια σκολαρίκια, τὸν χρυσοῦν λαιμόν, τὲς χρυσὲς περόνες τῆς κεφαλῆς καὶ τὰ δακτυλίδια. Καὶ ἐνῶ ἔκαμνε αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, αἰσθάνετο ὅτι ἐπιάνετο ἡ καρδιά της.

«Παναγία μου, ἔλεγε μέσα της, κάμε νὰ ἔχῃ καλὸ τέλος τούτη μου ἡ χαρά· δὲν ἐπερίμενα τόσην καλωσύνην ἀπὸ τὸν ἄνδρα μου· θὰ τὸν ὠδήγησε ἴσως ὁ καλὸς μου πνευματικὸς· καὶ ὅμως ἐγὼ ποτέ μου δὲν ἄνοιξα τὸ στόμα μου νὰ παραπονεθῶ γιὰ τὲς κακοτροπίαις τοῦ συντρόφου μου· γνωρίζω πόσες φροντίδες, πόσα βάσανα ἔχουν αὐτοὶ οἱ δύστυχοι ἄνδρες· εἶναι ἀναγκασμένοι εἰς τὴν ἀνέσσοδον νὰ χρεωθοῦν διὰ τὸ θεόψωμο, καὶ συμβαίνει πολλές φορές, γιὰ τὲς ἁμαρτίαις μας, εἴτε ἡ ὄστρια νὰ χαλάσῃ τὸν καρπὸν,* εἴτε τὸ κρῦο ἀπριλιάτικα νὰ κόψῃ τὰ σταφύλια μὲς τὸ ἄνθισμά τους· καὶ τότε ὁ τοκογλύφτης τοὺς φοβερίζει μὲ φυλάκισιν γιὰ νὰ τοὺς βιάσῃ νὰ τοῦ γράψουν τὸ ἓνα δέκα, εἴκοσι, πενήντα—ὦ! οἱ μαῦρες ψυχές, διάδικον νάχουν τὸν Θεόν— καὶ ὕστερον οἱ ἄνδρες ν' ἀγριεύουν, μᾶς μαλώνουν ἄδικα γιὰ τὸ παραμικρὸ— εἴ! ἡ φτώχεια, γενιᾷ τὴ γκρίνια. Πόσες φορές αὐτὰ τὰ χρυσάφια, αὐτὸ τὸ πεσελί μου, τούτη ἡ καυμένη προῖκα, ἐχρησίμευσε γιὰ νὰ σηκώσωμε ἀπὸ τὸ Κατάστημα καμμιά πενηνταριά δραχμὲς, διὰ νὰ μὴ σαπῇ ὁ ἄνδρας εἰς τὴν φυλακὴν. Ἄ! νὰ περάσουν γρήγορα αὐτὲς οἱ σαράντα ἡμέρες, νὰ γυρίσῃ τὸ παιδάκι μου, νὰ μᾶς βοηθήσῃ».

Ἡ καυμένη της προῖκα! Ὅποιος δὲν γνωρίζει τὴν ἐξοχὴν τῆς Κερκύρας θὰ παραξενευθῇ ν' ἀκούσῃ ὅτι οἱ γυναῖκες συνήθως φέρνουν μόνην τοὺς προῖκα καμμιά διακοσιριά δραχμὲς χρυσάφια καὶ κάποτε δύο ἢ τρία ἐλαιόδενδρα ἢ ἓνα ἢ δύο τσαπιῶν ἀμπέλι, εἰσόδημα δέκα δραχμῶν τὸν χρόνον· ἀλλὰ ἡ θαυμαστὴ χωριανὴ φέρνει μὲ τὸ σῶμά της τὸ εὐρωστο καὶ μὲ τὴν εὐγενικὴν ψυχὴν της θησαυρὸν ἀτίμητον εἰς τὴν οἰκογένειαν ὁποῦ ἔρχεται νύφη καὶ ἀγογγύστως ἐργάζεται καὶ κοπιᾷ καὶ ὅταν συμβαίῃ νὰ χηρεύσῃ μὲ ἀνήλικα παιδιὰ, τότε μὲ τὸ προνοητικὸν τῆς πνεῦμα, μὲ ὑπεράνθρωπον ἀγῶνα κυβερνᾷ τὴν οἰκογένειαν, καὶ ἄπειρα ἔχομε παραδείγματα, ὁποῦ γυναῖκα χήρα ἀνάστησε σπῖτι ξεπατωμένο.

4. Ἐπέρασε τὸ Νιοβδόμαδο ἡσυχὰ κ' ἐξημέρωσε ἡ Δευτέρα. Ὁ Πέτρος ἀναχώρησε γιὰ τὴν πόλιν νὰ φέρῃ τρόφιμα γιὰ τοὺς ἐργάτες εἰς τὸ σκάψιμο τῶν ἀμπέλων· οἱ πολλὲς καὶ συχνὲς βροχὲς τῆς μεγάλῃς τεσσαρακοσιῆς καὶ κατόπιν οἱ ἐορτασίμιαις ἡμέραις εἶχαν ἐμποδίσει αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, ἡ ὁποία γίνεται τακτικῶς τὸν Φεβρουάριον καὶ τὸν Μάρτιον.

Τὸ μεσημέρι ἡ Ἐλένη ἦλθε νὰ εὔρῃ τὴν μητέρα της.

* Καρπὸν τὸν ἐλαιόκαρπον, ὡς τὸ κυριώτερον προϊόν τῆς Νήσου. [Σημ. Συγγρ.]

— Μάννα, τῆς εἶπε, νὰ λυτρώσης τὸ σπίτι μου· τὸ παιδί μου ἐξημέρωσε χειρότερα, ὄλο τὸ κορμάκι του εἶναι φωτιά, παραλογάει· ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ ἰατρὸν καὶ φάρμακα.

— Τί νὰ σοῦ κάμω παιδί μου· τὸ γνωρίζεις πῶς περνᾶμε· ὁ καρπὸς ἐσώθηκε· ἂν μᾶς ἔμειναν ὀλίγα λεπτά, αὐτὰ μᾶς χρειάζονται νὰ πλερώσωμε ἐργάτες γιὰ τ' ἀμπέλια· μᾶς λείπει τὸ μονάκριβό μας παλληκάρι, καὶ ὁ Πέτρος δὲν προφθάνει νὰ τὰ σκάψη μόνος του, ἂν καὶ τὸν βοηθῶ κ' ἐγώ· ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅπου τὰ παιδιὰ μας πηγαίνουν στρατιῶτες, πιάνομε κι' ἐμεῖς οἱ γυναῖκες τὸ τσαπί.

— Μάννα σπλαχνίσου μας· δὲν ἔχομε πεντάρια καὶ μᾶς χρειάζονται αὐριο ἄμέσως δεκαπέντε δραχμὲς γιὰ τὸν ἰατρὸν καὶ δέκα γιὰ τὸ ἀμάξι, χωρὶς τὰ φάρμακα καὶ ὅ,τι ἄλλο διορίση.

— Καὶ ποῦ νὰ τὰ εὔρω, παιδί μου· ὁ πατέρας σου, εἰς τούτην τὴν ἐσοδείαν, ἐξ ἀφορμῆς ὅπου ἦταν ὀλίγη καρποφορία δὲν μοῦ ἄφησε τὰ ὑστερομαζώματα, καθὼς ἦταν παλαιὰ συνήθεια νὰ τ' ἀφίνουν τῶν γυναικῶν γιὰ νὰ ἔχουν καὶ αὐ· ἐς ὀλίγα λεπτά εἰς τὴν κασέλα τοῦς.

— Ἀμμή σοῦ ἔφερε ἐφέτος τὰ χρυσάφια σου κάμε τὸ καλὸ νὰ μοῦ τὰ δώσης γιὰ κανένα μῆνα νὰ τὰ βάλω μ' ἐκεῖνα τὰ ὀλίγα τὰ δικά μου, εἰς τὸ Κατάστημα, νὰ οἰκονομήσωμε αὐτὲς τὲς δραχμὲς· ἕως τὴν Ἀνάληψιν δὲν θὰ ἔχης ἀνάγκην νὰ τὰ φορέσης· μάννα, κάμε το, ἂν μ' ἀγαπᾶς.

— Δὲν τὸ ἔλεγα ἢ δύστυχη ὅτι αὐτὰ τὰ χρυσάφια θὰ μοῦ γίνουν φαρμάκι; Εἶσαι βέβαιη, Ἐλένη μου, ὅτι ἕως τὴν Ἀνάληψιν θὰ τὰ ξαγοράσης;

— Βεβαιότατη· θὰ πσυλήση τὸ δαμάλι ὅπου ἔχει μισιακό· θὰ πουληθῇ ἴσια ἴσια τὲς παραμονὲς τῆς Ἀναλήψεως.

— Θὰ εἶναι ἐδῶ ὁ Ἀντωνάκης μου, εἶπε μέσα τῆς ἡ Μαρία, καὶ τότε, ὅ,τι καὶ ἂν τύχη, ὄλα διορθώνονται. Καὶ πῶς νὰ μὴν τὴν σπλαχνισθῶ, εἶναι ἀτάλικη καὶ ἀκόμη ἀδύνατη ἀπὸ τὴν ὑστερή τῆς ἀρρώστεια, καὶ μὴ μοῦ πάθη.

— Κάμε το μητέρα, νὰ χαρῆς τὸν Ἀντώνη μας· θὰ γυρίση γλήγορα ὡς ἀκούω.

— Ναὶ θὰ εἶναι ἐδῶ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς.

Ἐσηκώθη καὶ ἔβγαλεν ἀπὸ τὴν κασέλα τὰ χρυσάφια.

Πᾶρε τα παιδί μου, καὶ βάλε εἰς τὸν ὄρκον τὸν ἄνδρα σου νὰ μὴ μὲ ὁμολογήσῃ· ἂν τὸ μάθῃ ὁ πατέρας σου, ἐχάθηκα.

5.

«Ὡτιμένα, ζωὴν δυστυχισμένην ὅπου περνᾶμε ἐδῶ εἰς τὸ χωριό! ἔλεγε μονη τῆς ἡ Μαρία, νὰ μὴν εὐρίσκειται ἰατρός νὰ ἔλθῃ νὰ καθίσῃ ἐδῶ νὰ κἀνῃ χριστιανικὰ τὴν ἐπιστήμην του· ἀμμή νὰ εἴμαστε ἀναγκασμένοι, ὅταν ἀρρωστήσῃ κανένα παιδί μας, ἢ νὰ τὸ φέρ-

νωμε εἰς τὴν ἀγκαλιά μας εἰς τὴν πόλιν, θερμασμένο, τρεῖς ὧρες δρόμον, μὲ τὸ ἡλιοπύρι, γιὰ νὰ τὸ ἰδῇ μίαν μόνην φορὰν ὁ ἰατρός, ἢ νὰ ἐξοδεύωμε φοῦκτες φράγκα γιὰ νὰ τὸν φέρωμεν ἐδῶ, καὶ ἂν πουλῆ κανεὶς αὐτὸ τὸ εὐλογημένο κινίνο, νὰ τὸ πλερώνωμεν ὡσάν χρυσόχωμα. Ἔτσι ἐχάθη τὸ σπίτι τοῦ πατρός μου· ἀπὸ ἀρρώστειες ἐξεγίνηκε γιὰ νὰ κοιτάξῃ τὸ μονάκριβό του ἀρσενικό—ἐνδεκα μῆνες ἀρρώστεια—ἐπούλησε ὅ,τι καὶ ἂν εἶχε, καὶ τὸν ἐχάσαμε γιὰτὶ δὲν ἔφερε τὸν ἰατρὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Ἀπὸ τοῦτο ἐξέπεσε τὸ σπίτι μας· προῖκα δὲν εἶχε νὰ μοῦ δώσῃ ὁ πατέρας μου παρὰ αὐτὰ τὰ εὐλογημένα στολίδια τῆς μητρός μου· καὶ ὅμως μ' ἐπήρε τοῦτος ὁ χριστιανός, καλός, ἀμμή, ὁ Θεὸς φυλάξῃ, ἂν τοῦ ἔλθῃ τὸ νευρικό· σ' ὀλίγον καιρὸν ἔθαψα τὸν καλὸν μου πατέρα καὶ ἡ χήρα μάννα μου ἔμεινε κορός· καὶ Θεὸς τὸ ἤξεύρει τί γεράματα περνᾶ εἰς τὸ ἐρμόσπιτό τῆς. Ὡτιμένα, δὲν ἤξεύρω γιὰτὶ σήμερα ὄλα τὰ παλαιὰ μου δυστυχήματα μοῦ ξαναφανερώνονται εἰς τὸ πνεῦμα, ὡς νὰ ἦσαν χθεσινὰ. Ἐπέρασα ἡσυχὰ αὐτὲς τὲς ἅγιες ἡμέρες, καὶ τώρα μοῦ ἀρρώστησε αὐτὸ τὸ μικρό μου ἐγγόνι· δὲν μ' ἀρέσει αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια· καὶ πῶς νὰ μὴ δώσω τῆς Ἐλένης τὰ χρυσάφια ;»

Μὲ αὐτοὺς τοὺς συλλογισμοὺς ἀνέβη εἰς τὴν σιμοτινὴν ράχην νὰ μάσῃ ἀγριολάχανα γιὰ τὸ δεῖπνον, καὶ ἀφοῦ τὰ ἔβαλε νὰ βράσουν, ἔπεσε γονατιστὴ εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας ὅπου εἶχε ἐπάνω εἰς τὸ προσκέφαλο τῆς νυμφικῆς τῆς κλίνης.

— «Παναγία μου, εἶπε δακρῦζοντας, τί εἶναι αὐτὸ ποῦ αἰσθάνομαι μέσα μου ; βοήθησέ με, μὴ πεθάνω πρὶν ἰδῶ τὸ παιδί μου».

6. Ἦταν δύο ὧρες νύκτα καὶ ἄρχισε ἡ Μαρία ν' ἀνησυχῆ.

— «Ἄν ἔχη ἄλλα κακά, ὅμως δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνους ποῦ χάνονται εἰς τὴν χώραν μέσα εἰς τὰ καπηλειὰ ἢ χασομεροῦν εἰς τὸ δρόμον μέσα εἰς τ' ἀργαστήρια».

Καὶ ἔστεκε ἀκίνητη χωρὶς νὰ βγάλλῃ ἄχνα, καὶ ἐφαντάζετο ν' ἀκούσῃ τὰ πέταλα, καθὼς τ' ἄκουε πάντοτε κᾶμποσα λεπτά πρὶν φθάσῃ, ὅπως τὸ ἄλογο ἐτετραπόδιζε εἰς τὸ λιθόστρωτο μονοπάτι.

— «Ἦλθεν, ἐφώνασε· εἶναι τὸ πάτημά του· πῶς ἔρχεται μὲ τὰ πόδια ;» καὶ μὲ αὐτὸ ἐπετάχθη εἰς τὸ μονοπάτι καὶ σ' ὀλίγα λεπτά τῆς ἐφανερώθη ὁ ἄνδρας τῆς.

— Καλησπέρα, τῆς εἶπε μουγκόφωνα.

— Καλῶς ὦρισε· τί ἐγίνηκε τὸ ἄλογό μας ; τοῦ ἔχω ἔτοιμον τὸν σανό.

— Τὸ ἄλογό μας ξενυκτᾶει ἄλλοῦ· ἄφησέ με ἡσυχον νὰ ξανασάνω· ὁ Θεὸς θέλει νὰ μᾶς παιδεύσῃ· ἐλάβαμε γράμματα ἀπὸ τὸν Ἀντωνάκη μας.

Ἡ Μαρία ἐρρίγωσε.

— Τί γράφει ;

—'Εγύρισα βιαστικά και δὲν ἐπρόφθασα νὰ εὔρω κανέναν φίλον νὰ μοῦ τὸ διαβάσῃ· πάρε το νὰ σοῦ τὸ διαβάσῃ ὁ πνευματικός μας.

Ἡ Μαρία ἐπῆρε τὸ γράμμα καὶ τῆς ἔτρεμαν τὰ [γόνατα, τὸ ἔβαλεν εἰς τὸν κόρφον τῆς κ' ἐβγήκε.

— «Τί νὰ γίνω ὁ δύστυχος ; ἔλεγε μόνος του· εἶμαι πάλι ἀναγκασμένος νὰ τῆς τὰ πάρω· τὸ γνωρίζω ὅτι δὲν θὰ μοῦ κάμῃ τὴν παραμικρὴν δυσκολία, ἅμα γνωρίσῃ τί περιστατικὸ μοῦ ἔτυχε· ἀλλὰ τὸ ἔχω σ' ἐντροπὴν ὕστερ' ἀπ' ὀλίγες ἡμέρες».

7. Εὗρηκε ἡ Μαρία τὸν πνευματικὸν τῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου, κατὰ τὸ σύστημά του, ἀνεγίνωσκε πρὶν πάῃ νὰ πλαγιάσῃ τὲς ἐσπερινές του εὐχές. Εἰς ὄλον τὸν ναὸν τὸ τέμπλο μοναχὰ μὲ τὰ δεσποτικά εἰκονίσματα καὶ τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους ἐφωτίζετο ὀλίγο ἀπὸ τὸ καντήλι ἔμπροσθεν εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ ἀπὸ ἓνα κερὶ στυλωμένο εἰς τὸ ἀναλόγι· αὐτοῦ ὁ ἀσπρομάλλης ἐφημέριος, χωρὶς τὸ καμυλαῦκι, ἐπροσεύχετο μὲ ταπεινὴν φωνήν, μὲ καθαρὴν προφορὰν, γεμάτην χριστιανικὴν κατάνυξιν. Ἡ Μαρία ἐμπῆκε εἰς τὸν νάρθηκα, ἐστάθη εἰς τὴν θύραν, καὶ μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο ἔλεγε μέσα τῆς τὰ πατερημά τῆς· ὅταν ὁ Παπᾶς ἔκλεισε τὸ εὐχολόγι, ἐπλησίασε καὶ τοῦ ἐφίλησε τὸ χέρι.

— Γιὰ καλὸ, Μαρία, τέτοια ὦρα ;

— Δέσποτά μου, συγχώρεσέ με· κάμε τὸ καλὸ νὰ μοῦ διαβάσῃς τοῦτο τὸ γράμμα τοῦ Ἀντωνάκη μου.

— Ἄ ! τὸ καλὸ παιδί ! γρήγορα σώνεται ὁ καιρὸς του.

Ἄ Παπᾶς ἀνοιξε τὸ γράμμα.

«Καλὲ μου πατέρα. Ἔλαβα τὸ γράμμα σου καὶ τὰ δεκαπέντε φράγκα· σὰς εὐχαριστῶ· ἀλλὰ γιατί νὰ στερηθῆτε σεῖς οἱ καϋμένοι γονεῖς μου ; ἐδῶ, χάρις εἰς τὸν Θεόν, δὲν μοῦ λείπει τίποτε· ὁ λοχαγὸς μου μὲ ἀγαπᾷ καὶ μ' ἐπῆρε καὶ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν του· ἀλλὰ τὸ βᾶρος τῆς ξενιτειᾶς τὸ αἰσθάνομαι περισσότερο αὐτὲς τὲς ἅγιες ἡμέρες· εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ὅπου δὲν ἐορτάζω εἰς τὸ σπιτάκι μας. Ἀλλὰ καὶ σεῖς πρέπει νὰ ἔχετε ὑπομονήν· μάθετε ὅτι ἦλθε διαταγὴ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον νὰ μᾶς κρατήσουν καὶ ἄλλους τρεῖς μῆνες, ὥστε μόνον τὸν τρύγον θὰ μ' ἔχετε κοντά σας· γιὰ τοῦτο ἄργησα νὰ σὰς γράψω, γιὰ νὰ μὴ σὰς πικράνω μίαν ὥραν πρωτύτερα. Πόσο θὰ βαρυφανῆ τῆς καϋμένης μου μάννας ! Πατέρα μου, ἂν μὲ ἀγαπᾶς, μὴ τὴν λυπήσῃς, καθὼς συμβαίνει κάποτε νὰ θυμῶνης. Σὰς φιλῶ τὰ μάτια καὶ τὰ χέρια. Θὰ σὰς γράφω ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπου θὰ μετατεθῆ τὸ τάγμα, ἀπὸ τὰ σύνορα. Ὁ ἀγαπητὸς σου υἱός».

Ἄμα ἐτελείωσε ὁ Παπᾶς, ἡ Μαρία, ὅπου ἔκλειε ὅλην τὴν ὥραν, ἐρώτησε.

— Δέσποτά μου, τί εἶνε τὰ σύνορα ;

—Τὸ Βασίλειόν μας εἶναι τὸ περισσότερο μέρος ζωσιμένο ἀπὸ θάλασσα, καὶ ἀπὸ τὴν στερεὰν γειτονεῦει μόνον μὲ τὸ Βασίλειον τῶν Ἀπίστων· αὐτοῦ εἶναι τὰ σύνορα.

—Μήπως θὰ ἔχωμε πόλεμο ;

—Μὴ βάζῃς αὐτὸ στὸν νοῦν σου, Μαρία· καὶ ἂν ἠθέλαμε, καὶ ἂν ἤμπορούσαμε νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ἀδελφούς μας, δὲν θὰ μᾶς ἄφιναν οἱ Κραταῖοι τῆς Γῆς· ἡσύχασε, δὲν εἶναι κίνδυνος τώρα νὰ αἰματωθοῦμε.

—Αὔριο πρωτὶ θὰ ἔλθω Παπᾶ μου νὰ μ' ἐξομολογήσῃς.

—Ἀμαρτίες ποῦ θὰ ἔκαμες, καϋμένη, ἀπὸ τὴν Μεγάλην Πέμπτην· λέγε τα μιὰ στιγμὴν τώρα.

—Εἶναι ἀργά, Δέσποτά μου, καὶ μὲ περιμένει ὁ Πέτρος· ἔρχομαι αὔριο τ' ἀποταχά.

—Αὔριο τηγαίνω εἰς τὴν πόλιν· μὲ προσκαλεῖ ὁ Δεσπότης γιὰ πνευματικὴν ὑπηρεσίαν· ἔλα τὸ βράδυ, εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν, ἢ τὴν Τετράδη τὸ πρωτὶ.

Ἡ Μαρία τοῦ ἐφίλησε τὸ χέρι καὶ αὐτὸς τὴν εὐλόγησε, καὶ ἐνῶ ἐκείνη ἀναχωροῦσε, ἔλεγε μόνος του.

«Ἄγία γυναῖκα ! δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ τὴν ἐξομολογήσω, ὅχι ἐγὼ ὁ ἁμαρτωλός, ἀλλὰ οὔτε ὁ Πατριάρχης· θὰ τῆς φαίνεται πὼς ἔχει κανένα ἄχυρο ἐπάνω εἰς τὴν συνειδησίην τῆς καὶ δὲν βλέπει τὴν ὥραν νὰ ξαλαφρωθῆ· ἄλλοι, καὶ πόσοι ! ἔχουν δύο λίτρες βολίμι καὶ δὲν τὸ αἰσθάνονται. ὦ Παντοδύναμε, ἂν ὅλοι εἶχαν τὴν καρδιά τῆς, τοῦτος ὁ κόσμος θὰ ἦταν Παράδεισος. Φοβοῦμαι μὴ πάθῃ κάποτε αὐτὴ ἡ γυναῖκα ἀπὸ τὴν περισσὴν ἀγάπην τῆς».

8. Ἡ Μαρία εἶπε τοῦ ἀνδρός τῆς ὅτι περιεῖχε τὸ γράμμα.

—Ὑπομονή, Μαρία, καὶ γι' αὐτὸ καὶ γιὰ κάτι ἄλλο ποῦ θ' ἀκούσῃς τώρα. Μάθε ὅτι καθὼς ἔμπαινα εἰς τὴν πόλιν, ὁ κλητῆρας μοῦ ἔπιασε τὸ ἄλογο, καὶ ἤθελε νὰ μὲ φέρῃ εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ χάρισα δέκα φράγκα γιὰ νὰ μοῦ ἀφήσῃ καιρὸν νὰ ἡμερώσω τὸν δανειστὴν μου· φαίνεται ὅτι τοῦτος ὁ ἀθεόφοβος ἔμαθε ὅτι ἐξαγόρασα τὰ χρυσάφια κ' ἐσυμπέρανε ἀπὸ αὐτὸ πὼς ἔχω ὁ δύστυχος νὰ τὸν ἀποπλερώσω καὶ δὲν θέλω. Ἐτοίμασέ τα λοιπόν, ὅτι αὔριο ἐνωρίς θὰ πάω νὰ τὰ ξαναβάλω σημάδι, νὰ δώσω τοῦ δανειστοῦ μου ὅσα ἐσυμφώνησα· διαφορετικὰ θὰ χάσωμε τὸ ἄλογό μας, θὰ μὲ βάλουν εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ θὰ μείνουν χέρσα τ' ἀμπέλια.

—Ὅ,τι αἰσθάνθη ἡ δυστυχισμένη γυναῖκα εἰς ἐκείνην τὴν στιγμὴν δὲν λέγεται· καὶ πὼς νὰ περιγραφῆ ψυχικὴ κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος, ἂν καὶ ἀθῶος, ἀγνός, δοκιμάζει πρώτην φορὰν ὅλην τὴν ὀδύνην ἐνόχου συνειδήσεως ; Ἡ Μαρία δὲν ἐπρόφερε λέξιν, ἔπεσε χάμου καὶ ἄρχισε νὰ κλαίῃ, καὶ τὰ δάκρυά τῆς δὲν εἶχαν κρατημόν.

—Μά τὴν ἀλήθειαν, καλὴ καὶ προκομὲν ἡ νοικοκυρά! ἐφώνησε ὁ ἄνδρας τῆς, κοίταξέ τὴν! κλαίει καὶ μύρεται ὡσάν νυφοῦλα ὅπου θὰ τῆς πάρουν τὰ στολίδια τῆς. Μάθε, κυρά μου, ὅπου, θέλης καὶ μὴ θέλης, αὔριο τ' ἀποταχῶ θὰ μοῦ δώσης τὸ κλειδί τῆς κασέλας νὰ τὰ πάρω· ἐγὼ εἶμαι ὁ κύριος ἐδῶ.

—“Α! Πέτρε, σκληρὸς ὅπου εἶσαι, ἄδικος—νὰ ἤξευρες—αὔριο, αὔριο, τ' ἀποταχῶ.

Ὁ Πέτρος τὴν ἄφησε αὐτοῦ σωριασμένην κατὰ γῆς, ἄναψε τὸ τσιμπούκι του, ἐκάθισε εἰς τὸ προαῦλι κι' ἔβαζε εἰς τὸν νοῦν του χίλιες ὑποψίες.

9. Πνεῦμα ἀνθρώπινο δὲν θὰ ἦταν ἱκανὸ νὰ ξανοίξῃ καὶ πολὺ ὀλιγώτερο νὰ ἐννοήσῃ τί συνέβαινε ἀπὸ ἐκείνην τὴν στιγμήν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῆς Μαρίας· χωρὶς νὰ ἤξεύρῃ ποῦ εὐρίσκεται, χωρὶς νὰ δύναται νὰ προσηλώσῃ τὸ πνεῦμα τῆς εἰς τὰ ἐρχόμενα ἢ νὰ τὸ στρέψῃ εἰς τὰ περασμένα, ἐρρίχθη ὅπως ἦταν στὸ κρεβάτι, καὶ τὴν ἔπιασε λυγικὸ ὡς νὰ ἐψυχομαχοῦσε, ἀλλὰ τὸ ἔπνιγε μὲ τὸ προσκέφαλο μὴ τὴν ἀκούσῃ ὁ ἄνδρας τῆς καὶ τὴν ἀναισχυντήσῃ* πάλιν. Ὑστερ' ἀπὸ κάμποσιν ὥραν, λάλημα πετεινοῦ, ἀποκορώθη καὶ ἐπέρασε ἀμέσως εἰς τὸν μυστηριώδη κόσμον τῆς φαντασίας· ἡ Μαρία ἔβλεπε συχνὰ ὄνειρα, πάντοτε φαιδρὰ καὶ ξάστερα, καὶ πολλὰς φορὰς ξυπνώντας ἔλεγε ὅτι δὲν ἐγνώρισεν ὥραν καλὴν παρὰ μέσα εἰς τὸν ὕπνον τῆς. Θαυμαστὴ οἰκονομία τῆς φύσεως, εὐλογημένον δῶρον τῆς θείας εὐσπλαχνίας!

10. Εὐρίσκετο εἰς ἓνα μέρος γνωστὸ τῆς καὶ ἀγαπημένο ἀπὸ τὰ μικρὰ τῆς χρόνια· πλαγιὰ μεγάλη ἐγλυκοκατέβαινε ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ἕως εἰς τὸν ἄμμον, εἰς τὸ ἀκρογιαλὶ, τὸ ἐπάνω τῆς μέρος ἕως εἰς τὴν μέσην μὲ μεγαλόδενδρον φουντωτὸν ἐλαιῶνα, καὶ ἀπὸ τὴν ζώνην ἕως κάτω ἀμπελόφυτο πλάγι· ἀντίκρου θάλασσα ἀπέραντη σμίγει μόνον μὲ τὸν οὐρανόν· οἱ χωρικοὶ τὴν ὀνομάζουν ἀγριοπέλαγο, ὅτι αὐτὴ τίς περισσότερες φορὰς εἶναι ἀφρισμένη καὶ φαίνεται πῶς τελείως ἀπομονώνει τὴν νῆσον μας ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμον, ἐνῶ ἡ ἄλλη θάλασσα, ὁ κόλπος, ὅπου βρέχει τὸ ἀνατολικὸ πλευρὸ τῆς νήσου καὶ τὴν ἀντίκρου ἠπειρον, ὁμοιάζει τὰς περισσότερες φορὰς ἡσυχὴ λίμνη.

Ἡ τοποθεσία εἶναι μαγευτικὴ—ἐκεῖ ἀπὸ ἓνα μέρος ἡ βαθεῖα πρασινάδα τῶν ἐλαιοδένδρων καὶ ἡ τρυφερώτερη τῶν ἀμπέλων, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡ καταγάλαζή ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης—ἀλλὰ γιὰ τὴν Μαρίαν πρὸ πάντων ἡ οἰκουμένη δὲν εἶχε τόπον νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ

* Ἀναισχυντήσῃ. Ἡ λέξις εὐρίσκεται μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν (ὄνειδίζω) εἰς τὰ μεσαιωνικά μας ποιήματα· σώζεται εἰς τὴν ἐξοχὴν Κερκύρας μὲ τὴν ἀλλοιωμένην μορφήν ἀ ν α σ κ υ ν τ ἄ ω. [Σημ. Συγγρ.]

περισσότερο· ἐκείνη ἢ πλάσις, μὲ ὄλην τῆς τὴν φυσιογνωμίαν εἰς τὴν στερεὰν καὶ εἰς τὸ πέλαγο, ἔκαναν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῆς ἓνα μὲ τὰ ἀθώτερα καὶ φαιδρότερα αἰσθήματα τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς ἡλικίας τῆς· καθὼς συμβαίνει ὅταν παίζεται μουσικὴ ὅπου πρωτακούσαμεν εἰς τὴν νεότητά μας· ὁ ἦχος τῆς μᾶς συγκινεῖ, μᾶς μαγεύει, καὶ ἀποροῦμεν πῶς ἐκεῖνος ὁ ρυθμὸς δὲν προξενεῖ εἰς τοὺς νέους ὅ,τι ἐμεῖς αἰσθανόμεθα—διότι ἐκείνη ἡ μουσικὴ, ἂν καὶ ἀκούονται ἄλλες μελωδικώτερες, ἔγινε ἀπὸ πολὺν καιρὸν μέρος τοῦ ἑαυτοῦ μας, εἶναι ὁ μακρυνός, γλυκὸς ἄμα καὶ λυπητερός ἀντίλαλος τῶν εὐτυχισμένων ἡμερῶν μας· παρομοίαν μουσικὴν ἔχει μία γνωστὴ μας φυσικὴ τοποθεσία· ἓνας ξερός βράχος, ὅπου ἐφύτρωσε κ' ἐμεγάλωσε μοναχικὸ κυπαρίσσι, ἔχει τὴν ἀγάπην μας ὅσον δὲν τὴν ἔχει κάθε ἄλλο ὠραιότερο θέαμα, φαίνεται ὅτι ἐκεῖνοι οἱ χαρ-κτῆρες φυλάγουν, μέσα εἰς τὴν φαντασίαν καὶ εἰς τὴν καρδίαν μας, τὴν ποθητὴν ἀλησμόνητον εἰκόνα τῆς ζωῆς μας, ὅπως ἦταν, πρὶν τὰ πάθη τῆς ἀφαιρέσουν τὴν φυσικὴν ἀθώτητα καὶ τὴν γαλήνην.

11. Αὐτοῦ ἀκολουθοῦσε μικροῦλα, πέντε ἢ ἕξι χρόνων κόρη, τοὺς γονεῖς τῆς, εἰς ὄλους τοὺς μῆνες, διότι δὲν εἶναι μῆνας ὅπου ὁ καλὸς γεωργὸς νὰ μὴν εὔρῃ νὰ κάμῃ ἐργασίαν εἰς τὸ ἀμπέλι καὶ εἰς τὸν ἐλαιῶνα, καὶ ἐκεῖνο τὸ κτῆμα ἦταν ἀληθινὸ περιβόλι. Τοιουτοτρόπως ἡ φανταστικὴ καὶ μεγαλοπρεπὴς ἐκείνη πλαγιὰ μὲ κάθε φυτὸ, μὲ κάθε δέντρο ἡμερο ἢ ἄγριο, μὲ κάθε χειρόκτιστην λιθεῖα ἢ ριζόπετραν, μὲ κάθε δέμα, μὲ κάθε φρύδι, μὲ κάθε μονοπάτι, μὲ κάθε παρακλάδι, μὲ κάθε στένωμα, εἶχε μείνει βαθυὰ χαραγμένη εἰς τὸ νεανικὸ τῆς πνεῦμα, ὥστε ἂν ἦταν ζωγράφος θὰ ἠμποροῦσε νὰ μορφώσῃ ἀπὸ ἐκείνην τὴν θέσιν πολλὰς καὶ ὠραιότατες εἰκόνας νὰ μὴ παραλλάξουν παντάπασιν ἀπὸ τὸ φυσικὸ τους. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο τὸ πέλαγο εἶχε ἀνοίξει τὸν νοῦν τῆς, εἶχε φτερώσει τὴν φαντασίαν τῆς, καθὼς εἰς ὅλες τὰς ἐποχὰς τοῦ χρόνου καὶ εἰς ὅλες τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, ἐνῶ ἐδιάβαινε, ἀπὸ ψηλὰ τὸ ἐθεωροῦσε, πότε θεωριζόμενον καὶ μελανό, πότε ἡμερο καὶ ἀσπρογάλαζο, καὶ κάποτε, εἰς τὸ βασίλειον, σύννεφα νὰ καθίζουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ μέσα εἰς αὐτὰ νὰ ἀνοίγωνται σκοτεινὰ λαγκάδια καὶ χρυσοὶ ποταμοὶ νὰ χάνωνται εἰς τὰ βάθη. Ἴδου πῶς ἀδελφώθη ἡ τρυφερὴ ψυχὴ τῆς μ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, καὶ τὴν βαρεῖαν ἐκείνην συμπάθειαν ἤλθε, εἰς τὴν νεανικὴν τῆς ἡλικίαν, νὰ στερεώσῃ καὶ νὰ κλείσῃ διὰ πάντοτε εἰς τὴν καρδίαν τῆς ὁ πόνος· πόσο ἔκλαψεν ὅταν ὁ πατέρας τῆς ἠναγκάσθη νὰ πουλήσῃ ἐκεῖνο τὸ περήφανον κτῆμα, ὅπου ἄρκοῦσε νὰ ζωθρέψῃ τὴν οἰκογένειαν του, καὶ ὅπου εἶχε προσδιορίσει πατόκορφα μίαν μικρὴν λουρίδα προῖκα τῆς ἀγαπητῆς του Μαρίας.

12. Εἰς ἐκεῖνο τὸ ἀμπέλι εὐρίσκετο, εἰς τ' ὄνειρό τῆς, τώρα πρώτη φορά, ἀφοῦ δὲν εἶχε πατήσῃ αὐτοῦ εἴκοσι χρόνια. Εἶχε φθάσει ἐκεῖ

μέ τους γονεῖς της καί μέ μισθωμένες τρυγήτρες, τήν ὥραν ὅπου ὁ ἥλιος, ὡς ἐσηκόνετο ὀπισθεν, ἀπό τό βουνό, μόλις ἐχρῶσωνε τές ἄκρες τῶν ἐλαιοδένδρων, ἐνῶ ὄλ' ἡ πλαγιά ἔμεινεν ἀκόμη ἰσκιωμένη, καί ἡ ἀντίκρυ θάλασσα ἐλακτάριζε πέρα πέρα ἀπό τές ἀργυρές πρῶινές ἀκτίνες. Ἐστάθησαν ὅσο νά πέση ἡ δροσιά τῆς νυκτός, γιά νά κόψουν στεγνά τά σταφύλια· ἔπειτα ἄρχισεν ὁ τρύγος καί σ' ὀλίγην ὥραν, διότι κάθε κλῆμα εἶχε πολλά, αὐτή μέ τήν σύντροφόν της ἐγέμισε δυο τερτικά, ἡ μητέρα της τές ἐβόήθησε καί τά ἐφόρτωσαν εἰς τό κεφάλι τους, καί δυο μικρές τρυγήτρες ἐπήραν καί αὐτές δύο κάνιστρα γιά νά γίνη σωστό τό φόρτωμα. Ἐπειτα, ἐκίνησαν καί οἱ τέσσαρες, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, τό ἀμπέλι, καί ὕστερ' ἀπ' ὀλίγο διάστημα ἐδιάβηκαν, πάντοτε ἀλύγιστες καί ἀτάραχες, τό στένωμα, ὅσο μία διασκελιὰ μόνον πλάτος, καί μάκρος τριάντα βήματα, ὅπου δεξιά ἔχει κρεμαστούς βράχους, καί ἀριστερὰ τρομάζει ὁ ἄνθρωπος νά βλέπη, ἀπό ἑκατό μέτρα ὕψος, τά κοντράκια καί παρακάτω τά φύκια ὅπου ξερνεῖ ἀκατάπαυτα τό ἀγριοπέλαγο· τό τρομακτικό ἐκεῖνο πέραμα ὀνομάζεται κ α κ ἡ σ κ α λ α. Ἐκεῖ πού ἔπαυε τό στενὸ μονοπάτι εὔρηκαν τὸν ἀγωγιάτην, ὅπου μόλις εἶχε φθάσει· ἐφορτώθη τό ἄλογο, καί ὁ ἀγωγιάτης, ἐνῶ ἀναχωροῦσε, «Κοπέλλες, τοὺς εἶπε, μὴν ὀκνηρεύεσθε, νά εὐρω ὅταν γυρίσω ἔτοιμα τερτικά· τὸ ἄλογό μου εἶναι παλληκάρι».

«Ἄς καθίσωμε ἐδῶ, Αὐγερινή, εἶπε ἡ Μαρία, νά ξανασάνωμε ὀλίγο, τὰ σταφύλια τὰ εὐλόγησε ὁ Θεὸς ἐφέτος, καί δὲν ἀργοῦμε νά τὰ παστρεύωμε».

Κ' ἐκάθισεν ἐπάνω εἰς ἕναν ὄχθον, ἡ Αὐγερινή ὀλίγο παραπάνω· τὰ κορίτσια ἔτρεχαν ἐδῶ κ' ἐκεῖ κ' ἐπαιγνίδιζαν τριγύρω.

«Πόσο μοῦ ἀρέσει, Αὐγερινή μου, τούτη ἡ θάλασσα· λέγουν πῶς εἰς τό ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα εἶναι σκεπασμένη μέ καράβια μικρὰ μεγάλα· ἐδῶ σπάνιες φορὲς διαβαίνει κανένα βαπόρι πολὺ μακρὰ, πέρα πέρα, ὡσάν ἴσκιος· καλύτερα εὐχαριστοῦμαι εἰς τό πέλαγο τοῦτο· ἐδῶ δὲν φαίνονται παρὰ βάρκες μέ τὰ πανάκια τους, δελφίνια ὅπου κοπαδιαστά παίζουν, καί θαλασσοπούλια ὦ! ἰδές, Αὐγερινή, πόσοι γλάροι στριφογυρίζουν ἐπάνω εἰς τό νερό· δείχνει ὅτι θ' ἀλλάξη ὁ καιρός. Τί λές ἐσύ ;»

Ἄκουσθη ἕνα χασκόγελο, ἡ Μαρία ἐγύρισε καί δὲν εἶδε οὔτε τὴν Αὐγερινήν οὔτε τὰ κορίτσια, καί ἐπάγωσεν ὄλη καί ἄκουσε τὴν καρδίαν της ὅπου βροντοκοποῦσε· ἔστρεψε πάλι τὰ μάτια πρὸς τὴν θάλασσαν· αὐτοῦ, ὄχι μακρὰν ἀπὸ τό ἀκρογιάλι, σηκώνεται βράχος ὑψηλός, ὅπου τὸν λέγουν ὁ ρ θ ο λ ἰ θ ι· ἐπάνω εἰς τὸν θεόκτιστον ἐκεῖνον πύργον ἦταν ὀρθὴ στυλωμένη ἡ Αὐγερινή μέ τὰ μαλλιά ἀπλωμένα εἰς τές πλάτες· μέ τό ἕνα χέρι ἐκρατοῦσε τ' ἀσημοχρῶσα φα τῆς Μαρίας, ὅπου ἄστραφαν εἰς τὸν ἥλιον, καί μέ τό ἄλλο τῆς ἔγνευε, ὡσάν νά τῆς ἔλεγε.

«Κατέβα ἐδῶ κάτω νά τὰ πάρης, εἰδεμὴ τὰ ρίχνω εἰς τὴν θάλασσαν».

Ὅπως ἡ Μαρία ἐπετάχθη νά ριχθῆ ἀπὸ τό φρύδι τοῦ βουνοῦ εἰς τὸν ἄμμον νά πάη νά πάρη τὰ χρυσάφια της, ἐκόπη τό δνειρὸ της, ἐξύπνησε κ' ἐνῶ ἀγκομαχοῦσε κ' ἐκλαίει, ἄκουσε τὴν φωνὴν τοῦ ἀνδρός της.

— Παῦσε τώρα, σήκω συγύρισε τὰ χρυσάφια καί τό πεσελί, νά φύγω.

13. Ἐπεσεν ἡ δύστυχη Μαρία γονατιστὴ ἔμπροσθέν του καί μέ κομμένην μιλιὰ τοῦ ὠμολόγησε ὅ,τι ἔκαμε.

— Σοῦ ἔπταισα πολὺ, ἀφέντη· σοῦ ἔπταισα πολὺ, ἀλλὰ στοχάσου ἀφέντη, πῶς αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη καί ὕστερη φορὰ πού σοῦ πταίω· μὴ μέ σκοτώσης καί κολασθῆς καί σύ· ἄδικα θὰ εἶχες τὴν ἁμαρτίαν· τούτη εἶναι ἡ ὕστερη ἡμέρα τῆς ζωῆς μου.

— Μ' ἐπήρες, μωρή, στὸν λαϊμόν σου· σ' ἀφίνω εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ· καί μέ τοῦτο κατέβη στοῦ μονοπάτι.

14. Ἡ ὀρφανὴ Μαρία ἔμεινεν αὐτοῦ λιποθυμισμένη, ἀναίσθητη· ὅταν ἐσυνῆλθε, ὁ ἥλιος εἶχε μεσουρανήσει· ἐσηκώθη, ἄλλαξε ὄλη, ἔβαλεν εἰς τὸν κόρπον της τό γράμμα τοῦ παιδιοῦ της, ἔπεισ' ἐπίστομα ἔμπροσθεν εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, κ' εἶπε μέσα της.

«Καί αὐτὸ ἠθέλησε ὁ Θεός, νά μοῦ λείπη σήμερα ὁ ἅγιος ἄνθρωπος».

Καί ἀφοῦ εἶπε τὰ πατερημά της, ἐπήρε τ' ἀκρινὸ μονοπάτι τοῦ χωριοῦ καί σ' ὀλίγα λεπτά ἐφθάσε εἰς τό σπίτι τῆς μητρός της. Ἡ γραῖα ἦταν καθισμένη εἰς τό κατῶφλι καί εἰς τὰ πόδια της ἡ ἐγγονὴ της, κόρη τῆς Ἐλένης. Ἄμα τὴν εἶδε πού ἀνέβαινε τῆς εἶπε.

— Τί σοῦ ἐστάθηκε Μαρία! τὰ σὺνηθισμένα σας· θὰ σ' ἐβάρεσε ὁ Πέτρος.

— Μαννοῦλα μου, ἦλθα νά πεθάνω κοντά σου. Καί τῆς διηγῆθη τό δυστύχημά της.

— Κακὰ ἔκαμες, Μαρία· εἰς τὸν καιρὸν μας οἱ γυναῖκες δὲν ἔκαναν τό παραμικρὸ χωρὶς τό θέλημα τοῦ ἀνδρός· τώρα ἐκάκωσαν καί τὰ θηλυκά.

— Ὅχι, μάννα. Ὅ,τι ἔκαμα δὲν τό ἔκαμα γιά ν' ἀδικήσω τὸν ἄνδρα μου, μάρτυς μου ὁ Θεός· σπλαγχνίσου κάνε σύ· δὲν μέ βαστᾷ ἡ καρδιά νά γυρίσω σπίτι μου.

— Αὐτὸ εἶναι ἀκόμη χειρότερο, νά φύγης ἀπὸ τό σπίτι τοῦ ἀνδρός σου· ὁ κόσμος θὰ εἶπῃ πῶς ἔπραξες ἄτιμα πράγματα.

— Μητέρα, θὰ πάω νά πνιγῶ.

— Σῦρε, τῆς εἶπε ἡ γραῖα.

— Ἄ! μάννα, μάννα!

Καί ἀνέβη τρέχοντας τό στενὸ μονοπάτι, ὅπου κατόπιν ἐσχίζετο εἰς δύο, τό ἕνα κατέβαινε εἰς τὴν ἄλλην ἄκρην τοῦ χωριοῦ, καί ἀπὸ τό ἄλλο ἀντίστροφα ἐπήγαιναν εἰς τὴν ἀκροθαλασσιὰ.

Ἡ γερόντισσα ἔμεινε μέ τό κεφάλι κάτω, ἀνήσυχη, καί ὕστερ' ἀπ' ὀλίγην ὥραν εἶπε τῆς μικρῆς ἐγγονῆς της.

—Τρέχα παιδί μου, πρόφθασέ την· είπέ της νά γυρίση όπίσω, νά περάση έδω την νύκτα.

15. 'Όσ τόσο ή Μαρία είχε πάρει τόν κατήφορον, όχι μέσα εις τό μονοπάτι, άπ' όπου έπερνούσε όλος ό κόσμος, αλλά εις ένα παλαιό παρακλάδι, όπου και αυτό έβγαине εις τό περιγιάλι. Καθώς αυτή έρροβολούσε από τό βουνό, όμοίως σ' εκείνην την ώραν ό ήλιος έκατέβαινε πρός την άκρην της θαλάσσης, μίαν όρυιιά άκόμη ύψηλά· τόν είχε πλαγινά και έβλεπεν έμπροσθέν της τό άπειρο φώς όπου έπλημμυρούσε τό άπέραντο πέλαγο εις εκείνην την στιγμήν ήσυχάτατο και ώσάν άσημοχρυσωμένο, έρημο· πουθενά βαρκούλα, ούτε εις τά πανιά ούτε δεμένη εις τό άκρογιάλι, μόνον αυτού τό όρθολίθι, μαύρη θαλασσόδαρτη πέτρα, όπου από τό μέρος της γής έχει ρηχά τά νερά και από τό μέρος της θαλάσσης άπατα, γεφύρι από την στερεάν εις την άβυσσον. Έκοντοστάθη ή Μαρία και προσήλωσε εκεί τά μάτια της, ώς είχε πάντοτε έμπροσθέν της τό άποταχυνό της όνειρο, και άμα είδε τό όρθολίθι την έπιασε χαροτρομάρα· κατόπιν άκόλουθησε βιαστικά τόν δρόμον της όσο που έφθασε εις εκείνο τό μέρος· έξυπολύθη, έδιάβηκε την θάλασσαν, έσκαρφαλώθη μέ κόπον επάνω εις τόν βράχον, και ώσάν φρενιασμένη τόν εξέταζε όλον τριγύρω, τόν επασπάτευε και έχωνε τά χέρια εις όλες τές μεγάλες μικρές χαραμάδες· κατόπιν συχνοκινώντας την κεφαλήν άνέβη έως εις την ζώνην του βράχου· εκείθε έγύρισε τά μάτια της ώσάν για νά ύστεροκοιτάξη την πλάσιν, τόν ούρανόν, την θάλασσαν και τά κατάχλωρα πλάγια με τά έλαιόδενδρα, όπου εις εκείνην την στιγμήν έτρεμαν όλα με τά φύλλα τους καταχρυσωμένα από τές πορφυρές έτοιμόσβυστες ακτίνες του 'Ηλιου *—και τότε έξαφνα εις τόν άσυγγέφιαστον γύρον, όπου άνταμώνονται θάλασσα και ούρανός, έφανερώθηκαν σπίτια, εκκλησίες, κωδωνοστάσια, πύργοι, όλα λευκότατα, ώς νά είχε αυτού σηκωθή θεόπλαστη παραθαλάσσια πολιτεία, νά δώση ζωήν και όρια εις εκείνα τά έρημα και άτελεύτητα πλάτη της θαλάσσης.

'Όσ τόσο ό δίσκος του 'Ηλιου είχε βουλήσει και εις τόν όρίζοντα έφαινετο τό όλοστρόγγυλο όμοίωμα του μεγαλωμένο, αλλά από ακτίνες όρφανό, ώστε ή δυστυχισμένη ήμπόρεσε ύστερη φορά ν' άναπαύση τους όφθαλμούς της εις εκείνην την σκιάν του άστρου της ήμέρας, ενώ εις όλον σχεδόν τόν ούράνιον θόλον λαμποκοπούσαν τ' άστέρια. Τά ήμερινά πουλιά είχαν όλα ήσυχάσει εις τές φωλιές τους και εις τά δένδρα, τά νυκτοπούλια έσχιζαν πανταχού τόν σκοταδερόν άέρα με τό νεκρό τους φτερούγισμα, και μόνον άκούετο ό άδιάκοπος τακτικός άναστεναγμός της θαλάσσης. 'Η Μαρία όλόρθη εις τόν βράχον έβγαλε μέσα από τόν κήρπον της τό γράμμα του παιδιού της, τό έφίλησε και έκαμε τρεις φορές τόν σταυρό της· ήκούσθη ένα τρελλό χασκόγελο, κ' εύθύς κατόπι κάτω από τό όρθολίθι ένας βρόντος· την άκόλουθην αύγήν ψαράδες εύρηκαν βγαλμένο εις την άμμουδιά τό σώμα της Μαρίας.

* Τό φυσικόν τουτο φαινόμενον, γνωστόν υπό τό όνομα Fata Morgana, μάς έτυχε νά παρατηρήσωμεν από τό βουνό του 'Αγίου Θεοδώρου (Γαρούνας), εις τό δυτικό μέρος της Νήσου, όθεν φαίνεται ή 'Αδριατική Θάλασσα. [Σημ. Συγγρ.]

Ο ΤΥΦΛΟΣ ΒΙΟΛΙΣΤΗΣ

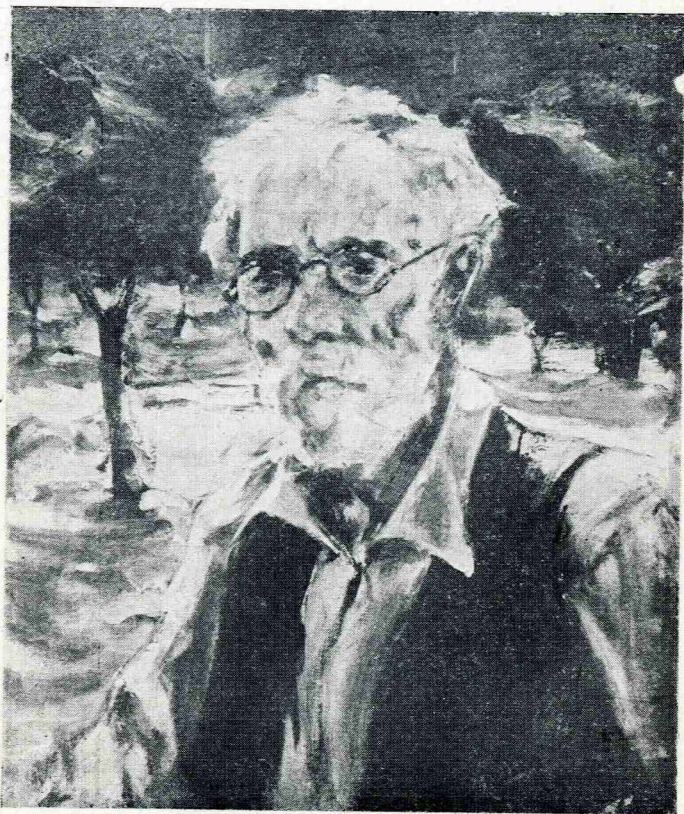
ΟΥΜΒ. ΑΡΓΥΡΟΥ

□ =

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟ...

ΟΥΜΒ. ΑΡΙΪΨΟΥ

ΧΩΡΙΚΟΣ

ΟΥΜΒ. ΑΡΙΓΥΟΥ

ΑΝΟΙΞΙΣ

ΟΥΜΒ. ΑΡΙΨΟΥ

ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Από τις "Εκατό φωνές," του Κ. Παλαμά)

ΔΗΜ. ΛΕΒΙΔΗ, Έργ. 47.

QUASI ANDANTE.

8va.
m.d.
m.g.
mf
pp
p
pppp
p

The piano introduction is in 2/4 time, marked *Quasi Andante*. It features a melody in the right hand with a dotted quarter note followed by an eighth note, and a bass line in the left hand with a steady eighth-note accompaniment. Dynamics range from *mf* to *pppp*.

POCO PIÙ MOSSO.

mp
pp
mf
f
mp
p

Α. γνάμνια τὸ πα. ρά. θυ. ρο Στὸ βά- θος
ὀ οὐ. ρα - νός, ὀ. λο οὐ. ρα - νός καὶ

The vocal line begins with the tempo marking *Poco Più Mosso*. The lyrics are in Greek. The piano accompaniment consists of chords in the right hand and a bass line in the left hand. Dynamics include *mp*, *pp*, *mf*, *f*, and *p*. A circled letter 'A' is placed above the piano accompaniment in the fourth measure of the vocal line.

τί - ποτ' ἄλ - - λο!

PIÙ ANIMATO.

Κι' ἀ - νά - με - σα, οὐ - ρα - νό - ζω - στο (ν) ὀ - λό - κλη - ρο, ψη -

λό - λι - γνο ἔ - να κυ - πα - ρί - σι - - σι τί - ποτ'

B

ἄλ - - λο. *mf* Μὰ ἦ

ALLEGRETTO.

ζά - στε - ρος — οὐ - ρα - νό - ς ἡ μαυ - ρος εἶ -

ναι, στή χα - ρὰ τοῦ γλαυ - κοῦ — τῆς τρι - κυ - μιάς τὸ

mp MENO MOSSO.

σά - λο μοι. α και πάντ'αρ. γο. λι. γά. ει τὸ κυ. πα.

PIÙ MENO.

ρίσ. σι, ἡ - συ. χο, ὦ - ραῖ. ο ἀ. πελ. πι.

mf *mp* TEMPO I^{mo}

ομέ. νο, τί - ποτ' ἄλ. - λο.

pp *mf* *al. lar* *gan. do* *sp*

8^a m. d. Cloche

Ἐπὶ τὴν Ἰύρα Μ. Παπαϊωάννου.

ΟΔΑΛΙΣΚΗ

Appassionato. ΓΙΑΝΝΗ Α. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ.
ALLEGRETTO [♩ = 84]

mf p con fantasia *p con delicatezza*

pp *f* *non legato*

p *pp*

sub f *sub pp*

en dehors

Copyright MCM L by PHÉDON C. BOUBOULIDIS, Athens.

PRINTED IN GREECE.

poco rit. *a tempo*

ten. *f non legato*

sempre f

sf *(cuivre) sf*

ten. *f* *Violente* *secco* *en dehors* *FINE*

MENO MOSSO (♩ 60) *(quasi Clarinetto)*

p (la 2^a V^a più p) *Veloce.*

(ten.) senza ped. *(secco)*

tr *20*

tr *20*

f appassionato *sf*

dim. ... *Dal § al FINE* *poco rit.*

mf *p*

tr *20*

tr *20*

tr *20*

ΜΑΡΙΝΟΥ ΣΙΓΟΥΡΟΥ

ΔΥΟ ΑΛΗΘΕΙΕΣ

(Η ΕΘΝΙΚΗ ΓΙΟΡΤΗ)

Σὺν ὄλῃ τῇ ψυχῇ εἰς τὴν ἀλήθειαν ἰτέον

* * *

Pour la masse, son sentiment est une «verité».

Pour chacun, il demeure une question. Done «Verité»=doute X grand nombre.

PAUL VALÉRY

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Μοῦ ἀρέσει νὰ βρίσκω καὶ νὰ διαλαλῶ τὴν ἀλήθεια γιὰ καθετὴ. Τὴν ἡμέρα τῆς ἐθνικῆς μας γιορτῆς πάντα συλλογίζομαι πὼς δὲν μπορούμε νὰ μαστὴ βέβαιοι γιὰ τὸν τόπο καὶ τὴ χρονολογία ποὺ ξέσπασε ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση καὶ πρωτοῦψώθηκε ἡ σημαία τῆς. Ἐψάξα ὄλες τὶς πηγές, τυπωμένες καὶ χειρόγραφες, γιὰτὶ ξέρω πὼς μονάχα ἡ ἔρευνα κ' ἡ μελέτη μπορούν νὰ ἐξακριβώσουν τὰ περιστατικὰ καὶ νὰ κάμουν τὴν ὑπόψια νὰ γίνεῖ βεβαιότητα.

ΠΟΙΗΤΗΣ: Ἀντίθετα, ἡ ἔρευνα συχνὰ παραστρατίζει τὸ νοῦ καὶ θολώνει τὴ βεβαιότητα... Λίγη σημασία ἔχουν οἱ χρονολογίες. Ἡ μεγάλη ἀλήθειά βρίσκεται στὴν πίστη τῶν ψυχῶν, σὲ δ,τι συγκινεῖ τοὺς λαοὺς ¹⁾). Ὅλα τὰλλα εἶναι κούφια λόγια. Ἡ Ἱστορία εἶναι μιὰ τέχνη, σὰν τὴν ποίηση καὶ σὰν τὴ ζωγραφικὴ. Δὲν φτάνει νὰ ξέρεις τὰ κείμενα καὶ τὰ πρόσωπα, χρειάζεται νὰ νοιώθεις μὲ μιὰ διαίσθηση μαντικὴ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ψυχολογία τοῦ ἔθνους σου. Ὁ ἱστορικὸς πρέπει νὰ φτάνει στὴ γνώση ὀπλισμένος μὲ τὸ αἶσθημα. Ἡ ποιητικὴ προσέγγιση τοῦ περασμένου καιροῦ ἀναπληρώνει τὴν ἱστορικὴ διαφώτιση. Πάντα μέσα στίς ἀναμνήσεις ζοῦνε καὶ λαχταρίζουν οἱ ἐλπίδες...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Ζητεῖς τὰδύνατα. Ἐπιστήμη, λογικὴ, πίστη, ἐλπίδα πὼς νὰ σμίξουν καὶ νὰ τεριάσουν; Τὰ μάτια τοῦ νοῦ δὲν θὰ καταφέρουν ποτὲ νὰ ἰδοῦν μέσα στὸ ἴδιο φῶς τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Δὲν μπορῶ νὰ συμφωνήσω μαζί σου. Ἄν ἡ ἔρευνα λείψει δὲν θὰ ἰδοῦμε τὴν καθαρὴ καὶ ἀπόλυτη ἀλήθεια κάτου ἀπὸ τὸν ἥλιο τῆς ἐπιστήμης. Πρέπει νὰ ξεριζώνουμε κάθε πλανερὴ γνώμη ποὺ φύτρωσε στὴ συνείδηση τοῦ κόσμου. Ἡ ἀρχαιοδιφικὴ

¹⁾ Il est trop tard pour rendre faux ce qui a pris l'être du vrai, εἶπε κα' ὁ Paul Valéry.

ξεβδνα και η φιλοσοφία τής Ιστορίας μας μαθαίνουν πώς αλήθεια είναι η αναζήτηση τής αλήθειας...

ΠΟΙΗΤΗΣ : "Όταν στερεείς από τήν ποίησή τους τὰ περασμένα χρόνια τότε τὰ δολοφονείς και κλέφτεις απ' τόν τωρινό καιρό τούς θησαυρούς του.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (θυμωμένος).— Πάψε να μιλείς έτσι...

ΠΟΙΗΤΗΣ : (χαμογελάει).— Συχνά οι άνθρωποι τής μελέτης στις διαφωνίες τους είναι απότομοι κι' όρμητικοί γιατί πιστέβουν στην αλήθεια τής γνώμης των που τήν απόχτησαν με σπουδή και με κόπο, με ύπομονη και με καιρό' τή θαρρούν ασφαλη, τήν υποστηρίζουν με θέρημη και περιφρονούν κάθε αντίληψη διαφορετική. Θα συνεχίσουμε τή συνομιλία μας μόνο αν ή όργή σου περάσει. Άλλωθς φέβγω και σ' αφίνω να ξαναρχίσεις τὰ ψαξίματά σου στις σκονισμένες φυλλάδες και στα ξεθωριασμένα χειρόγραφα...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Μή μ' αφήσεις. Έγώ είμαι τὸ χθές κ' εσύ τὸ άθριο. Η συντροφιά σου μ' άρρέσει κι' άς διαφωνείς μαζί μου. Ο άνθρωπος πάντα συνηθίζει, όταν ο τωρινός καιρός είναι άνυπόφορος, να ζητεί καταφύγιο στον περασμένον ή στον μελλούμενο.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Η ζωή τών αιώνων δέν έχει άλλο στοιχείο από τήν Ιστορία που είναι μια εικόνα τών καιρών, τών τόπων και τών ανθρώπων άσυμπλήρωτη και πλανερή περισσότερο κι' από τήν ποίηση... Άλλά δέν μπορούμε να καταργήσουμε τὰ περασμένα γιατί μέσα στη συνείδησή μας είναι ακάτáλυτη μια μυστική πνοή σαν μαγική ουσία που κληρονομήσαμε από τήν παράδοση.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Ο Ιστορικός συνάζει όπου βρει τὰ διάφορα περιστατικά, γραμμένα κι' άγραφα θυμητικά, σαν λιθάρια για ν' ανοικοδομήσει τήν εθνική συνείδηση πάνω στα θεμέλια τής αλήθειας.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Μή γελιέσαι... Η αλήθεια δέν είναι ούτε μηχανή, ούτε αλγεβρικό σχήμα, δέν είναι κάτι όρισμένο και θετικό. Μόνο τὸ πνέδμα μπορεί να ζωντανέψει τήν αλήθεια που φωλιάζει στις ψυχές κι' όχι μέσα στις διβλιοθήκες και στ' άρχειοφυλακεία. Μόνο τὸ αίσθημα ξαναδίνει ζωή σε όσα έγιναν. Αλήθεια δέν είναι κάτι που έγινε σε όρισμένο τόπο και χρόνο, από γνωστά ή άγνωστα πρόσωπα, ή αλήθεια είναι κάτι γόνιμο και γενικό που έτέριασε με τὸ σκοπό τής ανθρώπινης μοίρας κ' έκαρποφόρησε. Τὰ έξωτερικά περιστατικά δέν αξίζούν παρά για τὸν αντίτυπο που είχαν στον ψυχικό μας κόσμο, και υπάρχουν στη ζωή αποτελέσματα σημαντικά που ξεκινούν από άνύπαρχτες ένεργειες. Οι σπουδαιότερες στιγμές στην Ιστορία τών λαών είναι εκείνες που ή ανθρώπινη ψυχή νικάει τή σκληρή ανάγκη και βρίσκει τὸ λυτρωμό της.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Βέβαια. Πρέπει όμως να εξακριβώσουμε που, πότε, πώς και από ποιους έγινε αυτό...

ΠΟΙΗΤΗΣ : Όλος ο έλληνικός λαός ξέρει, επάνω από έναν αιώνα τώρα, πώς τις 25 του Μάρτη 1821 ο άρχιεπίσκοπος Παλαιών Πατρών Γερ-

μανός, συμπολίτης του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε', ύψωσε στην "Αγία Λάβρα τὸ ιερό λάβαρο του μοναστηριού κ' εκήρυξε τήν επανάσταση... (1) Άνήμερα του Έθαγγελισμού στα 1827 δέν έσυνεδρίασε ή έθνοσυνέλευση γιατί ήταν τὸ χρονοστρόφι που κηρύχτηκε στην "Αγία Λάβρα ή επανάσταση.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (τόν κόβει απότομα).— Δέν ξέρεις τί λές. Άγνοείς τήν Ιστορία. Η επανάσταση κηρύχτηκε στην Καλαμάτα στις 22 Μάρτη 1821.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Τήν ξέρω κι' αυτή κι' άλλες χρονολογίες προηγούμενες, αλλά τὰ πράγματα δέν αλλάζουν καθόλου. Ησύχασε κι' αν θέλεις στάσου να μ' ακούσεις με προσοχή γιατί ο ποιητής καλύτερ' από τὸν καθένα, μπορεί να κάνει μάθημα στον Ιστορικό και να τὸ δώσει να καταλάβει ποιά είναι ή αλήθεια. Έπειδή άλλα μέρη επαναστάτησαν πριν, κάποιοι Ιστορικοί σαν κ' έσένα θεώρησαν ασφαερή τή γνώμη πὸς στὸ μοναστήρι τής "Αγίας Λάβρας ύψώθηκε για πρώτη φορά ή σημαία τής έλληνικῆς επανάστασης. Άλλά όποιος θέλει να ξετάσει με τέτοιο τρόπο τὸ ζήτημα δέν ξέρει από που ν' αρχίσει και που να τελειώσει, θα παραδέρνει από τόπο σε τόπο κι' από χρονολογία σε χρονολογία, κι' από πρόσωπα σε πρόσωπα, χωρίς να βρίσκει άκρη. Οι Σουλιάτες στα 1820 πήραν τὸ Σούλι κ' εκήρυξαν τὸν πόλεμο στὸ Σουλτάνο. Στο Σούλι άνέμισαν λοιπόν τὰ πρώτα επαναστατικά μπαϊράκια. Έστερα ο Άλέξαντρος Ύψηλάντης, περνώντας με τούς Ιερολοχίτες τὸν Προύθο, σηκώνει κι' αυτός τήν πρώτη επαναστατική σημαία στὸ Γιάσι τις 22 του Φλεβάρη 1821. Άργότερ' άκόμη, στις 23 του Μάρτη 1821, αρχίζει ο πόλεμος τὰφτόχρονα σε Πάτρα και Καλαμάτα. Στα ίδια τὰ Καλάβρυτα διάφοροι όπλαρχηγοί έσμιξαν κ' έπολιόρκησαν τούς Τούρκους μέσα σε τέσσερους πύργους και τούς άνάγκασαν να παραδοθούν, λίγες μέρες πριν από τις 25 Μάρτη 1821, και, δυο μήνες πριν, ο Γερμανός με τούς προεστούς τής Άχαγιάς εκάμαν πολιτικό συμβούλιο στη Βοστίτσα, χωρίς άκόμη ν' αποφασίσουν αν έφτασε ή στιγμή να κηρύξουν τήν επανάσταση. Και στην ίδια τήν "Αγία Λάβρα, πριν από τὸ λάβαρο, είχαν ύψωθεί πρώτη ή επαναστατική σημαία τήν 21 του Μάρτη. Εκεί ο Γερμανός τήν έφτιασε από τὸ ράσο του κι' από τή φουσττανέλλα ενός άγωνιστή, με τὸ σταβρό κατάμεσά. Πολλές άλληλοδιάδοχες φορές ύψώθηκε σημαία επαναστατική σε διάφορους τόπους του Μοριά, τις 25 Μάρτη 1821, κι' άκόμα και στην Ύδρα όπλασμένα παληκάκια κήρυξαν τήν ίδια μέρα τήν απόφασή τους να πολεμήσουν για τήν έλευτερία. Από καιρό ήταν προσδιορισμένη για τὸν σηκωμό τών σκλάβων ή βλογημένη μέρα του Έθαγγελισμού. Ο Παπαφλέσσας φέροντας τὸ άναστάσιμο μήνυμα τής Φιλικῆς Έταιρίας έλεγε σε όλους πὸς τὸ γενικό πρόσταγμα δριζε τήν ήμέρα του Έθαγγελισμού για να πάρουν οι ραγιάδες τὸ

λαίδου Κυπρίου : Χρονολογικός Πίναξ. Έν Αίγινη 1833. σελ. 151.] Τέτοια λοιπόν ήταν ή κοινή λαϊκή συνείδηση από τὰ πρώτα χρόνια που ιδρύθηκε τὸ νεοελληνικό κράτος. Από τήν άρχή του Μεγάλου Σηκωμού ο λαός έπίστεβε κ' έτραγουδοούσε :

Κρυφά τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφά τὸ λέν' τὰνδόνια,
κρυφά τὸ λένε κι' ο γούμενος από τήν "Αγία Λάβρα...

1) «1821 τήν 25 Μαρτίου, εκρηξίς τής κατὸ τών Τούρκων Έλληνικῆς Έπαναστάσεως εἰς τὰ Καλάβρυτα. Έκειθεν διεδόθη ή επανάστασις». [Σολομῶντος Νικο-

δίκιο τους με τὸ σπαθί, ἀρχίζοντας ἀπελπισμένοι ἕνα σκληρὸ πόλεμο με κάθε τρόπο. Κι' ὁ Κολοκοτρώνης δταν ἐνεργοῦσε στὴ Μάνη, ἀπὸ τὸ Γενάρη ὡς τὸ Μάρτη τοῦ 1821, γιὰ νὰ συναδερφώσει τοὺς Μανιάτες ὀπλοφόρους, τοὺς ὄρισε τὴν ἡμέρα τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ νάβαι ἔτοιμοι γιὰ νὰ χτυπήσουν ὅλοι μαζί τοὺς Τούρκους. Ἐλέφτεροι καὶ σκλάβοι ἀπὸ τὰ πρῶτα μετεπαναστατικά χρόνια ἐσυντέρισαν τίς μεγάλες ἀναμνήσεις τοῦ λυτρωμοῦ με τὸν Ἐθαγγελισμό, τὴ μεγάλη γιορτὴ τῆς Χριστιανοσύνης. Τὸ ἤθελε καὶ τὸ πιστέβεν ἡ λαϊκὴ ψυχὴ πὼς ἀφτὴ ἦταν ἡ πρώτη μέρα τῆς Ἐλεφτεριάς, οἱ ἄλλες προηγούμενες ἦσαν τὰ προανακρούσματα. Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ποτὲ πὼς κάθε περιστατικὸ εἶναι σὰν ἀνύπαρχτο ἀν δὲν τὸ ξαναζωντανέβει με τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς του ὁ ἄνθρωπος. Οἱ μικρές, μερικές, πραγματικὲς ἀλήθειες δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μιὰ προσωρινὴ ἔψη τῆς Μεγάλης Ἀλήθειας πὸ παραδέχτηκε ὀρστικὰ ἡ λαϊκὴ πίστη¹⁾.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (μὲ ἀπορία).—Ἀφοῦ κατέχεις κ' ἐσὺ τίς χρονολογίες καὶ τὰ περιστατικὰ πὼς δὲν κρίνεις κ' ἐσὺ ἀνεπηρέαστος ἐκεῖνα πὸ βλέπεις με τὸν ἱστορικὸ φακό ;

ΠΟΙΗΤΗΣ : (γελάει περιπαιχτικὰ).—Σ' ἐχόρτασα χρονολογίες κ' ὀνόματα τόπων. Δὲν πιστέβω νὰ θέλεις κ' ἄλλες! Μὲ ρωτᾶς γιατί δὲν κρίνω ; Μάθε λοιπὸν πὼς δταν κανεὶς ἀρχίζει νὰ κρίνει πάθει ν' ἀγαπᾶ... Καὶ θὰ σοῦ πῶ ἀκόμη πὼς ὀποιος γράφει ἱστορία δὲν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ δείχνει τὸν τρόπο πὸ νοιώθει ἀρτὸς τὴν ἱστορία.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Ὅποιος γράφει ἱστορία πρέπει νὰ ξεγυμνώνει τὴν Ἀλήθειά σὲ κάθε τῆς λεπτομέρεια...

ΠΟΙΗΤΗΣ : Οἱ λεπτομέρειες εἶναι πολλὲς καὶ διάφορες κ' ἀντίμαχες, ἀλλὰ ἡ λαϊκὴ ψυχὴ τίς συμπυκνώνει, τίς ἀπλοποιεῖ καὶ τίς συγχωνέβει σ' ἕνα σύμβολο ἀπαραχάραχτο ἀπὸ κάθε ἱστορικὴ ἐρεβνα, σβύνοντας ὅλα τὰ περιστατικὰ γιατί τὰ θεωρεῖ περιττὰ κ' ἀσήμαντα. Τὸ ἴδιο κάνει κ' ἡ Τέχνη δίνοντας τὸ νόημα πὸ θέλει στὸ σύμβολο πὸ ἐπλασε. Ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ ἔργο δὲν πρέπει νὰ ζητοῦμε τὴ φωτογραφικὴ, φωνογραφικὴ καὶ χρονολογικὴ ἀπόδοση τῶν περιστατικῶν καὶ τῶν προσώπων γιατί ὁ περατμένος καιρὸς δὲν ἀποτελεῖται μόνο ἀπὸ ὀλικὰ στοιχεῖα...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (θυμωμένος).—Μὰ δὲν ὑποφέρεσαι πλιά. Γιὰ σένα ἱστορία εἶναι ὅ,τι νομίζει καθένας ;

ΠΟΙΗΤΗΣ : (χαμογελόντας φιλικὰ).—Ὅχι. Ἱστορία εἶν' ἐκεῖνο πὸ πιστέβουν ὅλοι θὰ προσπαθήσω ὀχι νὰ σοῦ ἐξηγήσω ἀλλὰ νὰ ἐξηγηθῶ με τὸν ἑαρτὸ μου... Ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι ἀντικειμενικὴ, ὑπάρχει καθὼς τὴ δημιουργεῖ καὶ τὴν παραδέχεται ἡ ἀνθρώπινη συνείδηση. Ὅπου δὲν μπορεῖς πλιά νὰ διαπιστώσεις καὶ ν' ἀποδείξεις ὁ ἴδιος κάτι πὸ τὸ ἀγάπησες, πρέπει νὰ τὸ πιστέβεις. Τὰ θεμέλια ὀλης τῆς Ἱστορίας μπορεῖ νὰ τὰ σαλέψει ὁ δισταγμός. Οἱ ἱστορικὲς ἀλήθειες εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ ἀλάθεφτα λάθη πὸ γίνονται ἀληθινὰ σὲ ὀτους τὰ πιστέβουν καὶ γιὰ ὀσο καιρὸ τὰ πι-

1. Veritas in dicto non in re consistit.

στέβουν. Ἐέρω πὼς ὀτι κ' ἂν κάμει ὁ ἱστορικὸς δὲν μπορεῖ νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὸ πραγματικὸ περιστατικὸ. Κατέχεται ἀπὸ τὸ θέμα του ἐνῶ θαρρεῖ πὼς τὸ κατέχει. Ταξίθεται, συνθέτει, φωτίζει ἕνα σημεῖο, ἀφίνοντας τὰλλα στὴ σκιά, καὶ με τέτοιαν ἐπεξεργασία μᾶς παρουσιάζει κάτι καινούργιο καὶ διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο πὸ ἐγινε νομίζοντας πὼς μᾶς φανερώνει τὴν ἀλήθεια, ἐνῶ κανένας ποτὲ δὲν μπορεῖ νάβαι βέβαιος ὀτι γνωρίζει τὴν ἀπόλυτην ἀλήθεια. Τὸν ξεπλανά ἡ ἀτομικὴ του ἐντύπωση καὶ παρουσιάζει μιὰ ξερὴ κ' ἄψυχη ἀλήθεια χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ τὴ ζωντανέψει.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Ξερὴ κ' ἄψυχη ἀλήθεια λοιπὸν εἶναι ἡ ἀπόδειξη πὼς δὲν ἐγινε στὴν Ἀγία Λάβρα τίς 25 τοῦ Μάρτη στὰ 1821 τὸ ἐπίσημο κήρυγμα τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασης ;

ΠΟΙΗΤΗΣ : (μὲ λύπη).—Εἶναι κάτι χειρότερο, καὶ μάλιστα εἶναι καθρὸ φέμα. Ἀφοῦ σοῦ ἀρέσει νὰ στηρίζεις τίς γνώμες σου με τυπωμένες φυλλάδες καὶ με χειρόγραφα, θὰ σοῦ μιλήσω κ' ἐγὼ με τίς εἰδησες πὸ μᾶς δίνουν τὰ ἐπίσημα χαρτιά¹⁾. Ἀφτὰ μᾶς βεβαιώνουν πὼς ἡ Ἀγία Λάβρα εἶναι ἡ κολυμπήθρα πὸ βαφτίστηκε ἡ νεοελληνικὴ ἐλεφτεριά ὀστερ' ἀπὸ αἰῶνες σκλαβιάς. Στὰ Καλάβρυτα τὸ λιανοντούφεκο ἄρχισε πρὶν ἀπὸ τὴν Καλαμάτα κ' ἀπὸ τὴν Πάτρα, κ' ἡ ἐλληνικὴ χώρα δὲν ἄργησε νὰ ματοκυλιστεῖ ἀπ' ἄκρη σὲ ἄκρη. Ἐέρεις καλύτερ' ἀπὸ μένα πὼς τὰ Καλάβρυτα κ' ἡ γειτονικὴ Καρύταινα εἶχαν ὀπλισμένους κ' ἀποφασισμένους πολλοὺς παλιὸς κλέφτες ξεσκολισμένους ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἐλληνικὰ στρατιωτικὰ τάγματα πὸ χρησιμοποιοῦσαν στὰ Ἐφτάνησα, ὀστερ' ἀπὸ τοὺς Βενετσιάνους, οἱ Γάλλοι, Ρῶσοι κ' Ἀγγλοὶ πρόσκαιροι καταχτητές. Ἀφτὰ τὰ δυὸ μοραῖτικα κεφαλοχώρια θᾶχαν τότε, καθὼς λογαριάζετε σεις οἱ ἱστορικοί, ὀς ἐνὰ χιλιάδες ὀπλοφόρους. Καλαβρυτινὸς ὀπλαρχηγὸς ἀπὸ τὴ Νεραϊδοράχη τοῦ Χελμοῦ, μαζί με λίγα παληκάρια, ρίχνουν τὰ πρῶτα φονικὰ βόλια στοὺς γυφτοχαρατζήδες καὶ στοὺς στρατιῶτες. Ἐτσι ὁ μεγαλότολμος σκλάβος χτύπησ' ἐπίσημα τὴν ἴδια τὴν Τούρκικη Ἀφτοκρατορία. Οἱ ἀγάδες τὸ μυστίστηκαν πὼς οἱ σκλάβοι ἐτοιμάζονταν νὰ τοὺς διώξουν. Οἱ ἀρχὲς τῆς Τριπολιτσᾶς προσκαλοῦσαν τοὺς προεστούς κ' ἐφυλάκιζαν ὀτους ἐπήγαιναν. Ὁ Γερμανὸς με κάποιους δημογέροντες, ἀντὶ νὰ πᾶν ἐκεῖ καὶ νὰ πέσουν στοῦ θεριοῦ τὸ στόμα ; συνάχτηκαν στὴν Ἀγία Λάβρα γιὰ νὰ πάρουν ὀριστικὴ ἀπόφαση πὸτε θᾶπρεπε ν' ἀνάψ' ἡ φωτιά. Μερικοὶ ἀπὸ ἀφτούς ἦσαν δισταχτικοί. Ἀλλὰ ἔφταναν μηνύματ' ἀπὸ ἐδῶ κ' ἀπὸ ἐκεῖ πὼς οἱ ραγιαδες χτυποῦσαν τὸν τύραννο. Ὅταν ριχτεῖ κανεὶς σ' ἕνα κίντυνο πρέπει νὰ φτάσει ὀς

¹⁾ Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐκδουλεύσεων ἀναφέρει στὸ Μητρώφῳ Ἀγωνιστῶν (ἀρ. 53)—Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη—πὼς ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς «ὑπέρβησεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος σπουδαίως, ὕψώσας πρῶτος ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἀγίας Λαύρας τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως». Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς ἀφτῆς, πὸ κατάρτισε τὸ Μητρώφῳ στὰ 1872, ἦταν ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, γιὸς τοῦ γέρου τοῦ Μοριά καὶ θὰ εἶχε κάθε λόγῳ νὰ δώσει τὴν προτεραιότητα στὸ κίνημα τῆς Καλαμάτας, ἀφοῦ σ' ἐκεῖνο εἶχε λάβει μέρος κ' ὁ πατέρας του.

τήν ἄκρη. Ἀπτό φαίνεται πῶς τῆσαν οἱ λίγοι ἐκείνοι πατριῶ-
τες κ' ἐφάνηκαν ριψοκίντυνοι γιά νά γλυτώσουν ἀπό τόν κίντυνο.
Ἡ τόλμη πολλές φορές εἶναι τὸ μόνο μυστικό τῆς σωτηρίας.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: (σιγαλόφωνα).—Ὡς ἐδῶ εἵμαστε σύμφωνοι. Ἀπό ἐδῶ κ' ἐμπρός
δμως πρόσεξε τί θά πεις. Δοξολογία φαίνεται πῶς δὲν ἔγινε στήν
Ἅγια Λάβρα... Ἄλλοι θέλουν πῶς βέβαια κι' ἔγινε, ἀλλά ὄχι τήν
ἴδια μέρα τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ...

ΠΟΙΗΤΗΣ: Ἄφησέ με νά προχωρήσω. Τά ξέρω τὰ ἐπιχειρήματά σου και θά
σοῦ ἀποκριθῶ σάν ἐρῶ ἢ ὦρα. Ἡ μυστική δοξολογία δὲν ἔγινε
μόνο στό νάο τοῦ μοναστηριοῦ. Κάθε χρονοστροφή ὄλ' οἱ Ἕλλη-
νες λαβαίνουν μέρος στήν ἴδια τελετή πού ξαναγίνεται μέσα στό
ἅγιο βῆμα τῆς ψυχῆς των. Ὅσο ζοῦσαν γέροι ἀγωνιστές, χῆρες,
κόρες και παιδιά των, ἀνήμερα τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ ἀνοιγε κά-
ποιος τὸ χορδὸ και πιάνονταν ὄλοι με ἀπαρασάλεφτη πίστη πῶς
μιὰ τέτοια μέρα ἦταν ἡ ἐπίσημη ἀρχὴ τῆς μεγάλης πράξης πού
ἔφερε τήν ἐλευθεριά στή σκλαβωμένη χώρα. Ἀκουσέ με, ἀδερφέ,
νά σοῦ πῶ κ' ἐγὼ πῶς ἔγινε. Ἦταν χαραβγῆ. Ὁ Γερμανός, ὕ-
στερ' ἀπό τήν ὀλονύχτιαν ἀκολουθία, πήρε τὸ λάβαρο πού κρα-
τοῦσε ὁ Ἡγούμενος και τὸ ἀπίθωσε στήν Ἅγια Τράπεζα. Τὸ
ράντισε με μῦρα. Ἐδιάβασε τίς ἐφκῆς κ' ὕστερα με ξέσκαπο γυρ-
τὸ κεφάλι ἐστῆθη ἐμπρός στήν Ὠραία Πύλη. Ὅλοι ἐγονάτισαν,
προστοί και καλόγεροι κ' ἐτριγύρισε τὸ νάο ψάλλοντας «ὁ ὕψω-
θεὶς ἐν τῷ Στάυρῳ». Τότε βγήκε στόν περίγυρο τοῦ μοναστηριοῦ
κ' οἱ ἀγωνιστές, τρεῖς χιλιάδες ὄπλοφόροι συναγμένοι γιά νά πά-
ρουν τὸ λάβαρο και νά ξεκινήσουν, πυροβόλησαν. Ὁ Γερμανός
ξαναγύρισε στό ἱερό, ἔκαμε ἁγιασμὸ κ' ἐκοινώνησε. Στό τέλος
ἐπήρε στό ἀριστερὸ χέρι τὸ λάβαρο και στό δεξιὸ τὸ σταθρὸ κ'
ἐβροντοφώνησε: «Ἐλευθεριά ἢ θάνατος, ἀδέρφια». Και τῆ φωνῆ
του τήν ἄκουσαν ὄλ' οἱ σκλάβοι ἀπό τῆ μιὰ ὠς τήν ἄλλη ἄκρη
τῆς τουρκοκαπημένης χώρας...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: (συγκινημένος).—Μιλεῖς σάν νά βρέθηκες ἐκεῖ με τοὺς ἄλλους,
σάν νά εἶδες και νᾶκουσες...

ΠΟΙΗΤΗΣ: Τὰ εἶδαν, τᾶκουσαν και μᾶς τὰ παράδοσαν ἄλλοι και τὰ πιστέ-
θω ἀγκαλὰ και γνωρίζω πῶς τὰ πλιὸ ἀξιωματικὰ λόγια τῶν
μεγάλων ἀνθρώπων δὲν εἰπώθηκαν ποτέ. Ἡ λαϊκὴ φαντασία βρι-
σκει γιά κάθε σημαντικὴ κατάσταση τήν κατάλληλη λέξη ὄταν
ὁ ἥρωας δὲν ἔχει ἐμπνεψη τῆ στιγμῆν ἐκείνη. Τὰ λόγια τοῦ Γερ-
μανοῦ δμως ἔδβαιναν ἀπό τῆ φλογισμένη ψυχῆ του και με τὸ
στόμα του μίλησαν ἐκείνη τῆ στιγμῆ ὄλ' οἱ σκλάβοι.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Σπάνια οἱ σύγχρονοι νοιώθουν ποιὰ σημάσια ἔχουν τὰ μεγάλα
ἱστορικά περιστατικά πού τὰ εἶδαν νά περνοῦν ἐμπρός ἀπὸ
τὰ μάτια τους.

ΠΟΙΗΤΗΣ: Ἀπτό ὁ λόγος δὲν τεριάζει σε τέτοια περίσταση. Ὑπάρχουν
καιροὶ πού δὲν ἀξίζου οὔτε ὄσο μιὰ μέρα κ' ὑπάρχουν στιγμές
πού κλείνουν μέσα τους τῆ βαριά μοῖρα πολύπαθων αἰῶνων. Τέ-
τοια ἦταν ἡ στιγμῆ ἐκείνη...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Κρίνεις ἀπὸ τὰ ποτελέσματα.

ΠΟΙΗΤΗΣ: Σ' ἐκείνη τήν κρίσιμη στιγμῆ ὄσοι βρέθηκαν στήν Ἅγια Λάβρα

προεξοφλοῦσαν τὰ ποτελέσματα. Πήγαινε κ' ἐσὺ, ἀδερφέ, σ' ἐκεῖ-
νο τὸ μοναστήρι νά ξαναδαρτιστεῖς. Μιὰ τοποθεσία δὲν εἶναι μό-
νον ὄ,τι βλέπουμε: ἔχει ψυχῆ, ζωῆ, φωνή: ἔχει θρόλο κ' ἱστορία:
κάτι κρατεῖ φυλαγμένο ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο πόνο, τῆ χαρά, τήν
πίστη και τήν ἐλπίδα, ἕνα μυστικό ἀπόκοσμο φεγγαδόλημα. Τό-
σοι, ἀνθρωποὶ, περιστατικά, ἐνέργειες, ἰδανικά, ὄλα μαζί, ἀποτε-
λοῦν τήν ἀλήθεια. Ἔτσι σμίγουν τὸ ἰδανικό και τὸ πραγματικό,
κ' ἡ ἀνθρώπινη ζωῆ τ' ἀποροφᾶ ὄλα. Ὅποιος δὲν θέλει νά προ-
χωρήσει, νά ζήσει πριν βρεῖ τήν ἀπόλυτη ἀλήθεια ματαιοπονεῖ
και χάνει τὸν καιρὸ του. Δὲν πρέπει νά διατάζει κανένας ὄταν
κάνει ἐκεῖνο πού πρέπει. Στό βῆθος κάθε ἱστορικῆς ἀπάντης κρύ-
βεται κ' ἕνα θρόψαλο ἀλήθειας. Τίποτε δὲν εἶναι ἀπόλυτο γιάτι
πάντα ξεπέφτει τὸ ἰδανικό πού ἔρχεται σ' ἐπαφῆ με τήν ἀλή-
θεια, και γίνεται ὠραιότερη κ' ἐδγενικώτερη πάντα ἢ ἀλήθεια
πού κάνει συντροφιά με τὸ ἰδανικό.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Ἀρχισες πάλι τὰ ἴδια και λὲς πάντα ἐκεῖνο πού θέλεις. Ἄλλὰ
ἐγὼ θά σοῦ κάμω ἕνα ρῶτημα και θά σ' ἀποστομῶσω. Πῶς μπο-
ρεῖ ποτέ νάγινε ἡ δοξολογία στήν Ἅγια Λάβρα τίς 25 τοῦ Μάρ-
τη ἀφοῦ στήν Πάτρα τήν ἴδια μέρα ἔκαμε παράκληση ὁ Γερμα-
νός στήν ἐκκλησιά τοῦ Ἀη-Γιῶργη κι' ὄρμισε τοὺς ἀγωνιστές;
Ἄποκρισου...

ΠΟΙΗΤΗΣ: Τὰ ἱστορικά σου μάτια θαμποβλέπουν. Δὲν ὄπάρχει καιμιά ἀντί-
θεση. Κύτταξε με τῆ φαντασία σου ὄσα θά σοῦ ἀνιστορήσω και
τότε θά τᾶνοῖξει καλῆτερα τὸ ἀληθινὸ φῶς τῆς ἱστορίας. Στίς 25
τοῦ Μάρτη στὰ 1821 ἐπερίμεναν στήν Πάτρα τὸν Γερμανό. Εἰ-
χαν φτάσει κάμποσοι προστοὶ τῆς Βοστίτσας κρατίντας κάρφω-
μένα πάνω σὲ κοντάρια πέντε τούρικια κεφάλια. Ὁ Γερμανός
ἔστειλ' ἐμπρός ἕνα διάκο, ἀλλὰ νόχτωνε χωρὶς νά φανεῖ κι' ὁ
ἴδιος, γιάτι ἀφοῦ τέλειωσε τήν πρωϊνὴ δοξολογία τῆς Ἅγιας
Λάβρας ξεκίνησε γοργός καβαλάρης γιά τήν Πάτρα ὄπου ἔφτασε
ἀργὰ τῆ νόχτα κι' ἔστησε τὸ φλάμπουρὸ του, βλόγησε τὰ ὄπλα
τῶν ἐπαναστατημένων σκλάβων κ' ἔκανε δοξολογία στήν ἐκκλη-
σιά, τήν ἴδια μέρα τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ, χαραβγῆ στὰ Καλάβρυτα,
νόχτα στήν Πάτρα 1).

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Σὲ ὄλα κάτω βρίσκεις ν' ἀποκριθεῖς! Ἐέρεις δμως πῶς ὄπάρχουν
γράμματα τοῦ Γερμανοῦ ἀπὸ τήν Πάτρα με ἀπτῆ τῆ χρονολογία;

ΠΟΙΗΤΗΣ: (χαμογελόντας).—Ὅλο με χρονολογίες βασανίζεσαι, καημένε,
και δὲν συλλογίζεσαι πῶς μπορεί τὰ γράμματα νά τάχε ἀπὸ πριν
ἔτοιμα ἢ και νά τᾶγραψε ὄστερα και νᾶβαλε τῆ μεγάλη хро-
νολογία...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: (ἀπορόντας).—Και πού τὸ ξέρεις ἐσὺ;

ΠΟΙΗΤΗΣ: Τὸ φαντάζομαι. Ἔτσι θᾶναι, δὲν μπορεί νᾶναι ἄλλιῶς.

1) Ὁ Γάλλος ὄγος Πουκεβίλ πού βρισκόταν τότε στήν Πάτρα ἔγραψε στό
σημειωματάρι του πῶς ὁ Γερμανός περιμενόταν νά φτάσει τῆ νόχτα τῆς 25 Μάρτη
1821. Ἀπτῆ εἶναι ἡ πλιὸ ἀφθεντικὴ πληροφορία πού ἔχουμε. (F. Pouqueville,
Histoire de la Régénération de la Grèce, tome I, chap. v. σελ. 344. Paris)

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Δὲν τὸ εἶδες ὅμως γραμμὲν πούθενά ; Δὲν τὸ ἀναφέρει καμιά ἐπίσημη πηγὴ πὼς τὴν ἴδια μέρα τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ ἐγιναν κ' οἱ δυὸ δοξολογίες...

ΠΟΙΗΤΗΣ : Γὰρ ὅλα μοῦ ζητεῖς ἐπίσημες μαρτυρίες. Θέλεις καλὰ καὶ σώνει ἀπόλυτη ἀκριβεία σὲ μῆνες, βδομάδες, μέρες καὶ ὥρες... Μήπως πρέπει νὰ σοῦ πῶ ἂν κι' ὁ φτερωτὸς ἀρχάγγελος Γαβριὴλ παρουσιάσει τὸ κρῖνο τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ τὴν ἴδια στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ὁ Γερμανὸς ἐβλογοῦσε τὸ ἱερὸ λάβαρο, κι' ἀπὸ ποῖο χρόνο ἀρχίσαν νὰ γιορτάζουν οἱ Χριστιανοί ; Ἢ μοῦ εἶναι δύσκολο γιὰ τὴν σὲ κάποιες ξένες χώρες ἐγιόρταζαν τὸν Ἐθαγγελισμὸν σὲ διαφορετικὰς ἡμέρας... Ἰδιεὶς ἀμφισβητήσεις ὑπάρχουν καὶ γιὰ τὴν θρησκευτικὴν γιορτὴ καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐθνικὴν. Βλέπεις πὼς ὅλα τὰ ζητήματα ταράζονται καὶ θολώνουν μὲ ἄλλοις σκύψαι πάνω τους ἢ ἱστορικὴ Ἐρεθνα μὲ τὸν ἐπιστημονικὸν τῆς φακῆ ! Ἡ ἀλήθεια εἶναι φάντασμα (2) ἕνα ἐσωτερικὸν πλάσμα τοῦ νοῦ. Μὴ νομίζεις πὼς ἔχει σάρκα καὶ ὄστα. Ἡ ἱστορικὴ φαντασία ἀξίζει ὅσο δὲν ἀξίζουν οἱ ἀντιφατικὲς ἱστορικὲς πληροφορίες. Μάθε πὼς ἢ ἐπιστήμη γίνεται ἀληθινότερη ὅταν γίνῃ κι' ἀπὸ τὴν ποίησιν, γιὰ τὴν μονάχα ἢ δημιουργικὴ πνοὴ ζωντανέει τίς ἀνθρώπινες ψυχὰς καὶ τοὺς δίνει φτερὰ γιὰ νὰ ὑψωθοῦν ὡς ἐκεῖ ποὺ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ φτάσει καμιά ἔρεθνα.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (ἀνατινάζεται ἀπότομα μὲ θυμὸν).—Ὁ λαὸς δὲν πρέπει ν' ἀποκοιμῆται πάνω σὲ προλήψεις καὶ σὲ πλάνες. Ὁ φωτισμένος νοῦς δὲν πρέπει νὰ παραδέχεται τὰ λάθη καὶ τίς προλήψεις τοῦ λαοῦ. Οὔτε ὁ ποιητὴς δὲν πρέπει ν' ἀκολουθεῖ σὰν τυφλὸς τὴν σφαλερὴν παράδοσιν. Ἐρῶ πὼς τὰ μαθήματα τῆς ἐπιστήμης ἐνοχλοῦν τὴν ὀκνηρὴν λαϊκὴν σκέψιν, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴν προετοιμάσουμε γιὰ νὰ βρῇ τὸν δρόμον τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἐλευτερίας...

ΠΟΙΗΤΗΣ : (στοχαστικὸς καὶ πονεμένος).—Ἡ λαϊκὴ ψυχὴ μένει ἀτάραχη, κρυμένη, ὡς ποὺ κάποτε νὰ κάμῃ ξαφνικὰ τὴν ἀπροσδόκητη ἀποκάλυψίν της, σὲ ἀνέλπιστες ἐπαναστάσεις, γιὰ νὰ συντρίβῃ ἀσπλαγχνὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶχε πρὶν ἀγαπήσει μὲ πάθος. Ἡ λαϊκὴ ψυχὴ δὲν μεταχειρίζεται οὔτε τὴν λογικὴν, οὔτε τὴν μέθοδον, οὔτε τὴν τάξιν ἐνεργεῖ μὲ τὴν τρομερὴν δύναμιν τῆς θύελλας καὶ τοῦ σεισμοῦ κ' εἶναι φρόνιμον νὰ μὴ τὴν προκαλεῖ κανένας.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Ἄλλὰ νὰ ξέρεις τὴν ἀλήθειαν καὶ ν' ἀφίνεις τοὺς ἄλλους στὴν πλάνην, μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι ὑποκρισία, ἴσως καὶ κάττι χειρότερον... Πρέπει ὁ λαὸς νὰ μεταρρυθμίσει τὴν πεποιθησὴν τοῦ ἀφοῦ εἶναι ἀντίθετη στὴν ἀλήθειαν.

ΠΟΙΗΤΗΣ ; Τί ἔχει νὰ κερδίσει κι' ἂν ὑποθέσουμε πὼς ἀπὸ εἶναι σωστὸ ; Καὶ ποῖός σὲ βεβαιώνει πὼς ἢ δικὴ σου γνώμη θάναί καλῆτερη ; Μήπως μπορεῖς νὰ ξέρεις τί εἶναι ἀλήθεια ; Ἡ ἔρεθνα διώχνει τὴν πλάνην χωρὶς νὰ φέρνῃ τὴν ἀλήθειαν.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ; Ἡ πρώτη ὑποχρέωσίν μας ἀπέναντι στὴν Ἀλήθειαν εἶναι νὰ πειθοῦμε πρῶτα ἂν εἶναι ἀλήθεια... Ὁ ἐπιστήμονας γιὰ νὰ τρα-

δήξει ἐμπρὸς πρέπει νὰ πατήσῃ πάνω στὰ κουφάρια τῶν νεκρῶν ἰδεῶν. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύουμε σήμερὰ στὴ χθεσινὴ πρόληψιν. Δὲν μᾶς ὠφελεῖ σὲ τίποτε ἢ παράδοσιν. Ἢ βασιλεύουν οἱ Νέες Ἰδέες.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Δὲν ὑπάρχουν νέες καὶ παλιὲς ἰδέες. Οἱ παλιὲς ἰδέες ἦσαν νέες ἄλλοτε, κ' οἱ νέες ἰδέες θὰ παλιώσουν κάποτε. Ὑπάρχουν ἀλήθειες χρήσιμες κι' ἀλήθειες περιττὲς κι' ἀλήθειες βλαβερῆς. Προσπαθοῦμε νὰ ξεχωρίσουμε τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὴν πλάνην χωρὶς νὰ βρῖσκουμε τὰ σύνορά των. Ἐγὼ πιστέω σὲ μιὰν ἀδιάκοπην ἀνακύκλωσιν. Ὑστερὰ μπορεῖ μιὰ ἰδέα χθεσινὴ νὰ χεῖ πεθάνῃ καὶ μιὰ ἰδέα προαιώνια νὰ ζεῖ ἀκόμη.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Μιὰ πλάνη εἶναι πλιὸ ἐπικίντυνη ὅταν περιέχει καὶ κάποιαν ἀλήθειαν. Ὅταν ἡ πίστις μας κλονίζεται πρέπει νὰ καταφέρομε στὴν ἱστορικὴν ἐξακρίθωσιν τῶν περιστατικῶν.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Πάλι τὰ ἴδια ! Δὲν ἀναρωτήθηκα ποτὲ σοῦ ἂν ἐκεῖνο ποὺ πιστέεις ἔχει τὴν ἴδια ρίζαν μ' ἐκεῖνο ποὺ δὲν πιστέεις. Ὅτι εἶναι ἀληθινὸν δὲν εἶναι πάντα πιστεψτὸν. Συχνὰ ἢ ἀλήθεια βρῖσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότηταν. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι πάντα ξάστερη καὶ δὲν εἶν' ἐφικτὸν τὸ νόημά της. Τὰ φαινόμενα δὲν ἀκολουθοῦν μιὰν ἴσιν γραμμὴν μὲ λογικὴν συνέχειαν...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (τὸν κόβει, μὲ ἀφροτοπεποίθησιν).—Μὴ λησιμονεῖς πὼς ἢ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας τὰ ξεκαθαρίζει ὅλα...

ΠΟΙΗΤΗΣ : (χαμογελόντας).—Συχνὰ ἢ λεγόμενῃ φιλοσοφίᾳ τῆς ἱστορίας εἶν' ἕνα ἐμπόδιον στὸ νόημα τῆς ὁποίας ἀλήθειας, γιὰ τὴν μπερδεύει τὰ πραγματικὰ περιστατικὰ καὶ τὰ λαϊκὰ αἰσθήματα μέσα σὲ τόσες ἀσχετες καὶ ἀφηρημένες ἀρχὰς καὶ θεωρίας ποὺ χάνεται τὸ καθαρὸ σχῆμα τῆς ζωῆς. Τότε φαίνεται ἢ ζωὴ πὼς δὲν ξέρει τί κάνει καὶ ποῦ πηγαίνει καὶ πὼς ἔχασε τὸ δρόμον της. Πάντα μιὰ ἀλήθεια εἶναι ἀληθινότερη ὅπως τὴν φαντάζεται καθένας παρὰ ὅπως τὴν διατυπώνει.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Πρέπει ν' ἀγαποῦμε τὴν ἀλήθειαν, ὅποια κι' ἂν εἶναι, νὰ τὴν ἀναζητοῦμε χωρὶς καμιά προκατάληψιν, καὶ νὰ τὴν βλέπομε ὅπως εἶναι κι' ὄχι καθὼς θέλομε νᾶναι. Ἡ λαϊκὴ συνείδησιν δὲν ἀγαπᾷ τὴν ἀπλήν ἀλήθειαν, τὴν φορτῶναι μὲ ψέφητικα καὶ περιττὰ στολίδια. Ἡ ἐπιστήμη ὅμως ποθεῖ πάντα τὴν ἀπόλυτην ἀλήθειαν καὶ ἂς ξέρῃ πὼς κάποτε καίει, καὶ συχνὰ θανατώνει.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Ἡ κάθε πραγματικότης ἀξίζει ἀκριβῶς ὅσο καὶ τὸ μάτι ποὺ τὴν κυττάζει κ' ἢ ψυχὴ ποὺ τὴν νοιῶται καὶ τὸ χέρι ποὺ θὰ τὴν διαμορφώσῃ. Τὸ καλῆτερον τῆς ζωῆς εἶν' ἐκεῖνο ποὺ μᾶς δίνει κι' ὄχι ἐκεῖνο ποὺ ἔχει. Τὸ ἴδιον καὶ στὴν ἱστορίαν τὸ ἀληθινὸν μᾶς χρειάζεται μόνον γιὰ νὰ δημιουργήσουμε λίγον ἰδανικόν. Ὁ ἀνθρώπος πλάθει καὶ κινεῖται μὲ τὰ νεκρὰ στοιχεῖα τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν. Τὸ ἔχει φυσικὸν νὰ συντεριάζῃ τ' ἀντίθετα γιὰ τὴν τέτοιον εἶναι ὁ νόμος τῆς ζωῆς. Ἡ ἀλήθεια ξεπερνᾷ τὴν πραγματικότηταν καὶ θαρρῶ πὼς ἢ ζωὴ κ' ἢ φύσιν ἀκόμη κάνουν φιλολογία, καὶ βέβαια θὰ ξέρεις πὼς ὁ Ἐγγελοὺς κρῖνει ὅλη τὴν ἱστορίαν σὰν μιὰ συλλογὴν ὄνειρων, κι' ἄλλοι πιστέθουν πὼς εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ ἀσυνάρτητα φαινόμενα, δίχως λογικὸν εἶρημόν. Μὴ σοῦ κακοφανεῖ ἂν σοῦ πῶ κ' ἐγὼ πὼς ἢ ἱστο-

2. La vérité est une illusion et l'illusion est une vérité, εἶπε κι' ὁ Remy de Gourmont.

ρία μου φαίνεται σαν μιὰ συνωμοσία ενάντια στην ἀλήθεια. Έχω τὴ γνώμη πὼς ξέρουμε καλύτερα ἐκεῖνο πὸν μαντέβουμε...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (ταραγμένος). — Τὸ ψέμμα κατανατᾶ φαντασιόπληχτο κι' ἀλλοπρόσαλλο.

ΠΟΙΗΤΗΣ : (γαλήνιος). — Ὅταν ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται τὴν ἀλήθεια πρέπει νὰ τὴν γυρέβει ἐκεῖ πὸν βρίσκεται, στὸ κέντρο τῆς ζωῆς, στὴ βαθύτερη ψυχὸρμητη πηγὴ τῆς. Τότε ἱστορία καὶ ποίηση σμίγουν καὶ ἀνταποκρίνονται μέσα σ' ἓνα πρόσχαρο κι' ὀλοφώτεινο αἰθέρα. Τ' ὄνειρο μὲ τὸ κοφτερό σπαθί του χτυπάει τὴν πραγματικότητα κι' ἀπὸ τὴν πηγή πὸν τῆς ἀνοίγει ἀναβρύζει τὸ ἀθάνατο νερὸ τοῦ ἰδανικοῦ γιὰ νὰ πιεῖ καὶ νὰ ξεδιψᾷ ἢ λαϊκὴ ψυχὴ. Ἡ πλάνη καὶ τὸ ψέμμα γιὰ τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ, σοῦ τὸ λέω καὶ πιστέψέ με, εἶναι ἢ σφαλερὴ, χαμμένη καὶ καταδικασμένη ἐπανάσταση τοῦ Ἰψηλάντη στὴ Βλαχιά, κ' ἢ μόνη ἀλήθεια ὁ ὕψιμος τῆς σημαίας στὴν Ἁγία Λάδρα πὸν τὴ βλέπουν ἀκόμη καὶ σήμερα μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς των ὄλ' οἱ Ἕλληνες σὺν ἓνα ἐθνικὸ σύμβολο. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδας εἶναι θεμελιωμένη πᾶνω σὲ διάφορες αἰσθηματικὲς συνήθειες κι' ἀγαπητὲς ἀναμνήσεις πὸν, ὅταν τὶς ρημάζεις, γκρεμίζεις μαζὶ τους καὶ τὴν ἐθνικὴ πίστη... Ὁ λαὸς νοιώθει μὲ τὸν δικὸ του τρόπο τὴν ἀλήθεια κάθε περιστατικοῦ κ' ἔτσι τὴν ἀποκρυσταλλώνει καὶ τὴν καθιερώνει καὶ δὲν τοῦ ἀρέσει νὰ τοῦ ἀποδείξουν ἄλλοι πὼς ἔσφαλε. Μὴ ζητεῖς νὰ τὴν ἀλλάξεις γιὰτὶ δὲν θ' ἀπομείνουν παρὰ θρύφαλα καὶ σκόνη...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Κρίνεις μὲ τὴν αἰσθηματικὴ μνήμη σου κι' ἄς ἐπαναστατεῖ τὸ λογικὸ σου. Ἡ καρδιὰ βρίσκει πολλοὺς τρόπους γιὰ ν' ἀποκλείσει τὴν ὀρθὴ κρίση. Ἡ φιλοπατρία εἶναι μιὰ ἀρετὴ κ' ἢ ἱστορία εἶναι μιὰ ἐπιστήμη. Δὲν πρέπει νὰ τὶς συγχίξεις.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Τὸ ξέρω· ἀλλὰ ξέρω ἀκόμη πὼς κ' ἢ πλάνη κάποτε εἶν' ἓνας δρόμος πὸν ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἀλήθεια. Ὁ λαὸς, πὸν συλλογίζεται μὲ τὸ αἰσθημά του, συχνὰ στηρίζεται σ' ἓνα ἱστορικὸ λάθος γιὰ νὰ πλάσει μιὰ ἰδανικὴν ἀλήθεια. Οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς μᾶς δείχνουν μὲ τὴν ἐνέργειά τους σὺν ἀληθινὰ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου... Ἐχουμε τὴ φυσικὴ βεβαιότητα ὅταν εἶδαμε κάτι μὲ τὰ μάτια μας, ἔχουμε τὴ λογικὴ βεβαιότητα ὅταν σχηματίζουμε μιὰ πεποίθηση γιὰ κάποια ἀλήθεια μὲ συλλογισμούς, παρατηρήσεις, ἀναλογίες, κρίσεις καὶ συμπεράσματα, κ' ἔχουμε τὴν ἠθικὴ βεβαιότητα ὅταν βασίζεται στὴν ἀξιόπιστη μαρτυρία ἐκείνων πὸν μᾶς τὴν ἀνιστοροῦν καὶ στὴν αἰσθηματικὴ μας συμπάθεια... Τὸ ἰδανικὸ πὸν τὸ ζωντανέβ' ἢ φαντασία δὲν εἶναι ποτὲ χιμαϊρικὸ γιὰτὶ γίνεται πῶθος, ἐνέργειά, πραγματικὸ περιστατικὸ, κινεῖται καὶ ὑπάρχει μαζὶ μ' ἐκείνους πὸν τὸ πιστέβουν. Ἡ ἀλήθεια εἶναι μιὰ πίστη πὸν ἔχει σχέση μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ μᾶς ἱκανοποιεῖ. Ἄξονας τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι ἢ ἱστορικὴ ἀκρίβεια μονάχα πὸν φτάνουν κάποια νέα κείμενα γιὰ νὰ τὴν ἀποδείξουν ἀντιφατικὴ καὶ νὰ τὴν καταστρέβουν. Πόσες ἀλήθειες ἔρχονται καὶ φέβγουν ἀφίνοντας πίσω τους στάχτη καὶ καπνὸ, ἐνῶ λάμπει ἄσθυστο τὸ φωτεινὸ ἀχνάρι τοῦ Ἰδανικοῦ. Ἄλλοῦ βρίσκεται τὸ ἀληθινὸ κι' ἄλλοῦ τὸ πραγματικὸ καὶ πρέπει νὰ τὰ ξεχωρίζουμε.

Πόσα καὶ πόσα ἔχουν ὑπάρξει κι' ὁμῶς ἔπαψαν νᾶναι ἀληθινὰ. Ἡ πνευματικὴ ἀλήθεια ὅταν πάρει στὴν κατοχὴ τῆς μιὰ πραγματικότητα τὴν κάνει ἀληθινὴ...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Μὲ ζάλισες. Ἐγὼ ἐξετάζω μὲ ἀφστηρὴ μέθοδο μόνον τὰ πραγματικὰ περιστατικὰ κ' ἐσὺ παίζεις μὲ τὶς ἰδέες σὺν ταχυδαχτυλουργός. Κάθε σου ἐπιχείρημα εἶν' ἓνας φραστικὸς τρόπος πὸν ξεφέβγει πέρα κι' ἀπὸ τὸ νόημα τῆς ἱστορίας κι' ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς λογικῆς κι' ἀπὸ κάθε κατάσταση τῆς ζωῆς. Τὰ πολλὰ λόγια σκοτίζουν τὴν ἀλήθεια. Μοῦ φαίνεται πὼς τὰ λόγια μοιάζουν μὲ τὰ νομίσματα: καλύτερα εἶν' ἐκεῖνα πὸν σὲ μικρὸν ὄγκο ἔχουν τὴ μεγαλύτερη ἀξία.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Ἦθελα νὰ σοῦ ἀποδείξω τὴν ἀθεράπευτη ἀσάφεια τῆς ἱστορίας καὶ πὼς κάθε ἰδέα γίνεται πότε ἀληθινὴ: ὅταν τὴν παραδέχεται καὶ τὴν καθιερώνει τὸ λαϊκὸ αἶσθημα, καὶ πότε ψέφτικη: ὅταν τὴν ἀρνεῖται καὶ τὴν καταστρέβει. Ἐνοιωσες πόσο διαφέρει ἢ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν ποιητικὴν ἀλήθεια; ἢ μιὰ εἶναι θάνατος, ἢ ἄλλη ζωὴ...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (μὲ συγκατάβαση). — Ἄς ὑποθέσουμε πὼς ἀφτὸ εἶναι σωστό.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Μήπως ὅταν ὑποστηρίζουμε κάτι, σοῦ μὲ τὰ γραμμένα κ' ἐγὼ μὲ τὰ γράφα, ἐλύσαμε τὸ ζήτημα; Κάθε ζήτημα εἶναι πολὺπλοκο καὶ τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι μπερδεμένες ἢ ἀλήθεια μὲ τὴν πλάνη, καθὼς εἶδες. Ποῖος διακρίνει καθαρὰ τί εἶναι καλὸ καὶ τί κακὸ, τί εἶναι ἀληθινὸ καὶ τί ψέφτικο στὴ φιλοσοφικὴ σύνθεση τῆς ἱστορίας; Μιὰ πράξη ἀτομικὴ, μιὰ ἐνέργεια συνολικὴ ἀλλιῶς εἶναι τοποθετημένη στὴν ἐποχὴ τῆς κι' ἀλλιῶς τὴ βλέπουν οἱ μεταγενέστεροι γιὰτὶ, στὴ συνέχεια τῆς ἐξέλιξῆς τῆς, ἄλλαξε μορφή. Κάθε ἀλήθεια εἶναι κοινὴ περιουσία πὸν μεγαλώνει καὶ λιγοστεβει. Πότε χάνει τὴν ἀξία τῆς, πότε κερδίζει καινούργια. Ἐτσι πολλὲς φορὲς μιὰ πλάνη πέρνει τὴ θέση μιᾶς ἀληθείας καὶ μὲ τὸν καιρὸ, γίνεται ἀλήθειά στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἀλήθεια πραγματικὴ κι' ἀπαραίτητη ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ἀλήθειες. Δὲν πρέπει νὰ παραβλέβουμε τὴ δύναμη τῆς συνήθειας καὶ πὼς μᾶς χρειάζεται ἐκεῖνο πὸν ἔχει καλὴ ἐπίδραση καὶ ἱκανοποιεῖ τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Διαφωνῶ.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Τὸ ξέρω πὼς διαφωνεῖς, ἀλλὰ τὸ ἴδιο μοῦ κάνει ἀφοῦ ὁ λαὸς, ἀπὸ ψυχόρμητη διάθεση πᾶντὰ θέλει νὰ νοιώσει κάθε ἀλήθεια τί ἀντιπροσωπέβει σὺν ἰδέα.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Ἰδέα κι' Ἄλήθεια ζοῦνε χωριστὴ ζωὴ, δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα...

ΠΟΙΗΤΗΣ : (μὲ πεποίθηση). — Κι' ἂν δὲν εἶναι γίνονται, καθὼς ἢ ψυχὴ μὲ τὸ σῶμα. Κι' ὅπως ἢ ψυχὴ κατοικεῖ μέσα στὸ σῶμα τὸ ἴδιο κ' ἢ ἀλήθεια βρίσκειται πᾶντὰ μέσα στὴν ἰδέα τοῦ λαοῦ, μέσα στὴν πίστη πὸν ἔχει. Ὅταν δείξεις στὸ λαὸ ξεγυμνωμένη τὴν Ἄλήθεια, πὸν τὴν ἐπίστεψε διαφορετικὴ, τότε ὑπάρχει κίντυνος νὰ τὴν πισωπλατίσει καὶ νὰ τὴν ἀρνηθεῖ κι' ἄς τὴν ἀγαποῦσε πρὶν. Μὴ ζητεῖς ν' ἀντικρύσεις γυμνὴ τὴν ἀλήθεια. Ἐσυνήθισαν οἱ ἄνθρωποι νὰ τὴν βλέπουν ντυμένη καθὼς τοὺς ἀρέσει. Ἐχουν κ'

οί ἰδέες τὰ φορέματά τους γιατί ὁ κόσμος θὰ τρώμαζε ἂν τὶς ἔδλεπε νὰ κυκλοφοροῦν ὀλόγυμες. Ἡ ἀξία κάθε ἀλήθειας, καθὼς καὶ κάθε γυναικάς, θρῖσκεται στὸ φόρεμά της, πρέπει νὰ ταιριάζει στὸ κορμί της καὶ νάναυ καλοραμμένο καὶ φανταχτερό γιὰ νὰ τὸ προσέχει τὸ πλῆθος.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: (περιπαιχτικά). Μὲ κατηγορεῖς, μοῦ φαίνεται, γιατί πέρνω μιὰν ἰδέα καὶ τὴν καθιερώνω σὰν γενικὴ ἀρχὴ καὶ ἀσφαλτο μέτρο καὶ σωστὸ κριτήριον... Κ' ἐσύ; ὁμως, κάνεις τὸ ἴδιο!

ΠΟΙΗΤΗΣ: Ἡ δική μου ἀλήθεια εἶναι βαφτισμένη στὴ θαματοουργικὴ φλόγα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς καὶ γιὰ τοῦτο εἶναι ἀληθινότερη ἀπὸ τὴ δική σου ἀχαρη καὶ ἀπαράδεχτην ἱστορικὴν ἀλήθεια. Πές μου ἐσύ ἐξέτασες ποτέ σου ἢ ἀλήθεια μὲ τί μοιάζει καὶ τί μοιάζει στὴν ἀλήθεια; Πρέπει πάντα ν' ἀναζητεῖς τὶς ἐκλεκτικὰς συγγένειες ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὰ περιστατικά καὶ στὰ πρόσωπα, γιατί δὲν εἶναι ὅλα τακτοποιημένα καθὼς τὸ ἀπαιτεῖ τοῦ ἱστορικοῦ ἢ στεῖρα λογικὴ. Ἀνάμεσα στὴν ἰδέα καὶ στὴν πράξη θρῖσκεται μιὰ ἀνώτερη ἀλήθεια. Εἶδες ποτέ σου τὴν πραγματικότητα νὰ παρουσιάζεται ὀλοκληρωμένη; Μὴν ἀγνοεῖς τὰ ἰδανικά γιατί ἀφτὰ ἐμπνέουν τὰ ἔργα. Ὁ ἱστορικὸς φακὸς στενέθει τὴ ζωὴ καὶ μᾶς τὴ δείχνει κομματιασμένη. Ἐγὼ ξέρω καλῆτερά σου πὼς ἢ ἐθνικὴ θέληση καὶ ἢ αἰσθηματικὴ πείρα ἀποτελοῦν ἓνα σῶμα μὲ τὰ πραγματικὰ περιστατικά. Τὰ αἰσθήματα ποὺ συγκινοῦν τὶς ψυχὰς εἶναι δυνάμεις πραγματικὲς σὰν τὸ φῶς καὶ σὰν τὴ θερμότητα, καὶ ὁποιος δὲν τὰ ἐγνώρισε δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβει τί λέω. Ὁ ἱστορικὸς δὲν ἀρκεῖ νὰ διαπιστώνει κάτι ποὺ ἐγινε ἀπὸ κάποιους σ' ἓνα τόπο καὶ σὲ ἄλλο καιρὸ, πρέπει νὰ τὸ νοιώσει καὶ νὰ τὸ ζήσει. Ἄς μὴ θέλει ν' ἀντικαταστήσει τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη μὲ τὸν δισταγμὸ καὶ τὴ λογικὴ.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Ἡ ἱστορία σὰν ἐπιστήμη ποὺ εἶναι πρέπει ὅλα νὰ τὰ ἐξετάζει ἀσυγκίνητη, καὶ ὄχι νὰ παρατύρεται ἀπὸ ἐνθουσιασμούς. Δὲν πρέπει νὰ χειροκροτεῖ καὶ νὰ ζητωκραυγάζει. Διαφέρουν ἢ κατὰ τὰξιν καὶ ἢ ἀξιολόγησιν ποὺ κάνει ἢ ζωὴ ἀπὸ τὴν κατὰ τὰξιν καὶ τὴν ἀξιολόγησιν ποὺ κάνει ἢ ἱστορία. Στὰ ἱστορικὰ περιστατικά πρέπει νὰ βλέπουμε σ' ἐκεῖνο ποὺ κάνουν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὴ σύμπραξιν τῆς Μοίρας.

ΠΟΙΗΤΗΣ: Μοῖρα εἶναι ἢ θεῖα θέληση συντεριασμένη μὲ τὴν ἀνθρώπινη, καθὼς μᾶς ἔμαθε ἢ πείρα τῆς ζωῆς. Κ' οἱ δύο τους συνεργάζονται καὶ ἄς φαίνονται ἀντίμαχες. Δυὸ θελήσεις ἐνσαρκώνονται σὲ μιὰ δράσιν καὶ κάνουν ἓνα ἔργο. Τίποτε δὲν εἶν' ἓνας ἄνθρωπος ἐμπρὸς στὸ ἔθνος του, μοιάζει σὰν μιὰ στιγμὴ μέσα στοὺς αἰῶνες, ζεῖ καὶ πεθαίνει σ' ἓνα χρονικὸ διάστημα, καθὼς τὸ ἀστροπελέκι ποὺ ἀστράφτει καὶ σβύνει χωρὶς συνάρτησιν μὲ τὰ πρὶν καὶ τὰ ὕστερα. Κι' ὁμως ὁ κάθε ἥρωας γίνετ' ἓνα σύμβολο ποὺ σφιχτοδένει περασμένα καὶ μελλούμενα. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς εἶναι γιὰ τοὺς Ἑλληνας ἓνα τέτοιο ἱστορικὸ σύμβολο τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς ποὺ ἀδιάσπαστη περνᾷ μὲσ' ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ ξαναγεννιέται λυτρωμένη στὴν ἐπαναστατικὴ προκήρυξιν τῆς Ἁγίας Λάβρας.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Ἡ ἱστορία τῶν ἀγωνιστῶν δὲν εἶναι Συναξαριστής, δὲν πρέπει νὰ γράφεται μὲ τὴ μέθοδο ποὺ γράφονται οἱ βίοι τῶν Ἁγίων.

ΠΟΙΗΤΗΣ: Οἱ ἡρωϊκὲς μορφὲς εἶναι συμβολικὲς εἰκόνες καὶ ὄχι φωτογραφίες ἀπὸ τὸ φυσικόν, καὶ ἢ φαντασία μᾶς χρειάζεται τὴ βοήθειαν τῆς ἱστορίας γιὰ νὰ τὶς ἀναστήσει καὶ νὰ νοιώσει καλῆτερα τὸ χαρακτήρα τους καὶ τὴ δυνάμει τους.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Μερικὰ πρόσωπα, ποὺ ἢ προσπάθειά τους ἀνταποκρίνεται στοὺς πόθους τῆς Φυλῆς καὶ ποὺ κατόρθωσαν νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἐθνικὴν ἐπιδίωξιν, δοξάζονται καὶ κάνουν χτῆμα τους τὸ ἔργο ὅλου τοῦ λαοῦ ποὺ ἐπολέμησε καὶ ἐνίκησε κατ' ἐμπόδιον. Ὁ ποιητὴς ὑμνεῖ κάποια ἱστορικὰ ὀνόματα γιὰ νὰ μᾶς δείξει τὴν τέχνην του καὶ γιατί τοῦ ἀρέσει νὰ δημιουργεῖ ἥρωες. Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς λέει μὲ τὸ τραγοῦδι του μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὸ πιστέβουμε. Τὰ λόγια του ἔχουν τέτοια μαγικὴ δυνάμει ποὺ, ἀφοῦ τὰκούσουμε, μᾶς πείθουν ἀκόμα καὶ γιὰ ἐκεῖνο ποὺ μᾶς φαίνόταν ἀπίθανον. Ψηλῶναι ὁ νοῦς καὶ πλανιέται ἢ φαντασία μὲ τὰ τέτοια. Τὸ ἄδολον νόημα τῆς ἱστορίας δὲν ἔχει χειρότερον ἔχτρο ἀπὸ τὴν ποιητικὴν ἐμπνεψιν...

ΠΟΙΗΤΗΣ: (πειραχτικά).— Δὲν ἀνοῦμαι καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθειαν, καὶ μάλιστα τὴν πλιὸ πρόσφατην γιατί ξέρουμε πὼς οἱ ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες παλιῶν γρηγορότερα καὶ ἀπὸ τὶς θρησκευτικὰς...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: (ἀπότομα).— Ἡ Ἐπιστήμη θεμελιώνει πάνω σὲ γρανίτη τὸ ναὸ τῆς Ἀλήθειας!

ΠΟΙΗΤΗΣ: (στοχαστικὸς).— Χτίζει πάνω στὸν ἄμμο, σὲ προσωρινὰ θεμέλια, ποὺ ἐνῶ τὰ νομίζει σταθερὰ τὰ βλέπει ξαφνικὰ νὰ βυθίζονται... Κάποτε μιὰ πραγματικὴ ἀλήθεια ἀπέχει ἀπὸ τὴ ζωὴ περισσότερο ἀπὸ μιὰ φανταστικὴ ἀλήθεια.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Τί θὰ πει φανταστικὴ ἀλήθεια; Τί ἀνακάλυψιν εἶναι ἀφτὴ ποὺ ἔκαμες πάλιν!

ΠΟΙΗΤΗΣ: Εἶναι φανταστικὴ ἀλήθεια ἐκεῖνη ποὺ δὲν φοβάται κανένα δισταγμὸ καὶ καμὴν ἀνταπόδειξιν. Περιφρονεῖ τὴ χρονολογία, τὴν τοπογραφία, τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ τοὺς ἀφθεντικὸς μάρτυρες γιατί ξέρει καλὰ πὼς μὲ ὅσα καὶ ἂν κάμουν, δὲν μποροῦν νὰ τὴν ξεριζώσουν ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ψυχὴ ποὺ ξεφύτρωσε καὶ ἐθέριψε ποτισμένη μὲ τὸ ἀθάνατον νερὸ τῆς Παράδοσης.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ: Παράδοσιν θὰ πει μιὰ εἰδῆσιν κάποτε ἀνεξακριβωτὴ, κάποτε παραλλαγμένη, κάποτε σφαιερὴ ποὺ ταξιδέβοντας ἀπὸ ἄνθρωπον σὲ ἄνθρωπον καὶ ἀπὸ τόπον σὲ τόπον φτάνει στὴν ἐποχὴ μᾶς ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ περασμένου καιροῦ. Πρέπει νὰ τὴν ἀκούμε σὰν ἀκαθόριστη ἀνάμνησιν, σὰν παραμῦθον...

ΠΟΙΗΤΗΣ: Ὅχι, ὄχι, χίλιες φορὲς ὄχι. Πρέπει νὰ πιστέβουμε στὴν παράδοσιν γιατί γονιμοποιεῖ τὴν πίστη μᾶς. Ἀφτὴ εἶναι ἢ ἀλήθειαν τῆς ζωῆς. Μιὰ εἰδῆσιν, μιὰ πληροφορία ποὺ διαδόθηκε, ποὺ ἐθέριμαν τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν, ποὺ ἐφώτισε τὴ λαϊκὴ σκέψιν, ποὺ ἀντιλάλησε στὴ χαρὰ τοῦ τραγοῦδιου, ἀποκρυσταλλώθηκε πλιὰ καὶ ἐγινε βράχος ἀκατάλυτος. Ἐγινε ἢ σημερινὴ ἀλήθειαν καὶ εἶναι ἀρ-

μονισμένη μ' εκείνα που υπάρχουν. "Αν αρνηθούμε όλες αυτές τις αλήθειες θα χάσουμε την ήθικη τάξη και θα πέσουμε σε μια ψυχική αναρχία.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Μεγάλα λόγια !

ΠΟΙΗΤΗΣ : "Ο,τι πίστεψε ο λαός για καιρούς και χρόνια το κατέρωσε. Πρόσα εκατομμύρια ελληνικών ψυχών, σε χώρες και χωριά, στην πατρίδα τους και στην ξενιτιά, κάθε φορά που εγείρονταν την ημέρα του Έδαγγελισμού, εφάνέρωσαν την εθνική θέλησή τους ν' αναγνωρίσουν αυτή την αλήθεια που έχει κατακτήσει ένα λαό κ' έγινε μια πραγματική κατάσταση. "Όταν πιστέψει σε κάτι ο λαός με τη φλόγα της ψυχής του το κάνει αληθινότερο γιατί κι' ο φανταστικός σπόρος όταν σπαρθεί στον αγρό της εθνικής συνείδησης θα φέρει με τον καιρό τον καρπό της αλήθειας. "Η αλήθεια τις περισσότερες φορές δημιουργείται σαν τη δύναμη και σαν τον πλούτο κ' ύστερα κυριαρχεί και γίνεται συνήθεια και πίστη κι' απλώνει τις ρίζες της τόσο βαθιά που αν την ξεριζώσεις πληγώνεις αγιάτρευτα τη λαϊκή ψυχή. Κάποτε ο άπλος λαός έχει το ιστορικό αίσθημα βαθύτερο κι' αγνότερο παρά ο ιστοριογράφος. Αγαπάει την εθνική πίστη που τον έθρεψε και τον έδυναμωσε και δεν του άρτεσι να βγαίνουν και να του λένε πως εκείνο που ελάτρευε ήταν μια σφαλερή έντύπωση, πως χάνει τη δημιουργική της δύναμη και σβύνει. "Η ψυχή που έδημιούργησε μια πίστη θέλει να την διατηρήσει καθώς το πουλί τη φωλιά που έχτισε...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Δεν πρέπει να μένει σαν εθνική πίστη ο,τι δεν είναι αληθινό. Δεν μπορεί να θεωρηθεί αληθινό εκείνο που δεν συμβιβάζεται με τα πραγματικά περιστατικά. "Όταν δεν ανταποκρίνονται τα αίσθηματά μας στην ιστορική αλήθεια, τότε πρέπει να πνίξουμε τα αίσθηματά μας... Στις δυνατές ψυχές δεν χρειάζονται τέτοιες παρηγοριές.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Τίποτε δεν αξίζουν οι αλήθειες που δεν γίνονται ψυχή κ' αίμα του ανθρώπου, που δεν χρησιμεύουν σαν οδηγοί της ζωής του. "Όσες αλήθειες δεν μετουσιωθούν σαν αίσθημα χαράς στην καρδιά του λαού μένουν νεκρές, θαμμένες μέσα στα πραγματικά περιστατικά, σκεπασμένες με την άσηκωτη ταφόπετρα της λησμονιάς.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Το ξέρω πως μερικοί από σας υποχρεώνετε την αλήθεια να γίνει ποιητική, αλλιώς τη διώχνετε σαν απάρδεκτη. "Όταν σας παρουσιάζουν ολοφάνερα περιστατικά βάζετε το χέρι πάνω στην καρδιά σας, γυρίζετε άλλοι τα μάτια σας και λέτε : — « Η καρδιά μου μ' εμποδίζει να τα πιστέψω ». Έχετε όμως άδικο γιατί όλες οι αλήθειες βγαίνουν από τα διάφορα γεγονότα κι' όχι από τα αίσθηματά της καρδιάς. Πρέπει να το πάρουμε απόφαση πως ακόμη κι' αν μας βάλει το μαχαίρι στο λαιμό ή Αλήθεια πρέπει να της φιλήσουμε το χέρι κι' ως είναι βαμένο με το δικό μας αίμα.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Καλά είναι ο άνθρωπος να ξέρει όσην αλήθεια του χρειάζεται, ή

περισσότερη μπορεί και να τον βλάψει. Πάθει να είναι ψέμμα εκείνο που γίνεται αλήθεια πέρνοντας τη θέση της. Δεν είναι ποτέ αληθινό για μας εκείνο που η ψυχή μας κ' η σκέψη μας δεν μπορούν να το αφομοιώσουν και να το παραδεχτούν. "Η ψυχή αδειάζει όταν χάσει μια πίστη, και πνίγεται μέσα στην ξερατίλα του τίποτε. "Η έπιστημονική γνώση δεν μπορεί να την δροσίσει. Γίνονται αληθινές σσες ιδέες εμπνέουν έργα και μας βοηθούν να ζήσουμε με την πίστη και τη χαρά που μας δίνουν και μας οδηγούν στην καθημερινή μας δράση. Πόσες φορές η αλήθεια είναι θλιβερή κι' αξιοθρήνητη και πόσες φορές η πλάνη δεν εγέννησεν έργα μεγαλόπραχτα ; Κι' αν θέλεις τώρα βγάλε σύ το συμπέρασμα.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Αλήθεια σημαίνει επαλήθευση με τη σύγκριση και τη συσχέτιση μαρτυριών και ιστορικών μνημείων. "Η αλήθεια ζει με πίστωση, σαν τα χαρτονομίσματα που πάθουν να κυκλοφορούν όταν φτωχέψει το κράτος. Έτσι και μια αλήθεια πρέπει να ρίχνεται σαν άχρηστη στα σκουπίδια μόλις ιδούμε πως ήταν θεμελιωμένη πάνω σε μια σφαλερή γνώμη.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Κάθε αλήθεια έχει δυο όψεις διαφορετικές κι' αντίθετες. "Η ίδια αλήθεια μπορεί να σώσει και να καταστρέψει.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Ζητώ την αλήθεια για την αλήθεια. Πρέπει να την γυρέσει και να την βρίσκει καθέννας με κάθε τρόπο, ακόμη κι' αν είναι βλαβερή. "Η αλήθεια είναι προτιμότερη κι' από τη ζωή κι' από την εφτυχία. Πάντα έρεδνω κάθε αλήθεια μήπως είν' έτοιμόροπη...

ΠΟΙΗΤΗΣ : Ξέρω πως στον καιρό μας και στον τόπο μας σοφία θα πει δυσπιστία, μου φαίνεται όμως πως μια τέτοια γνώμη είναι η χειρότερη πλάνη, γιατί κ' η αναζήτηση της αλήθειας με κάθε θυσία καταντά μια βλαβερή πρόληψη. Στην ζωή τα πράγματα κ' οι άνθρωποι δεν είναι ποτέ καθώς μας παρουσιάζονται στη σύνθεση της ιστορίας. "Η ζωή μας είναι γεμάτη από ένα πλήθος πράγματα περιττά, αντιφατικά κι' ανεξήγητα. Καμμιά κατάσταση δεν έχει καθαρό διάγραμμα. Κανένας σκοπός δεν έχει συνάρεια με το αποτέλεσμα. Σε καθ' επιδίωξη μεσολαβεί το απροσδόκητο. Τα πρόσωπα συγκρούονται και τσαλαπατούνται σε τρόπο που μας φαίνονται οι ένεργειές τους σαν να μην έχουν ούτε αρχή ούτε τέλος. Καμμιά λύση δεν είναι ικανοποιητική, κανένα χτύπημα δεν είναι άποφασιστικό χωρίς ξένη βοήθεια, κανένας λόγος δεν είναι πειστικός αν δεν τον στολίζει ο ποιητής με τη χρυσαιφή της φαντασίας. "Ο ιστορικός σκύφτει και κυττάζει και πέρνει ο,τι του χρειάζεται από τη ζωή για να κάμει την ιστορική του εικόνα. "Υστερα μας την παρουσιάζει και μας λέει : — « Το έργο μου παρασταίνει την αλήθεια ». "Ο λαός όμως δεν ζητεί αυτή την αλήθεια γιατί πιστέβει και αγαπά μιάν άλλη...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Για να φτάσουμε σε μια συμβιβαστική συνεννόηση πρέπει να παραδεχτούμε πως υπάρχουν δυο αλήθειες, ή ιστορική και ή αισθηματική. Μάλιστα θάναυ καλήτερα να ξεχωρίσουμε τις αλήθειες σε δυο κατηγορίες : στις συμβατικές αλήθειες, δηλαδή στις ποιητικές ή λαϊκές, και στις έξακριβωμένες αλήθειες, δηλαδή στις ιστορικές ή επιστημονικές. Ξέρω πως ή ποιητική διάθεση,

- καθώς κ' ή θρησκεία θεωρούν την έρεβνα σαν άσέβεια...
- ΠΟΙΗΤΗΣ :** Τό παιδί προτιμά την φανταστική αλήθεια, κι' ό άνθρωπος όσο κι' αν γεράσει μένει τό αιώνιο παιδί. Τρείς είναι λοιπόν οι κατηγορίες τής αλήθειας, ίσως και περισσότερες, γιατί δέν λησμονώ τις ισόβαρες και τις αντίστοιχες αλήθειες. Άλλά σέ ποιά τάχα μπορεί νά στηρίξεις τή σταθερή γνώση αν ή πίστη λείπει; Ό λαός και τό παιδί (τό ίδιο κάνει) δέν μπορούν νά νοιώσουν την άσβυστη δίψα μιας άπόλυτης κι' άδιαφιλονείκτης αλήθειας που δέν λογαριάζει τίποτε άλλο...
- ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ :** Δέν πρέπει νά χάσω την όμολογία σου άπτή. "Όστε παραδέχεσαι..."
- ΠΟΙΗΤΗΣ :** Βέβαια. Πρέπει όμως κ'έσύ νά παραδεχτείς πώς μόνο μιá τυφλή και ήρωϊκή πίστη κατορθώνει κάθε μεγάλο καλό.
- ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ :** Μά τότε μένεις άμετάπειστος. Νομίζω, κι' άς μή σου κατοφανεϊ, πώς όσο υποστηρίζει ό ένας τή δική του αλήθεια, τόσο επιμένει ό άλλος στή δική του...
- ΠΟΙΗΤΗΣ :** "Η μιá είναι λογική κ' ή άλλη ζωντανή. "Η γυμνή κι' άπόλυτη αλήθεια που ζητούσες πριν είναι μιá άλληγορία. "Η αλήθεια για την αλήθειαν, άκόμα κι' όταν είναι βλαβερή, κι' όταν πληγώνει την έθνική φιλοτιμία κι' όταν αντιστρατεύεται στην καθιερωμένη πίστη, φτάνει στό άπροχώρητο και δέν έρμηνέδει πλιά τή ζωή. "Η αλήθεια για την αλήθεια μοιάζει σαν πεισμα χωρίς νόημα, και δέν μπορείς έτσι νά νοιώσεις καλά - καλά ούτε τά εξακριβωμένα περιστατικά άπου παραγνωρίζεις τόν μελλοντικό αντίχτυπο που είχαν στή λαϊκή ψυχή.
- ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ :** "Ο φωτισμένος άνθρωπος πρέπει νά τρέφει την ψυχή του με την πικρήν αλήθεια. "Επιστήμη θά πει αλήθεια. "Η πκηγορία τής πλάνης είναι για τά μικρά παιδιά.
- ΠΟΙΗΤΗΣ :** "Η επιστημονική αλήθεια είναι περαστική, αλλάζει κάθε τόσο με μιá καινούργια θεωρία, με μιá νέα παρατήρηση. Δέν υπάρχει άλλη αληθινή αλήθεια από εκείνη που πιστεύουμε... "Υστερα ή αλήθεια διαφέρει κάθε φορά κατά την περίσταση. Μπορεί ποτέ ό άνθρωπος νά βρει την ίδια αλήθεια στή φύση, στή θρησκεία, στα αισθήματά του;
- ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ :** "Ο άνθρωπινος στοχασμός νοιώθει τή μανία τής βεβαιότητας. "Ερεβνά, παρατηρεί, κρίνει για νά μάθει. Τό βάρος του διαταγμού του είναι άνυπόφορο.
- ΠΟΙΗΤΗΣ :** "Αν ή αλήθεια έχει κάποιο νόημα και κάποια όμορφιά τό χρωσταά στή φαντασία, κι' ό λαός με τό αϊσθημά του ξανοίγει τόν ίσκιό τής αλήθειας σ' εκείνο που του άρέσει, σ' εκείνο που αγαπά. Κάθε φαινόμενο, κάθε περιστατικό γίνεται αληθινό για όσο καιρό θέλει νά τό πιστέψει ό λαός. Τίποτε δέν μπορεί νάναι όλοκληρωμένο αν του λείπει μιá βαθειά πίστη που νά τό έμψυχώνει.
- ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ :** Μιá αλήθεια για νά ζήσει πρέπει νάχει βυθισμένες τις ρίζες της στην πραγματικότητα...
- ΠΟΙΗΤΗΣ :** "Άλλά πρέπει ν' άνθίζει και νά καρποφορεί μέσα στην λαϊκή ψυχή. Για τούτο άνάμεσα σέ δυό αλήθειες έγω προτιμώ εκείνη που την παραδέχτηκε ό λαός γιατί είναι πλιό ωραία και πλιό δυνατή.

- ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ :** Μου φαίνεται πώς ή ποιήτη σ' ενδιαφέρει περισσότερο κι' από την αλήθειά...
- ΠΟΙΗΤΗΣ :** "Η ποιήτη τά περιέχει όλα. Μιá διαφορά χωρίζει πάντα την ποιήτη από την επιστήμη. "Ο επιστήμονας ποθει μόνο τό εξακριβωμένο περιστατικό, ένψ ό ποιητής βλέπει την αλήθεια σαν μιá ζωντανή όμορφιά. Κάθε πράξη, κάθε έργο, κάθε περιστατικό είναι μιá λυρική μεταμόρφωση του πραγματικού και μιá άποκάλυψη τής ψυχίρητης δύναμης. "Η αλήθεια είναι τό βάθος του ιδανικού, κ' ή ανθρώπινη πίστη δημιουργεί την πραγματικότητα. "Όταν άνέμισε τό ιερό λάβαρο στό μοναστήρι τής "Αγίας Λίβρας άναπτέρωσε τις ψυχές τών σκλάβων που βρέθηκαν συναγμένοι τριγύρω. "Από εκείνη τή στιγμή μιá νέα εποχή άρχισε, και μου άρέσει νά φαντάζομαι πώς οι έλληνικές ψυχές όλων τών περασμένων αιώνων θά έδλεπαν και θ' αναγάλλιαζαν...
- ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ :** Μήν όνειρέβεσαι. Δέν ύψώθηκε ούτε ύπάρχει λάβαρο.
- ΠΟΙΗΤΗΣ :** Τό βυζαντινό λάβαρο, σέ όλομέταξο πανί κεντημένο με άργυρόχρυσες κλωστές και στολισμένο με μαργαριτάρια, πώς μπορεί ποτέ νά τάρνηθει μιá ελληνική ψυχή; "Όσες φορές οι τουρκαρβανίτες έλήστεψαν κ' έκαψαν τό μοναστήρι πάντα κατόρθωσαν, όσοι καλόγεροι ξέφυγαν κυνηγημένοι, νά γλυτώσουν τό λάβαρο που τό είχαν για τό πολυτιμότερο στολίδι μέσα στους άλλους θησαυρούς. Τό λάβαρο άκολούθησαν οι άγωνιστές στα 1821 όταν πολióρησαν κ' έπήραν τά Καλάβρυτα. Κι' όταν στα 1824 είχε άνάψει φριχτός έμφύλιος σπαραγμός οι όπλαρχηγοί που πήγαιναν στό Μεσολόγγι, πέρασαν πρώτ' από την "Αγία Λάβρα για νά προσκυνήσουν τό Λάβαρο και νά ζητήσουν από τό θεϊό έλεος νά πάψει τέτοιος άδερφικός χαλασμός. Στα 1827 που ό Μπρατμης έσπερνε φωτιά και μπαρούτη σέ όλο τό Μοριά θέλοντας νά ξεσπερμέψει τελειωτικά την ελληνική φυλή, στάθηκε με τ' άσκέρι του έμπρός στό μοναστήρι σαν έμαθε την καταστροφή του άγαρηνού στόλου στό Ναβαρίνο. Κύτταζε λυσσασμένος ό βάρβαρος τό έρημο χτίριο κ' έταζε πλούτια πληρωμή σέ όποιον θά του έφερνε τό λάβαρο, «τό διαβολέμένο παισαβοϋρι», καθώς τό έλεγε κατάφρονετικά. "Ενοιωθε μέσα στην παραζάλη του πώς εκείνο τό σύμβολο θρησκείας και πατρίδας έκανε καθ' ελληνική ψυχή νά όρμάει άνίκητη στον κίντυνο, φλογισμένη από τόν πόθο τής έλεφτεριάς. Δέν μπόρεσαν νά βροϋν πουθενά τό λάβαρο. Τότε ό Μπρατμης πρόσταξε νά διαγουμίσουν τό παλιό μοναστήρι κ' ύστερα νά τό κάψουν. Τό έδλεπε καθισμένος ξάγναντα, κάτου από ένα μεγαλόκορμο και πυκνόκλαδο πλατάνι, καπνίζοντας τό τσιμπούκι του, βαριά συλλογισμένος, ένψ γύρω του επαιζαν τά όργανα και τά τουμπέλεκια.
- ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ :** Σ' έσυνηπηρε ό εθνικός ένθουσιασμός. Τί θέλεις τώρα νά σου πώ; Στην αιώνια άνακύκλωτη τής ζωής ύπάρχει καταστροφή κι' άναγέννηση. "Ο Μοριάς ξανάζησε, τό μοναστήρι τής "Αγίας Λάβρας ξαναχτίστηκε, τό λάβαρο...
- ΠΟΙΗΤΗΣ :** Τό λάβαρο γλύτωσε κάθε φορά που οι "Αγαρηνόι πάτησαν κι'

ἐκούρσεφον τὸ μοναστήρι, ποτὲ δὲν ἔπεσε στὰ μιὰρὰ χέρια τους, πότε τὸ πῆγαν στὴν Πόλη, πότε στὴ Βλαχιά, κι' ὅταν ὁ Μπρατῆνης ἐσίμωνε στὴν Ἁγία Λάβρα τὸ πῆραν, μαζί μ' ἕνα τίμιο σταβρὸ καὶ μὲ τῆλιο δισκοπότηρο, καὶ τὰ πῆγαν στὴ Ζάκυνθο. Τὰ ξανάφεραν πίσω σὰν ἐλεφτερώθηκε ἡ χώρα. Καὶ δὲν ἦταν ἀπλῆ θέληση τῆς τυφλῆς τύχης νὰ σωθεῖ τὸ ἱερὸ σύμβολο τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνα στὸ ποιητικὸ νησί τοῦ Ἴονίου, ἐκεῖ ποὺ ὁ ἐθνικὸς ὑμνητὴς εἶχε γράψει τὸν μεγαλόπνοο χαιρετισμὸ τῆς Ἐλεφτεριάς.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Ὁ Σολωμὸς ἀναφέρει πουθενὰ τὸ λάβαρο ;

ΠΟΙΗΤΗΣ : Τὸ ρώτημά σου μοῦ θυμίζει τὸ ἄλλο ρώτημα ποὺ ἔχουν κάμει κάποιοι : γιατί ὁ Σολωμὸς ποὺ ὑμνησε τὴν ἐπανάσταση δὲν ἐπῆγε νὰ πολεμήσει. Ὁ Σολωμὸς κι' ἂν ὁ ἴδιος δὲν ἐπολέμησε εἶχε κληρονομήσει τὴν ψυχὴ προγόνων τοῦ πολεμιστῶν. Πόσες ποιητικὲς ψυχὲς νοιώθουν ὀλοζώντανες μέσα τους ἐντυπώσεις μιᾶς πολυτάραχης ζωῆς δοξασμένων προγόνων ! Ὁ πολεμιστὴς ποὺ κερδίζει τὴ γῆ, ὁ ἀσκητὴς ποὺ κερδίζει τὸν οὐρανὸ κι' ὁ ποιητὴς ποὺ κερδίζει τ' ὄνειρο (καὶ τ' ὄνειρο εἶν' ἕνας δρόμος ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς) κ' οἱ τρεῖς ἀφτὲς ἡρωϊκὲς μορφὲς εἶναι διάφορες καὶ συγγενικὲς. Δὲν ἔχω καμιὰ μαρτυρικὴ ἀπόδειξη πὼς ὁ Σολωμὸς, ὁ γέρο ἀγωνιστὴς κι' ὁ ἀνώνυμος καλόγερος γνωρίστηκαν κ' ἐμίλησαν γιὰ τὸ ἱερὸ λάβαρο.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Μὲ ὅσα κι' ἂν πεῖς ἐσὺ δὲν μπορεῖς νὰ μοῦ δώσεις μιὰ θετικὴ ἀπόδειξη γιὰ τίποτε, ἐνῶ ἐγὼ μ' ἐπίσημα χαρτιά μπορῶ νὰ σοῦ πιστοποιήσω τ' ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὑποστηρίζεις...

ΠΟΙΗΤΗΣ : Ἡ ἀλήθεια ἢ πολὺ ἀληθινὴ εἶναι ἀντιπαθητικὴ στὴ λαϊκὴ ψυχὴ καὶ τῆς κάνει ἀντίδραση μέσα στ' ὄνειρο καὶ στὴν ἀνάμνηση. Θὰ σοῦ θυμίσω τὴν ἱστορία τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου ποὺ ὁ Ἐλβετικὸς λαὸς τὸν ἔχει γιὰ ἐθνικὸ τοῦ ἥρωα κ' ἐπαναστατικὸ σύμβολο, τὸν θεωρεῖ σὰν πρωτεργάτη μιᾶς ἱερῆς ἀντίστασης ποὺ ἔριξε τὸν ξένο τύραννο. Τέτοιον τὸν θέλει ἀκόμη καὶ σήμερα ἡ κοινὴ συνείδηση ἀγκαλιὰ καὶ νεώτερες ἱστορικὲς ἐρεβνες ἀποδείξανε μὲ τὸν πεισιτικότερο τρόπο πὼς ὁ Γουλιέλμος Τέλλος εἶναι μυθικὴ μορφή, μακρινὸς θρύλος, ἀνθρώπινη προσωποποίηση τοῦ τοξότου Ἀπόλλωνα, τοῦ Ἡλίου. Ὁ θαυμαστὸς δραματικὸς μῦθος τοῦ μήλου ποὺ τὸ χτύπησε μὲ τὸ δοξάρι τοῦ ὁ πατέρας πάνω στὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ του, κατὰ διαταγὴ τοῦ τυράννου, ἀναφέρεται καὶ σὲ ἄλλους τόπους, κι' ὁ ἐλβετικὸς λαὸς τὸν ἐτέριασε μ' ἕνα περιστατικὸ τῆς ἱστορίας του καὶ θὰ ἐξακολουθήσει πάντα νὰ τὸν πιστέβει, ὅσο κι' ἂν ὁ ἱστορικὸς τοῦ ἀπίδειξε πὼς ὁ ἐθνικὸς τοῦ ἥρωα εἶναι ἀνύπαρχο πλάσμα τῆς φαντασίας.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Μιὰ ἐξαίρεση δὲν καταργεῖ τὸν κανόνα.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Ἄν δὲν σοῦ ἀρκεῖ ἕνα παράδειγμα σοῦ ἀναφέρω κι' ἄλλο. Καὶ στὴν Ἰσπανία οἱ κριτικοὶ τῆς ἱστορίας ἀρνήθησαν στὸν ἐθνικὸ τοῦ ἥρωα Σιδ πρῶτα τὴ χιλιόχρονη δόξα του κ' ὕστερα τὴν ὑπαρξή του. Ἀλλὰ ὁ Σιδ μένει ἀκόμη ζωντανὸς ἀφοῦ τὸν ἐπίστεψε, τὸν ἀγάπησε καὶ τὸν ἐτραγούδησε ὁ Ἰσπανικὸς λαὸς, ποὺ ἐπῆγαινε νὰ προσκυνήσει τὸν τάφο του κ' ἐλάτρευε τὰ κόκκαλά

του σὰν ἱερὰ λείψανα, τόσο ποὺ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Β' ζήτησε ἀπὸ τὸ Βατικάνο νὰ τὸν ἀνακηρύξει ἄγιο. Στὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ συμπλέκονται ἀξεχώριστα τὰ ἰδανικὰ μὲ τὰ πραγματικὰ, ζωὴ καὶ παράδοση, καὶ γίνονται κρίκοι τῆς ἴδιας ἀλυσίδας ποὺ σφιχτοδένει τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. . . Μὴ σκοτίζεσαι κ' ἡ παγκόσμια ἱστορία εἶναι τὸ ἴδιο παραμῦθι ποὺ οἱ ἄνθρωποι σὲ διάφορους καιροὺς καὶ τόπους τὸ ζοῦνε μὲ τὸν ἕνα ἢ μὲ τὸν ἄλλο τρόπο.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Πολὺ συχνὰ ἢ σύγχρονη ἱστορία εἶναι σκοτεινότερη κι' ἀπὸ τῆς μυθολογίας! Χρειάζεται προσοχή. Ὁ φωτισμένος νοῦς πρέπει νὰ κρίνει. . .

ΠΟΙΗΤΗΣ : Ὅποιοι ἀγαπᾶ δὲν κρίνει, καὶ τοὺς ἐθνικοὺς ἥρωες πρέπει νὰ τοὺς ἀγαποῦμε.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Ἡ μεγαλύτερη ἀγάπη εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς ἀλήθειας. Σοῦ τὸ εἶπα.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Δὲν μοῦ ἀρέσει τὸ ψυχρὸ ἀνάδρομικὸ κύτταγμα τοῦ ἱστορικοῦ σὲ πρόσωπα ποὺ θὰ μὴ ζοῦμε καὶ μὴς συγκινοῦν. Ὁ ἱστοριοδίφης σὲ κίττε δόξα βλέπει μόνον μιὰν ἀρρημιὰ γιὰ νὰ ζητήσει ἀρχαιολογικὰ ἔγγραφα, μαρτυρικὲς ἀποδείξεις καὶ χρονολογικὲς συγκρίσεις.

Ἔτσι κάθε νέα γενεὰ χάνει τὸν σεβασμὸ ποὺ πρέπει νὰ εἶναι στὶ περασμένες, γιατί στὴ ζωὴ δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον ἐκεῖνο ποὺ βάζουν οἱ ζωντανοὶ κι' ὅλα τὰ πρόσωπα, τὰ περιστατικὰ καὶ τὰ πράγματα εἶναι καθὼς τὰ πάρεις, τὸ πάθος μας τοὺς δίνει νόημα κι' ὀμορφιά. Βλέπεις πόσο διαφορετικὰ σκεφτόμαστε δυὸ ἄνθρωποι γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα. Κ' ἐγὼ ἔχω τὴ γνώμη πὼς νοιώθουμε καλύτερα μὲ τὴν πίστη παρὰ μὲ τὴν περιέργεια, κι' ἄς νομίζουν πολλοὶ πὼς ἀλήθεια εἶν' ἐκεῖνο στὸ ὅποιο συμφωνοῦν οἱ ἄνθρωποι. Ὁ λαὸς ἀρνεῖ πάντα νὰ τὸν ὀδηγεῖ τὸ αἰσθητὸ του κ' ἀπτό εἶναι τὸ καλῆτερο, γιατί τὸ αἰσθητὸμα εἶναι πρόθυμο κ' ἔτοιμο ν' ἀποπειραθεῖ τὴν πραγματοποίηση τῶν πόθων του. Τὸ αἰσθητὸμα κύβερνάει τὸν κόσμον καὶ γιὰ τοῦτο κινεῖται ὁ κόσμος. Ἡ γνώση κ' ἡ λογικὴ γιὰ νὰ ἐπιδράσουν στοὺς ἀνθρώπους πρέπει πρῶτα ν' ἀλλάξουνε τὸ φυσικὸ τους καὶ νὰ γίνουν αἰσθητὰ. Ὅση σημασία δίνουμε σὲ κάτι κι' ὅσο μᾶς συγκινεῖ τόσο ἀξίζει. Ἡ συγκινημένη φαντασία βρίσκει τὴν πραγματικὴ διαπίστωση. Μερικὰ ἱστορικὰ περιστατικὰ ποὺ ἐπῆραν, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, τὴ μορφή τῆς αἰσθηματικῆς ἀλήθειας πρέπει νὰ μείνουν ἀπαραδιάστατα κι' ἀμετάκλητα. Ἡ λαϊκὴ σοφία ξέρει ν' ἀναγνωρίζει ποιά εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Ἀπτὴ τὴ δύναμη τὴν ἀγαπάει καὶ τὴν ὑπερασπίζει ἀπὸ τὰ χτυπήματα ὅσων ἔχουν διαφορετικὴ γνώμη. Ἡ ἀληθινὴ πίστη δὲν φοβάται τὴν ἀντίθεση τῆς ἐπιστήμης. Δὲν ἀξίζει νὰ κατέχει κανεὶς ὅλες τίς ἀλήθειες.

Μιὰ μόνη ἀρκεῖ. Καὶ γιὰ μένα πίστη κι' ἀλήθεια εἶναι συνώνυμα. Μὲ ἀπτὴ τὴν πίστη ὁ δειλὸς σκλάβος ἔγινε νικητὴς τοῦ τρομεροῦ τυράννου. Μὲ τὴν ἴδια φλογερὴ πίστη κ' οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι βέδαιοι πὼς στὰ 1821, στίς 25 τοῦ Μάρτη, ὁ Παλαιῶν. Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὸ ἱερὸ λάβαρο, κήρυξε τὴν ἐπανάσταση κ' ἐδλόγησε τοὺς ὀπλοφόρους. Μὲ ἀπτὴ τὴν πίστη νοιώθουν οἱ περισσότεροὶ τὸ ἰδανικὸ τῆς πατρίδας. Ἡ ἠθικὴ δύναμη γίνεται πηγὴ τῆς πνευματικῆς χαρᾶς. Τὴν ἱστορία ἐνὸς λαοῦ τὴν ἀποτε-

λοῦν οἱ ζωντανὲς ἀναμνήσεις τῆς δόξας τοῦ κι' ἔχει ταραχιασμένα χαρτιά κι' οἱ σκωροπαγωμένες φυλλάδες...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Φαίνεται πὼς εἶναι πολὺ δύσκολο στὸν κοινὸν ἄνθρωπο νὰ παραδεχτεῖ τὴν ἀλήθεια.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Ἡ ἀλήθεια εἶναι πλιὸ ἀληθινή· ὅταν ἐκφράζεται μὲ μιὰν αἰσθηματικὴν ἀπλότητα¹. Εἶσαι θεματοφύλακας τοῦ βιβλίου τῆς Ἱστορίας καὶ δὲν πρέπει νὰ ξεσκίζεις καμιὰ σελίδα ἀπὸ τίς περασμένες δόξες. Ὅταν ἀφαιρέσεις ἀπὸ τὸ λαὸ ἐκεῖνο ποὺ εἶχε σὰν ἔθνικὸ φυλαχτάρι μὲ τί ἄλλο μπορεῖς νὰ τὸ ἀντικαταστήσεις; Πολλὲς φορὲς ἡ πολὺπλοκὴ ἀλήθεια εἶναι μιὰ θλιθερὴ προσφορά, μιὰ ἀπογοήτεψη...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (δυσανεστημένος). Κάνει πολὺ κακὰ ὅποιος τὰ πραγματικὰ περιστατικὰ θέλει νὰ τὰ πολεμήσει μὲ κούφια λόγια. Κάποιοι ἄνθρωποι ἀρνοῦνται μιὰν ἀλήθεια γιὰτὶ νομίζουν πὼς εἶναι πλάνη κ' ὑποστηρίζουν μιὰ πλάνη γιὰτὶ νομίζουν πὼς εἶναι ἀλήθεια. Καὶ πρὶν καὶ τώρα κ' ὕστερ' ἀπὸ μᾶς ἡ ἀλήθεια ἦσαν, εἶναι καὶ θάναι πάντα μὲ μύριες μορφὲς καὶ μὲ χίλια χρώματα, σὰν δεντρόφυλλα ποὺ σαλέθουν στὸ ἀνεμοφύσημα. Ἐεγγιέται ὅποιος νομίζει πὼς μπορεῖ νὰ τὴν συλλάβει γυμνὴ κι' ἀπαράλλαχτη.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Ὁ καλοσυνείδητος κριτικὸς πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ κρίνει τὸν ἑαυτό του: ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ νοιώσει δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ τὸ κρίνει.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (περιγελαστικά).— Ὡστε γιὰ νὰ θροῦμε τὸ κλειδί τῆς ἀλήθειας καὶ ν' ἀνοίξουμε τὸ θησαυροφυλάκιο τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς πρέπει νὰ τὸ ζητοῦμε ἀπὸ τὴ φαντασία κι' ἔχει ἀπὸ τὴ λογικὴ;

ΠΟΙΗΤΗΣ : (σοδαρός).— Βέβαια. Τέτοιο εἶναι τὸ φυσικὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν μπορεῖ ν' ἀλλάξει. Ὅσο χρειάζεται ἡ τέχνη στὴν ποίηση, ἄλλο τόσο χρειάζεται καὶ στὴ ζωὴ. Μὴ θέλεις νὰ στερήσεις τὴ ζωὴ ἀπὸ τὴν ἱερὴ φλόγα τῆς ὅταν ἡ πλάνη ἔγινε ἀλήθεια.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (συμβιβαστικά).— Οἱ χίμαιρες μπορεῖ κατὶ ν' ἀξίζουν ὅταν, πέρνοντας τὴ θέση τῆς ἀλήθειας, βοηθοῦν τὴ λαϊκὴ ψυχὴ νὰ ζήσει, ὅταν ὁμοῦ ξεσκεπαστοῦν καὶ ψεφτίσουν τότε μποροῦν νὰ θλάψουν ὅσους ἐπιμένουν νὰ τίς προσκυνοῦν ἐνῶ ξέρουν καλὰ πὼς ἄλλοῦ βρίσκεται ἡ ἀλήθεια.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Τὴν ἀλήθεια σου δὲν θὰ τὴν πιστέψει ποτὲ ὁ λαὸς ποὺ εἶναι θρεμμένος μὲ τὴν ἐθνικὴ του παράδοση. Ἡ δική του πίστη θ' ἀπομείνει ἀθάνατη κι' ἀκατάλυτη ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἔρεβνα. Τὴν ἀνακάλυψή σου τὴν ἀκουσε μὲ καταφρόνιαν καὶ σιωπὴ. Κ' ἡ σιωπὴ του εἶναι ἡ καλύτερη ἀπόκριση καὶ λέει: θέλω νὰ κρατήσω τὴν πίστη μου. Ἀφήστε με...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ :— Εἶν' ἔφκολο νὰ μένει κανεὶς σιωπηλός. Κι' ὁ ἱστορικὸς δὲν προσέχει στὰ ποιητικὰ λόγια ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς εἶν' ἕνας νοῦς ἀνήσυχος, παράξενος, φλογισμένος... Καθένας σκέφτεται ἀνάλογα μὲ τὸ φυσικὸ του καὶ μὲ τὸ ἐπάγγελμά του· γι' ἀπτόν ἀλήθεια εἶν' ἐκεῖνο ποὺ τοῦ ἐμπνέει μιὰ δυνατὴ πεποιθήση, καὶ

1. Ἄπλους ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφην καθὼς εἶπε κι' ὁ Εὐριπίδης.

πλάνη ὅ,τι ἀντιστρατεύεται στὴν κλίση τῆς ψυχῆς τοῦ καὶ στὴν ἀγάπη τῆς καρδιάς του...

ΠΟΙΗΤΗΣ : (πρόσχαρος).— Θάρρῳ πὼς ἀρχισες νὰ μὲ καταλαβαίνεις! Πρέπει νὰ παραδεχτεῖς πὼς ἔτσι ἔγινε ἀφοῦ σοῦ ἀπόδειξα πὼς ὁ λαὸς τὸ θέλει καὶ τὸ πιστέθει...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : (ψυχρός).— Δὲν μοῦ ἀπόδειξες τίποτε... Μόνον μὲ ὁμορφα λόγια δὲν μπορεῖς νὰ μὲ πείσεις. Κανεὶς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ στοχάζεται ἀν δὲν εἶναι πρόθυμος κι' ἀποφασισμένος ν' ἀκολουθήσει τὴ σκέψη τοῦ ὅπου κι' ἂν τὸν φέρει... Καὶ βέβαια δὲν θὰ νομίζεις πὼς πρέπει νὰ μ' ἐμποδίσεις νὰ σκέφτομαι.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Κάθε ἄλλο. Ἴσια - ἴσια ποὺ θέλω νὰ σὲ κάμω νὰ σκέφτεσαι καλύτερα. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶ πὼς κι' ἡ καλύτερη ἀπόδειξη δὲν ἔχει καμιὰν ἀξία γιὰ τὸν στενόκαρδο πεισματάρη ποὺ ἐπιμένει ν' ἀρνείται ἀκόμη κι' ὅταν κλονίστηκε ἡ προτερηνὴ πεποίθησή του.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Ὅταν νομίζεις πὼς βρήκες μιὰ λύση γιὰ κάποιο ζήτημα δὲν ἀποδείχνεις τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον πὼς σκέφτεσαι διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ καταπολεμᾷς τὴν ἀποψή του. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀσπρη ἀπὸ τὴ μιὰν ὄψη καὶ μάβρη ἀπὸ τὴν ἄλλη κι' ὅποιος τὴ βλέπει ἀπὸ τὴ μιὰ δὲν μπορεῖ νὰ πιστέψει πὼς ὑπάρχει κι' ἄλλη. Κανένας δὲν θὰ καταφέρει νὰ ἰδεῖ μὲ τὰ ἴδια μάτια καὶ τίς δυὸ ὄψεις, γιὰ τοῦτο ἐκεῖνο ποῦναι ἀλήθεια γιὰ τὸν ἕνα εἶναι πλάνη γιὰ τὸν ἄλλον. Τὶ συμπέρασμα τώρα θέλεις νὰ βγάλεις;

ΠΟΙΗΤΗΣ : Καθένας ἀκολουθεῖ τὸν δικό του δρόμο γιὰ νὰ φτάσει στὴν ἀλήθεια. Καλὸτυχεῖ ὅσοι μποροῦν νὰ ζήσουν καὶ νὰ πεθάνουν χωρὶς νὰ ἰδοῦν χαλασμένη τὴν πίστη τους. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ποτὲ ἀλάθετος. Ὅλες οἱ ἀλήθειες εἶναι μισὲς ἀλήθειες.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Ἄς ἀφήσουμε ἀπὸ τὴ συζήτηση γιὰτὶ δὲ βρίσκουμε ἄκρη, οὔτε μποροῦμε νὰ φωτίσουμε τὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη μὲ νέες θετικὲς πληροφορίες.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Εἶσαι σκλάβος μιᾶς θεωρίας καὶ δὲν σοῦ ἀρᾷ νὰ ἰδεῖς καθαρὰ, οὔτε νᾶσαι εἰλικρινής.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ : Εἶσαι σκλάβος τῆς παράδοσης. Ἀλλὰ φαίνεται πὼς πρέπει μερικοὶ νὰ μένουν θυθισμένοι μὲ πείσμα μέσα στὴν πρόληψη γιὰ νὰ μποροῦν οἱ ἄλλοι νὰ νοιώσουν καλύτερα τὴν ἀλήθεια. Δὲν πειράζει ὁμοῦ ἀφοῦ ἡ ἀλήθεια δὲν πεθαίνει ὅταν τὴν ἀρνηθοῦν.

ΠΟΙΗΤΗΣ : Γιὰ νᾶναι κανένας εἰλικρινὴς πρέπει νᾶν' ἐλέφτερος καὶ τίποτε δὲν φτάνει τὴν ἐλευθερίαν τῆς ποιητικῆς ψυχῆς ποὺ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἀνταπίκριση μὲ τὴ συνείδηση τῆς φυλῆς του. Ἀσφαλίσμένος μέσα στὸ ἄπαρτο κάστρο τῆς ψυχῆς τοῦ δὲν φοβάται καμιὰν ἐπίθεση γιὰτὶ τὸ ἰδανικόν, ἡ ἀγάπη, τὸ νῆιρο, ἡ πίστη μετατοπίζονται τὰ θουνὰ τῆς Ἀνάγκης καὶ τῆς Ἀλήθειας, κι' ἂν τοῦ τὰ στερήσεις τότε μοιάζει ὁ Ποιητὴς σὰν ζητιάνος χωρὶς διαβάκι, σὰν βασιλιάς χωρὶς κερῶνα.

(Ἀθήνα 1949)

τὸν Λουδοβίκον ἀποθανόντα ἄγαμον καὶ τὴν Σωσάννην, συζευθῆσαν τὸν Ἰωάννην Κομοῦτον), καὶ εἰς δεύτερον τὸν ποιητὴν Ἰούλιον Τιπάλδον Πρε-
τεντέρον.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Σολωμοῦ, ἔχει ὡς ἀκολούθως :

Caro Giorgio

Un infinito popolo di zanzare mi diede assalto per tutta la casa e
mi tolse la pace ed il sonno: posso andar a dormire in casa di tuo
cognato lassù a S. Elia per pochi giorni? Ben inteso che se anche in
questi pochi giorni piacesse alla tua Susanna di portarsi colà, io scendo
subito e vado altrove. Dammi ti prego subito una risposta.

D.S.

Ἡ μετάφρασις :

Ἀγαπητὲ Γιώργη !

Ἐνα ἀτέλειωτο ἀσκέρι ἀπὸ κουνούπια ἔκαμε ἔφοδο στὸ σπίτι
καὶ μοῦ ἀφαίρεσε τὴν ἡσυχία καὶ τὸν ὕπνο. Μπορῶ νὰ πάω νὰ κοι-
μηθῶ στὸ σπίτι τοῦ κουνιάδου σου ἐκεῖ ἀπάνου στὸν Ἀη Λιά γιὰ
λίγες μέρες; Σκέψου πὼς ἀνίσως καὶ στὶς λίγες αὐτὲς μέρες εἶχε εὐχα-
ρίστηση ἡ Σουσάννα σου νὰ πάη ἐκεῖ, ἐγὼ κατεβαίνω ἀμέσως καὶ
πηγαίνω ἄλλου. Δῶσε μου σὲ παρακαλῶ ἀμέσως μιὰ ἀπάντηση.

Δ. Σ.

ΛΕΩΝ. Χ. ΖΩΗ

ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Ἡ ἀλληλογραφία τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἀπετέλεσε πάντοτε μετὰ θά-
νατον ἀντικείμενον ἐρεῦνης τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς των. Καὶ ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε
δημοσιευθεισῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ μας Διονυσίου Σολωμοῦ
πολλὰ προσεκόμισαν περὶ τῆς ζωῆς του οἱ ἐκάστοτε μελετηταὶ αὐτῆς.

Τὰς ἐπιστολάς ταύτας—ἐκτὸς ἐλαχίστων—πρῶτος ἐδημοσίευσεν ὁ ἱστο-
ριοδίφης Σ. Δε-Βιάζης εἰς τὰ «Παναθήναια» καὶ τελευταίως ὁ κ. Δ.
Πολίτης, καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης εἰς τὴν «Ἀγγλοελλην-
νικὴν Ἐπιθεώρησιν». Ὁ αὐτὸς Δε-Βιάζης μᾶς γνωρίζει εἰς τὴν
«Ἀναγροφήν» τῶν ἔργων του, πὺν ἐξέδωκε εἰς ἴδιον τεῦχος τὸ 1919
ἡ Ζακυνθινὴ ἑφημερὶς «Ἐλπίς» καὶ εἰς τὸ Ἰθ' κεφάλαιον ὑπὸ τίτλον·
«Πρόδρομοσὶ εὐσιν», ὅτι ἔχει ἀνέκδοτα 32 Σονέττα καὶ τρεῖς σα-
τίρας κατὰ τοῦ Ροῦδη τοῦ Σολωμοῦ. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι καὶ αἱ τελευ-
ταίως δημοσιευθεῖσαι ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ τοῦ Σολωμοῦ δὲν θὰ διέφυγον
τὴν προσοχὴν τοῦ Δε-Βιάζη, τὸσον ἀσχοληθέντος περὶ τὰ Σολωμικά, καὶ
διὰ στενῆς φιλίας συνδεομένου πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κομοῦτων, ὅπου εὐ-
ρέθησαν αἱ αὐταὶ ἐπιστολαὶ φυλαγμέναι ἐντὸς φακέλλου καὶ ὅτι τὸσον τὰ
ἀνωτέρω 32 Σονέττα καὶ αἱ σάτιραι κατὰ Ροῦδη ὅσον καὶ αἱ ἀνωτέρω ἐπιστολαὶ
θὰ εἶχον ἀντιγραφῆ πρὸς δημοσίευσιν καὶ ἀπωλέσθησαν μὲ πολλὰ ἄλλα μετὰ
τὸν θάνατόν του (1927).

Ἡ κατωτέρω δημοσιευομένη ἐπιστολὴ μὲ μετάφρασιν ἰδικήν μου ἀνευ-
ρέθη εἰς φακέλλον διαφόρων ἐπιστολῶν ἐπιφανῶν προσώπων μὲ ἑτέραν
μικρὰν τοῦ αὐτοῦ Σολωμοῦ—διὰ τὴν ὁποῖαν ἄλλοτε θὰ γράψω—εἶναι δὲ
γραμμὴν εἰς κοινὸν χάρτην τῆς ἐποχῆς τοῦ Σολωμοῦ, ἀχρονολόγητος καὶ
ἀπευθύνεται πρὸς τὸν φίλον τιν Γ. Δε-Ρώσσην, πιθανὸν τὸ 1824.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς φαίνεται ὅτι ὁ Σολωμὸς εἰς τὴν πόλιν θὰ ὑπέφερε
πολὺ ἀπὸ τοὺς κώνωπας, διὰ τοῦτο καὶ ἐξίηται ἀπὸ τὸν φίλον του Γεώργιον
Δε-Ρώσσην, ἂν ἦτο δυνατόν, νὰ ὑπάγῃ νὰ κοιμηθῆ δι' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὸ
σπίτι τοῦ γυναικαδέλφου του (κουνιάδου) Λουδοβίκου Στροῦνη, εἰς τὸν Ἄγιον
Ἡλίαν.

Εἰς τὸν δρόμον τῶν Φιλικῶν Ζακύνθου ὑπῆρχε παλαιὸς ναὸς τῶν κα-
θολικῶν ἐπ' ὀνόματι Ἁγίου Ἡλίας καταστραφείς ἐκ τῶν σεισμῶν τοῦ 1893
καὶ εἰς ὀλίγων λεπτῶν ἀπόστασιν ὁ λόφος Στροῦνη, ὅπου ἡ ἔπαυλις τοῦ Λου-
δοβίκου Στροῦνη, ὅπου διὰ τὴν μαγευτικὴν θέσιν της ἠδ' ἀγαριστεῖτο νὰ παρα-
μένη συχνὰ ὁ Σολωμὸς μὲ τὸν ὑπηρέτην του καὶ ὅπου, ὡς γνωστὸν, ἔγραψε
τὸν ἀθάνατον Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν.

Γνωρίζομεν ὅτι ὁ φίλος τοῦ Σολωμοῦ Γεώργιος Δε-Ρώσσης εἶχε σύζυ-
γον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Λουδ. Στροῦνη, Σωσάννην, ἡ κόρη του δὲ Λουίζα
συνεξεύχθη εἰς πρῶτον γάμον τὸν Γεώργιον Ρώμαν (καὶ ἀπέκτησε δύο τέκνα,

ΛΟΓΟΙ ΠΑΡΑΙΝΕΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΨΥΧΩΦΕΛΕΙΣ ΙΑΚΩΒΟΥ

(ΕΚ ΤΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ 535)

Τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἠθικο-διδασκτικὸν παρικομένου βραχὺ ἐν πεζῷ πόνημα ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν εἰς σημαντικὸν ἀριθμὸν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς χρόνους γραφέντων ἀναλόγων ἔργων, ἅτινα ἐν πεζῷ, τὰ πλεῖστα ὁμοῦ ἐν ποιήσει, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ μεταγενέστερον ἐκυκλοφόρου εἰς διαφόρους ἐκδόσεις καὶ παραλλαγὰς, τινὰ δὲ ἐν γλώσσῃ χυδαία, γεμούση ὁμολογιῶν καὶ ἀσέμνων περιγραφῶν. (1)

Τὰ ἠθικο-διδασκτικὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς ταύτης, καὶ τὰ εἰς ἀρχαῖζουσιν, καὶ τὰ εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, παρέχουσι κατὰ τρόπον ἀσφαλῆ, καὶ πιστότερον ἀπὸ ἄλλὰ τὰ ἄλλα λογοτεχνικὰ εἶδη, τὸν πραγματικὸν χαρακτήρα τῶν βυζαντινῶν, ἀποκαλύπτουσα τὸν ψυχικὸν κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν κόσμον ὡς καὶ τὴν εὐρύτεραν περὶ τῆς ζωῆς καὶ ἀγωγῆς ἀντίληψιν αὐτῶν. Ἀναφέρονται δὲ εἰς συμβουλὰς διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὸν πρακτικὸν βίον, εἰς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τοῦ βυζαντινοῦ λαοῦ, εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ ἀτόμου ἐναντι τῶν ἀνωτέρων καὶ εἰς τὰ καθήκοντα ἐν γένει τοῦ καλοῦ πολίτου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου. Ἐκ παραλλήλου παρέχονται σημαντικαὶ πληροφορίαι περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τοῦ βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν παραδόσεων αὐτοῦ.

Οἱ Λόγοι παρικοτικοὶ καὶ ψυχωφελεῖς Ἰακώβου περιέχοντες σειρὰν ἐντολῶν, ἧς ὁ συγγραφεὺς ἀπευθύνει πρὸς τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ πορευθῆ ἐν δικαίᾳ ὁδῷ καὶ ἐπαναλαμβάνοντες ἐν πολλοῖς παραγγέλματα ἀναλόγων προγενεστέρων συγγραμμάτων, οὐδεμίαν, θεαίως ἰδιάζουσιν σημασίαν παρουσιάζουσιν ἀπὸ λογοτεχνικῆς πλευρᾶς, ἀποτελοῦσιν ὁμοῦ ἀξιὸν μνείας μνημεῖον ἀπὸ γλωσσικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως τῆς κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους πνευματικῆς ἐξελίξεως τῆς χώρας μας. Σώζονται δὲ ἐν τῷ ἀνεκδότῳ χαρτῶφ κώδικι: ὁπ' ἀριθ. 535 τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, ὅστις ἐξ 107 φύλλων μήκ. 0.16 πλ. 0.10 συγκείμενος καὶ γεγραμμένος κατὰ τὴν ἸΣΤ' ἑκατονταετηρίδα, περιέχει τὰ ἐξῆς κείμενα (2): α) Κεφάλαια ἠθικὰ καὶ

1) Περὶ τῆς ἠθικο-διδασκτικῆς παραγωγῆς ἐκτὸς τοῦ Κρουμβάχερ καὶ τῶν ἄλλων ἱστορικῶν τῆς λογοτεχνίας μας, βλ. καὶ τὴν πρόσφατον μελέτην S. Karaiscakis, Das Lehrgedicht. Λόγοι διδασκτικοὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν von Marcos, Derphanas «Λαογραφικὸν δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας» 1Α' 1, Θεσσαλονίκη 1934, σελ. 1—66, ὡς καὶ τὴν ἐκεῖ ἀναφερομένην λεπτομερῆ βιβλιογραφίαν.

2) Περιγραφὴν τοῦ κώδικος—μετὰ τινων ἀνακριβειῶν—βλ. ἐν τῷ «Καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ἰωάννου Σακελίωνος, ἐκτάκτου ἀναπληρωτοῦ. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Ἑθνικοῦ Τυπογραφείου καὶ Λιθογραφείου, 1892», σελ. 105.

ψυχωφελῆ, ὑπὸ τοῦ Σακελίωνος οὕτω σημειούμενον, ἀνωμένου συγγραφέως καὶ ἀνευ τίτλου ἠθικο-διδασκτικὸν ἐν πεζῷ σύγγραμμα, κοινῆ γλώσσῃ, ἀρχόμενον οὕτω: «Ὁ Θεὸς δίδει πᾶσαν τὴν γνῶσιν καὶ μετ' αὐτοῦ εἶναι πάντοτε ἡ σοφία», καὶ λήγον διὰ τῶν ἐξῆς: «Ἐργάζεσθε τὸ ἔργον σας προτοῦ νὰ φθάσῃ ὁ καιρὸς καὶ θέλετε λάθειν τὸν μισθὸν σας ἐν καιρῷ αὐτοῦ» (φύλλ. 175), β) Λόγοι Παρικοτικοὶ καὶ ψυχωφελεῖς Ἰακώβου, τὸ νῦν ἐκδιδόμενον (3), ἠθικο-διδασκτικὸν ἐπίσης περιεχομένου ἐν πεζῷ καὶ κοινῆ γλώσσῃ βραχὺ πόνημα, ἀρχόμενον οὕτω: «Ὁ Θεὸς εἶναι ἀρχὴ, μεσότης καὶ τέλος ὅλου τοῦ ἀγαθοῦ», καὶ λήγον διὰ τῶν ἐξῆς: «Ταῦτα δὲ γράφω σέ τα ἐγὼ ὁ ἁμαρτωλὸς Ἰακώβος, ἵνα ἐχῆς αὐτὰ καὶ ἀναγινώσκῃς καὶ πράττῃς κατὰ δύναμιν καὶ ἵνα με ἐνθυμῆσαι. Τέλος, ἀμήν» (φύλλ. 75—79) καὶ γ) Βασιλείου βασιλέως Ρωμαίων, Κεφάλαια παρικοτικὰ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱόν. Βασίλειος ἐν Χριστῷ βασιλεὺς Ρωμαίων Λέοντι τῷ πεποθημένῳ υἱῷ καὶ συμβασιλεῖ, παράφρασις κοινῆ γλώσσῃ τῆς ἐξ ἑστ' κεφαλαίων γνωστῆς παρικοτικῆς πραγματείας (4) τοῦ αυτοκράτορος Βασιλείου Α' πρὸς τὸν υἱόν καὶ συμβασιλέα αὐτοῦ Λέοντα ΣΤ' τὸν Σοφόν, παρ' ἀγνώστου μεταφραστοῦ γενομένη, ἀρχομένη δὲ οὕτω: «Ὁφέλιμον πρᾶγμα εἶναι καὶ ἀναγκαῖον ἡ παιδεία, οὐ μόνον εἰς βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἰδιώτας, καὶ λήγουσα ὡς ἐξῆς: «Τῶν δὲ ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς γινώσκει τοῦ βίου τούτου τὸ ἄδηλον. Τέλος, ἀμήν σὺν Θεῷ» (φύλλ. 79—101). δ) Ἀλφάβητος τῆς ξενιτείας (5), ἀνωμένου συγγραφέως, ἀνευ τίτλου καὶ κολοβὸν στιχοῦργημα μετ' ἀλφαβητικῆς ἀκροστιχίδος, ἀρχόμενον διὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Ἀρξὼ τοῦ λέγειν τὰ πικρὰ τῶν ξένων εἰς τὰ ξένα» καὶ λήγον ὡς ἐξῆς: «Ψυχὴ καὶ ἄν οὐ ἀγανάκτησες πολλὰ εἰς τὴν ξενιτείαν, πάλιν ἔθγα καὶ ξενίτεψε καὶ φεῦγε πίκρα...» (φύλλ. 102—106), ε) Ἐπονται δύο σελίδες (6) ἐφθαρμέναι ἐτέρου κειμένου, ἀκαθορίστου περιεχομένου (φύλλ. 107).

Τὸ χειρόγραφον τῶν Λόγων παρικοτικῶν καὶ ψυχωφελῶν Ἰακώβου, διεσώθη ἐν καλῇ καταστάσει, βρῆθε ὁμοῦ ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων, ὧν τὴν μνείαν ἐκρίναμεν περιττὴν ἐν τῇ παρούσῃ ἐκδόσει. Τὸ κείμενον ἐν τῇ κοινῆ γλώσσῃ γεγραμμένον, δὲν στερεῖται καὶ στοιχείων τῆς λογίας διαλέκτου, οὕτως ὥστε, ὡς ἐν τοῖς πλείστοις ἔργοις τῆς ἐποχῆς παρατηρεῖται, αὐτὴ ἐμφανίζεται μάλλον ὡς κρᾶμα δημοτικῶν καὶ ἀρχαῖζόντων τύπων καὶ λέξεων.

Ἴδου τὸ κείμενον τοῦ χειρογράφου:

3) Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι καταλόγῳ, ὁ Σακελίων δὲν ἀναφέρει τοὺς Λόγους παρικοτικούς καὶ ψυχωφελεῖς Ἰακώβου ἰσως ἕνεκα συγχύσεως, θεωρήσας τοὺς ὡς συνέχειαν τοῦ προηγουμένου ἔργου, Κεφάλαια ἠθικὰ καὶ ψυχωφελῆ.

4) Τὸ πρωτότυπον τῆς πραγματείας φέρει τὴν ἐξῆς ἀκροστιχίδα: «Βασίλειος ἐν Χριστῷ βασιλεὺς Ρωμαίων Λέοντι τῷ πεποθημένῳ υἱῷ καὶ συμβασιλεῖ. Περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ πρωτοτύπου καὶ τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν βλ. Κρουμβάχερ «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας» (μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου) τόμ. Β' σελ. 101—103.

5) Τὸν Ἀλφάβητον τῆς ξενιτείας ἐξέδωκα ἐν «Νέα Ἐστία» τεύχος 3 7, 15 Ἰουλίου 1943, σελ. 913—919. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ Ἀλφάβητου διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν λοιπῶν ἐρευνητῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Κρουμβάχερ, ὅστις δὲν ἀναφέρει τοῦτον.

6) Ὁ Κώδιξ ἐν τῇ πραγματικότητι σύγκειται ἐξ 108 καὶ οὐχὶ 107 σελίδων, διότι, προφανῶς ἐκ παραδρομῆς, ἐν φύλλον ἔμεινεν ἀνευ ἀριθμώσεως τῆς σελίδος.

“ΛΟΓΟΙ ΠΑΡΑΙΝΗΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΨΥΧΩΦΕΛΕΙΣ ΙΑΚΩΒΟΥ,”

“Ο Θεός είναι αρχή και μεσότης και τέλος όλου του αγαθού. Άνθρωπος οὐδέν δύναται νά ποιήσῃ αγαθόν, εἰμὴ μετὰ βοηθείας Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅπου πιστεύῃ οὕτως, οὐ μὴ ἀπωλέσῃ αὐτό(ν—).

Εἰς πάντα σου τὸν σκοπὸν, ὃν ἔχεις νά πράξῃς, τὸν Θεὸν προβάλλου, καὶ θέλεις ποιήσῃ τὸ ἔργον σου ἀναμάρτητον.

Καὶ ὅταν ἀναγινώσκῃς τίποτε λόγον τῆς θείας Γραφῆς, λέγοντα τίποτε δι’ ἀμαρτωλῶν, μηδὲν τὸν νοῆς εἰς ἄλλον τινά, εἰμὴ εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, καὶ θέλεις ὠφελῆσθαι. Καὶ παρακάλει τὸν Θεὸν νά φωτίσῃ τὰ ὀμμάτιά σου καὶ βλέπῃς τὴν ὠφέλειάν σου. Καὶ ὅταν ἰδῇς τινά ἄνθρωπον ὅτι πάσχει τίποτε, λυποῦ τὸν καὶ ὅσον δύνασαι βοηθῆσαι τὸν, ἵνα καὶ ὁ Θεὸς βοηθήσῃ ἐσένα. Καὶ μηδὲν εἶσαι ἀλαζονικός, καὶ οὐ καταλίπει σε ὁ Θεός, καὶ πέσῃς εἰς πειρασμόν. Καὶ μηδὲν τὴν ἀντιλέγῃς ποτέ σου τὴν ἀλήθειαν, μηδὲ ἐπαινέῃς ποτέ τὸν ἑαυτὸν σου, μηδὲ φιλονικῆς διὰ οὐδὲ τίποτε, ἵνα μὴ ἐμπέσῃς εἰς ὄχλησιν καὶ ταραχήν. Καὶ ἄς εἶσαι ὑπομον(η)τικός.

Καὶ σχόλαζε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ προσεύχου καὶ ἐξομολογοῦ τῷ Θεῷ καὶ τῷ πατρὶ σου τῷ πνευματικῷ.

Καὶ εἰς τὴν στρατάν ὅταν περιπατῇς καὶ ὅταν ποιῇς τίποτε ἔργον καὶ ὅταν τρώῃς καὶ πίνῃς καὶ ὅταν πέσῃς νά κοιμηθῇς, πάντοτε ἐνθυμοῦ τὸν Θεὸν καὶ φοβοῦ τὸν. Καὶ λάλει τὸ «Κύριε ἐλέησον καὶ ἐνθυμοῦ ὅτι δοῦλος εἶσαι τοῦ Χριστοῦ καὶ χρεωστῆς μετὰ φόβου καὶ τρόμου δουλεύειν Αὐτῷ καὶ δοξάζειν καὶ εὐχαριστεῖν οὐ μόνον ἐάν σε ἔλθῃ τίποτε καλόν, ἀλλὰ καὶ ὅταν σὲ ἔλθῃ τίποτε λυπηρὸν ἢ πειρασμός, καὶ τότε μᾶλλον πλέον εὐχαριστεῖ τῷ Χριστῷ.

Φεῦγε δὲ τὴν φιληδονίαν καὶ τὴν πορνείαν καὶ τὴν ἀδικίαν. Εἰ δὲ συμβῇ σε νά πέσῃς, εὐθὺς κατὰ τὴν ὥραν πάλιν μετανόει τῷ Θεῷ καὶ ἐξομολογοῦ τῷ πνευματικῷ σου πατρὶ.

Καὶ εἴ τι ἠδίκησας ἀπέκβαλέ το, ὅτι ὁ θάνατος ἀδελγός εἶναι, καὶ οὐδὲν ἠξεύρεις πότε θέλει ἐλθεῖν.

“Ἄνθρωπον μηδὲν μνησικακῆς, ὅτι τοῦ μνησικάκου καὶ ἡ εὐχὴ εἰς τὸν Θεὸν ἄδεκτος εἶναι. Ἄς εἶσαι ἐλεήμων ἵνα καὶ σὺ ἐλεηθῇς. Καὶ ὅταν ποιήσῃς τίποτε καλόν, μηδὲν ἀλαζονεύεσαι. Ἐάν ἀμαρτάνῃ, κανεὶς καὶ μετανοήσῃ μηδὲν τὸν ὀνειδίσης· κάλλιον δὲ εἶναι νά τὸν ἐπαινῇς καὶ νά τὸν παρηγορῇς. Ὅταν σὲ λέγει κανεὶς λόγον, ὅπου σὲ ὠφελεῖ, μηδὲν θρασύνεσαι, ἀλλὰ ταπεινῶν.

“Ὅταν δὲ ἀμαρτόνης κρυφά, ἠξευρε ὅτι ὁ Θεὸς βλέπει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους οὐδὲν τοὺς θέλει λαθεῖν.

Καὶ μηδὲν ἀγαπᾶς τὴν χαρὰν τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλὰ ἀγάπα καὶ τὴν θλίψιν. Μηδὲν περιεργάζεσαι τοὺς ἀνθρώπους. Μὴ γύρευε τὸ τί πράττει ὁ κάτις, ἀλλὰ πρόσεχε μόνον τὸν ἑαυτὸν σου, καὶ βλέπε τὸ τί πράττεις ἐσὺ, καὶ νά εἶσαι καλά.

Καὶ βλέπε πάντοτε τὴν συνείδησίν σου. Καὶ εἴ τι σοὶ λέγει πολέμα το, ὅτι ἡ συνείδησις εἶναι τὸ φῶς τῆς ψυχῆς. Καὶ μηδὲν λέγεις καὶ πάντως εἶμαι καλόγηρος, ὅτι ὅπου τὸ λέγει τοῦτο, οὐδὲν ἠξεύρει τί εἶναι Χριστιανός.

Ἡ φιλαργυρία εἶναι πρᾶγμα κακόν καὶ φεῦγε ἀπ’ αὐτῆς. Ὡσπερ νά φεύγῃς ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν. Φεῦγε τὰ ζάρια καὶ τὰ τάβλια(1) ὅτι ὅλα ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ κατακρίνει τα.

Ἐάν θέλῃς νά μηδὲν πάθῃς κακόν, μηδὲν ποιῇς κακόν.

Εἴ τι γὰρ ποιήσῃς, παθεῖν τὸ θέλεις. Εἴ τι μισεῖς ἐσὺ νά σὲ ποιήσῃ κανεὶς, μηδὲ τὸ ποιήσῃς ἄλλον.

Μηδὲν πλέξῃς κατὰ ἀνθρώπου ποτέ δόλον, ἀλλὰ ὄλους καὶ ἀγάπα καὶ τίμα τοὺς ὡς ἀδελφο(ύ)ς σου, πλὴν ὀλίγους ἐμπιστεῦδος καὶ ὀλίγους ἔχε φίλους εἰς τὰ μυστήριά σου.

Καὶ μηδὲν περιπατῇς μετὰ ἀνθρώπων κακῶν καὶ πονηρῶν, ἵνα μὴ μάθῃς καὶ σὺ κακίαν καὶ πονηρίαν.

1) Ταυταλ(α).

Μηδὲ ἀγάπα νά ἀκούῃς ἀμαρτήματα ἄλλου. Παρακάλει τὸν Θεὸν νά μηδὲν σὲ συμβῇ, δέχου τὸν ὡσπερ ἰδικόν σου, καὶ μηδὲν μέμψασαί τινα ἄλλον εἰμὴ τὸν ἑαυτὸν σου.

Βίαζε τὸν ἑαυτὸν σου ἵνα τοὺς ἐχθρούς σου ἀγαπᾶς. Μεγάλη γὰρ ἀρετὴ εἶναι τοῦτο. Καὶ εἴ τι σὲ ἀδικήσῃ κανεὶς συμπάθει το. Εἴ τι γὰρ εἰ δώσεις διὰ τὸν Θεὸν ἢ συμπαθήσῃς, οὐδὲν τὸ θέλεις χάσειν, ἀλλὰ θέλεις τὸ λάβειν πολλαπλάσιον.

Φεῦγε τὴν κακοβουλίαν. Φοβοῦ δὲ τὸν Θεὸν καὶ ἄς εἶναι ἡ βουλή σου μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἦγουν ὅταν θέλεις ποιήσῃς βουλήν, παρακάλει τὸν Κύριον νά σὲ δώσῃ γνώσιν. Καὶ ἔχε καὶ ἀνθρώπους, ὅπου φοβοῦνται τὸν Θεόν, συμβουλάτορας. Καὶ πρόσεχε νά εἶναι ἡ βουλή σου κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ θέλει ἐστὶν ὁ Θεός μετὰ σοῦ.

“Ὅταν σὲ ἔλθῃ λογισμὸς πονηρός, φεῦγε εἰς τὸν Θεὸν καὶ παρακάλει τὴν πανάχραντον Θεοτόκον μετὰ δακρῶν, καὶ ἔχε τὸν ἑαυτὸν σου αἴτιον καὶ θέλεις λαμβάνειν ὠφέλειαν.

“Ὅταν δὲ σὲ πειράξῃ ὁ διάβολος εἰς βλασφημίας, τότε ἠξευρε ὅτι ἐσὺ ἀμέτοχος εἶσαι, ὁ δὲ διάβολος εἶναι ὅπου φλυαρεῖ ὁ θεομάχος. Καὶ μηδὲν ἀξιῶνῃς τὸν, ἀλλὰ ἀφηνέ τον καὶ ἄς φλυαρῇ. Καὶ λέγε τὸν «Ἦπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ, ἡ βλασφημία σου εἰς τὴν κεφαλὴν σου».

τρόπος ὁ ποιητής, βαθύτατα συγκινοῦμενος διὰ τὰ ἐπικά κατορθώματα τῶν νεωτέρων ἡρώων, ὕμνει τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς ἀθανάτου καὶ ἐθννοσωτηρίου Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. («Στὸ Χάνι τῆς Γραβιάς») 15).

Ἡ Νίκη μὲς τὸ διάβα τῆς ἀπ' τῆς Γραβιάς τὸ Χάνι
ἀσπίδα τῆ φτερούγα τῆς στὸ Γιού τοῦ Ἀνδρούτσου κάνει.
Καὶ μὲς τὸ αἷμα τῆς Τουρκιάς, ποὺ χύνεται σιμὰ του
ἐδούτουξ' ἕνα τῆς φτερό καὶ γράφει: τὸνομά του!

Ἡ ἐμπνέεται ὑπὸ τῶν συγχρόνων του θυρικῶν ἡρωϊσμῶν («Ἐπὶ Τὰς») 16):

Κόρη τοῦ Διός, ποὺ ἐνέπνευσε τῆς Σπάρτης τις μητέρες
Νὰ τρέφουν μὲ τὸ γάλα τῶν ἡμίθεους μαχητάς,
Τοῦ Στρατηλάτη ἀνύψωσε τὸ τρόπαιο στὸς αἰθέρες
Φάρο κ' ἥρωο καὶ σύμβολο καὶ λάδαρο: Ἐπὶ Τὰς.

Ὅμως τὸ πατριωτικὸν στοιχεῖον δὲν ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι τῆς ἐν λόγῳ συλλογῆς. Ὁ ποιητής προτίθεται νὰ κυκλοφορήσῃ ταύτην, ὅτε ἤδη εἶχον παρῆλθει οἱ χρόνοι τῶν πολέμων καὶ θριάμβων καὶ ἡ πατριωτικὴ ποίησις, ἥτις ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ μαζρότερον χρονικὸν διάστημα δι' αὐτοῦ κυρίως ἐπέζησεν, εἶχε πλέον σιγήσει μετὰ τὰ «Τρόπαια». (17) Τώρα νέοι χρόνοι ἀνατέλλουσι!...

Ἡ ἐξέλιξις τῶν νεωτέρων γενεῶν ἢ μετὰ τὸν α'. παγκόσμιον πόλεμον εἰς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ταχύτατα ἐμφανισθεῖσα ἐξέπληξεν τὸν ποιητὴν, ὅστις διστακτικῶς καὶ ἀμφιβάλλον παρετήρει πᾶν τὸ νέον τόσον ἐν τῇ ζωῇ, ὅσον καὶ ἐν τῇ τέχνῃ. Ἡ μόνιμος παραμονὴ τοῦ ἐντὸς τοῦ στενοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἀποχὴ ἀπὸ παντὸς ζητηματοῦ δυναμένου νὰ ταράξῃ ἢ συγκινήσῃ τοῦτον καὶ ἡ ἐξ ἀποστάσεως παρατηρησιακῶν γιγνομένων, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι τοῦτον αὐτόχρημα ὁπισθοδρομικόν. Ἀντικρύζει ὑπόπτως τὴν πρόοδον ἐν τῇ ζωῇ, τὴν ἐξέλιξιν ἐν τῇ τέχνῃ. Θεωρεῖ ἄγονον καὶ ἀνήθικον τὴν ἐποχὴν του, ἥς τὰ ἐλαττώματα ἐπιζητεῖ διὰ τῆς σατιρας νὰ καυτηρήσῃ(18).

Ἵμνους σὰν πρῶτα δὲν μπορῶ στὴ λύρα πιά νὰ ψάλλω
σ' αὐτὴ τῆ στεῖρα κ' ἐκφυλῆ κ' ἀνήθικη ἐποχῇ.
Μόνον ἐπιγράμματα πικρά, σκληρὰ μού γράφει Μοῖρα,
νὰ λέγ' ἢ πονεμένη μου, πολυπαθὴ ψυχῇ!..

Λυπεῖται ὅμως διὰ τοῦτο καὶ τὴν λύπην του ταύτην ἐκδηλοῖ (19) καὶ διὰ τοῦ ἐπομένου διστίχου παριστάνοντες τὴν ἀντίθεσιν τῆς ψυχικῆς διαθέσεως τοῦ Λατίνου σατιρικοῦ ποιητοῦ καὶ ἑαυτοῦ:

«Κτυπῶ, γελῶντας τὰ ἦθη σας» ὁ Ἰουδενάλης λέει.
Σκληρὰ τὰ τιμωρῶ κ' ἐγώ, φεῦ! κ' ἡ ψυχὴ μου κλαίει!..(20)

Ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου κρινομένη ἡ συλλογὴ πρέπει νὰ κατατηθῇ εἰς ὀρισμένους κατηγορίας. Ἐν τῇ πρώτῃ ἀνήκουσι τὰ γενικά οὕτως εἰπεῖν ποιήματα, τὰ σατιρίζοντα ψυχικὰς ιδιότητας καὶ χαρακτηριστικὰ ἐλαττώματα ἀτόμων ἢ ἐπαγγέλματα τούτων. Ἡ φλύαρος, ἡ φιλοπαίγιμον, ἡ φιλάρεσκος γυνή, ὁ χαροποιάκτης, ὁ φθονερός, ὁ φιλάργυρος ἄνθρωπος, ὁ ἠθοποιός, ὁ δραματικὸς συγγραφεὺς, ὁ ποιητῆς ὀφθαλμίατρος, ὁ ἀξιοματικὸς, ὁ δικηγόρος σατιρίζονται εἰς στίχους χαριέντας, καυστικούς, διαπιστοῦντας ὀξυτάτην παρατηρητικότητά του ποιητοῦ τῶν.

Ἴδου τινὲς τούτων:

15) Γ ε ω ρ γ. Σ τ ρ α τ ῆ γ η «Πενήντα χρόνια», ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 135. (Ἐδραβεῦθι εἰς ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ 1888). Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ συλλογῇ «Νέα ποιήματα» σελ. 253.

16) Ἐν χειρογράφῳ τοῦ ποιητοῦ σημειοῦται: «Ἐπιγράμμα χαραχθὲν εἰς τὸ θάβρον τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις στηθέντος ἡρώου, ποὺ στεφανώνεται σήμερον ὁ Βασιλεὺς» (s. anno).

17) Γ ε ω ρ γ (ο υ Σ τ ρ α τ ῆ γ η «Τρόπαια (Ὁ πόλεμος—Κρήτη—Τὰ τρία νησιά—Ἑλληνικοὶ θηλοῖ—Τοῦ Αἰγαίου τὰ Νησιά—Σκόρπια) Ἐν Ἀθήναις 1913 (Σχ. 8ον σελ. 238).

18) Γ ε ω ρ γ (ο υ Κ. Σ τ ρ α τ ῆ γ η «Ἐπιγράμματα». Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 8.

19) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 71 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 167, «Εἰς τὰ ἦθη μας»).

(20) Ἴδ. καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 10 ὑπόσημ.

Χθὲς εἶδα τὴν εἰκόνα σου τόσο ἔξαφνα μπροστά μου
καὶ τόσο σοῦμοιαζε, ποὺ εὐθὺς ἐδούλωσα τ' αὐτιά μου!
(«Εἰς γλωσσούν») (21)

Ἄν θέλετε νὰν' ἐλαφρὸ τὸ γῶμα ποὺ κοιμᾶται
στὴν πλάκα μὴ διαβάξετε τὰ χρόνια τῆς διαβάται!..
(«Εἰς φιλάρεσκον») (22)

Ὅλα τὰ μάτια ἐξύμνησε, ὡς ποιητῆς, μὲ λαύρα.
Ὡς ἰατρός, ἐστράβωσε καὶ γαλανὰ καὶ μαῦρα!
(«Εἰς ποιητὴν ὀφθαλμίατρον») (23)

Χτὲς φεῖδι τὸν ἐδάγκωσε καὶ σήμερα μαθαίνω,
πῶς πέθανε... Ποιὸς ἀπ' τοὺς δύο; Τὸ φεῖδι τὸ καυμένο!..
(«Εἰς φθονερόν») (24)

Ὁ Χάρε, στὸ πορθμεῖο σου φυλάξου μὴ τὸν μπάζης,
γιατὶ καὶ τὸ δεκάλεπτο τοῦ ναύλου σου θὰ χάσης!..
(«Εἰς φιλάργυρον») (25)

Πέντε διέπραξε κλοπὰς! Ἀλλὰ γιὰ τὴν τιμὴ του.
νομίμως ἐσφαξε προχτὲς τὴ δύστυχη ἀδελφὴ του!..
(«Εἰς ἐντιμὸν ἀδελφόν») (26)

Ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῶν γενικοῦ περιεχομένου ἐπιγραμμάτων δυνάμεθα νὰ ἐντάξωμεν καὶ ὅσα ἐκφράζουσι τοὺς «στοχασμούς» τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τῶν ψυχικῶν στοιχείων τῶν συνανθρώπων του, τῶν συναισθηματικῶν ἐκδηλώσεων τούτων, πνευματικῶν καὶ κοινωνικῶν καταστάσεων, ἐπιγράμματα ὡς τὰ ἐπόμενα, ἐξωτερικεύοντα σκέψεις καὶ συναισθήματα τοῦ Στρατηγῆ ἀπορροέντα ἐκ τῆς ιδεαστικῆς φιλίας, τῆς πρὸς τὰ ζῶα ἀγάτης, τῆς δυνάμεως τοῦ τ ρ α γ ο υ δ ι ο υ (ποιήσεως καὶ μουσικῆς), ὡς ἐκδηλώσεως τῆς ψυχικῆς τοῦ ἀτόμου διαθέσεως, κλπ.

Στὴν ψεῦτρα αὐτὴ ζωῇ, χαρὰ δὲν νοιώθεις πῶς μεγάλη,
παρὰ ἕνα φίλο στὸ ὑστερνὸ νὰ ἐλέπης προσκεφάλι!..
(«Εἰς κάποιον φίλον») (27)

Μὰς γράφουν: «Ἀγαπήσατε τὰ ζῶα!..» Ἀνθρώπων οἴκτος!
Ἀλλὰ τοὺς συνανθρώπους μας κτυπῶμεν... ἀμειλιχτῶς!..
(«Ἀγαπάτε τὰ ζῶα») (28)

Θεῖο τραγοῦδι, μόνο σὺ στὴ γῆ δὲν θ' ἀποθάνης.
Κι' ἕναν ἀλήτη κανατὰ ἀθάνατο τὸν κάνεις!..
(«Εἰς τὸ τραγοῦδι») (29)

Ἐνταῦθα τέλος ἀνήκουσι καὶ τὰ φιλοσοφικοῦ χαρακτῆρος Ἐπιγράμματα, ὡς τὸ ἐπόμενον τετράστιχον, τὸ ἐκφράζον τὸν διηκεῖν ἐν τῷ κόσμῳ πόλεμον τῶν στοιχείων:

Ἡ θέση κ' ἡ ἀντίθεση στὸν κόσμον αὐτὸ παλεῦει.
Ὁ πόλεμος ὁ φανερός στὴ φύση κ' ὁ κρυφός,
ἡ βρᾶσι κ' ἡ ἀντίδραση στὸ σὺμπαν βασιλεύει,
τὸ τῶς, ἡ λήρα, ἀλλοίμονο! Τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς!..
(«Ἀντιθέσεις») (30)

Μιανᾶλλην κατηγορίαν ἀποτελοῦσι τὰ Ἐπιγράμματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα, ἢ εἰς πνευματικὸς ἀνθρώπους, ὁμοτέχνους καὶ συγχρόνους πρὸς τὸν ποιητὴν:

Ἄντι τὴν εὐλογία σου νὰ δίνης σὲ Γραικύλους,
κάλιο, Γέρο, νᾶνοιγες τοὺς πέντε σου δακτύλους.
(«Εἰς τὸν Πατριάρχην») (31)

21) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 15 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 2).

22) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 16 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 4).

23) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 17 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 8).

24) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 19 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 12).

25) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 27 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 37).

26) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 35 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 60).

27) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 62 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 141).

28) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 82 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 200).

29) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 57 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 126).

30) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 62 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 142).

31) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 59 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 134).

Τῆς Ἰθρας ἦσαν καὶ ἄρχα καὶ δόξα : Ἄλλ' ὅμως, κρίμα :
Ἐπεσε τῆς κομματικῆς... Ἀερναίας Ἰθρας θῦμα !...
(«Εἰς τὸν Μισοῦλην») (32)

Τί σ' ἀπογοητεύει καὶ στίχους πιά δὲν γράφεις ;...
— Ὁ Καδάφης !...
(«Καδάφης») (33)

Ἰδιαίτερον κατηγορίαν ἀποτελοῦσι τὰ ἐπιγράμματα τὰ περὶ τὴν Ἀκαδημίαν στρεφόμενα καὶ ταύτην ἔχοντα ὡς θέμα. Ἡ σάτιρα τοῦ Στρατήγη ἐμφανίζεται ἐνταῦθα ὀξυτάτη, τοῦτου ὀφειλομένου βεβαίως εἰς τὸ γεγονός τῆς ἀποτυχίας τοῦ ποιητοῦ ὡς ὑποψηφίου τῆς ἔδρας λογοτεχνίας. Μάλιστα ὁ Γρηγ. Ξενοπούλου δημοσιεύων ἐν ἄρθρον (34) ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἐκφράζει τὴν λύπην του διότι δὲν ἐδόθη εἰς τοῦτον τοῦλάχιστον τὸ ἀριστεῖον, ἀλλ' αἰτιολογεῖ τὴν παράλειψιν ταύτην ἐπιλέγων: «κάθε φορὰ πού ἐρχόταν ἡ σειρὰ νὰ δοθῇ τὸ Ἀριστεῖο σὲ λογοτέχνη, ὁ Στρατήγη δὲν εἶχε τυπώσει νέο βιβλίον—τὸ ἔξοχο βιβλίον πού ἀπαιτεῖ ὁ νόμος περὶ Ἀριστείου, ἐκτός ἀπὸ τὴν προηγούμενην ἐργασία τοῦ ὑποψηφίου».

Ὅπως δὲ τὸ Στρατήγη μαστιγώνει τοὺς πάντας μετὰ μεγάλης ὀργῆς καὶ πικρίας. Καὶ ἀνάγεται μὲν εἰς παλαιότερους χρόνους τὸ «Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν» ἐπιγράμμα:

Ἐλειψ' ἡ Ἀκαδημία, ἀλλ' ἐπέζησεν ὁ Πλάτων
ἐνῶ σὺ θὰ ἐπιζήσης ὅλων μας τῶν... ἀθανάτων

ὅπερ ἄλλοτε δημοσιευθὲν (35) δὲν περιέχεται ἐν τῇ ἐν λόγῳ συλλογῇ, δὲν εἶναι ὅμως ὀλίγα τὰ τελευταίως καὶ ἔνεκα τῆς ἀνω μνημονευθείσης αἰτίας συνταχθέντα δίστιχα, ὅπως :

Θέλεις νὰ γίνης φθιστικός; Νὰ μαραθῆς; Νὰ ρέψης;
Κάνε τὰς ἀκαδημικὰς σαράντα... ἐπισκέψης!
(«Ἐπισκέψης») (36)

Ἐν τῷ τελευταίῳ τμήματι τῆς συλλογῆς ἀνήκει τὸ δίστιχον «Στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγίου» ἀφιερωμένον «Στὴν Κα Νίκην Π[ε]ρ[ι]δικά». Τὰ Ἰταλικά «A I p o e t a i m m o r t a l e f u t u r i s t a S i g n o r M a r i n e t t i » καὶ «G i o r g i o a G i o r g i n a » (ossia una figlia ch'io ho salvata dalle acque), μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς τοῦ κειμένου μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ φιλοπονηθείσης καὶ τέλος τὰ Γαλλικά «L'Écranet le Théâtre» καὶ «Au charmant petit fils de mon bien aimé et illustre ami D. G r. C a m b o u r o g l o u de l'Académie d'Athènes, a l'occasion de son 80me anniversaire».

Ὁ Στρατήγη κατεῖχε γραμματικῶς καὶ πρακτικῶς τέσσαρας ξένας γλώσσας (Γαλλικὴν, Ἰταλικὴν, Ἀγγλικὴν, Γερμανικὴν) ἀλλὰ ποιήματα συνέθεσεν μόνον εἰς τὰς δύο πρώτας—ἐξαιρουμένου ἑνὸς Γερμανικοῦ «Εἰς τοὺς Ἑβραίους» ἐπιγράμματος—περιορισθεὶς ἀπλῶς νὰ μεταφράσῃ κείμενα ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς καὶ τῆς Γερμανικῆς, ὡς τοῦτο ρητῶς αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἐν διασωθείσῃ ἐπιστολῇ του διαβεβαίει: «Δὲν ἔχω γράψῃ ποιήματα εἰς τὴν Γερμανικὴν καὶ τὴν Ἀγγλικὴν τὰς ὁποίας κατέχω τόσον καλὰ, ὥστε μετέφρασα καὶ τὸν Γκαίτε καὶ τὸν Σχίλλερ ἀλλὰ καὶ τὸν Σαικσπῆρον καὶ τὸν Μπέρναρ Σῶ».

Ὡς πρὸς τὴν μορφήν τῶν ἐπιγραμμάτων ὁ Στρατήγη παραμένει πιστὸς εἰς τὸ δίστιχον ὁμοιοκαταληκτικὸν εἶδος, σπανιότατα χρησιμοποιῶν τὴν ἄστιχον μορφήν, ἐν ἣ ἐπικρατεῖ ἡ λεγομένη «ζευγαρωτὴ» (37) ὁμοιοκαταληξία.

Γενικῶς τὸ ἐπιγράμμα, γράφει (38) ὁ Ἡλίας Βουτιερίδης, ἐν τῷ περὶ «Νεοελληνικῆς Στιχογραφικῆς» ἔργῳ του, «φτάνεται γὰρ ἕνα σκοπὸ βαλμένο ἀπὸ πρῖν ἢ γὰρ νὰ παινήσῃ ἔργο ἢ πρόσωπο, ἢ γὰρ νὰ σατιρῶσιν ἢ γὰρ νὰ φανερώσῃ κάποιον αἰσθημα ἀγάτης, φιλίας, ἔχθρας, θαυμασμοῦ, πόνου καὶ παρόμοια. Γὰρ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι σύντομο, χαριτωμένο καὶ περισσότερον ἀπ'ὅλα ἔξυπνο». Καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα διακρίνονται ἀναμφισβητήτως εἰς πολλὰ ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συλλογῆς.

32) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 60 (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 136).

33) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 77

34) Γ ρ. Ξ ε ν ο π ο ῦ λ ο υ «Ἀναμνήσεις γύρω στὸν Στρατήγη». Ἐφημ. «Ἀθηναϊκὰ Νέα» 20 Νοεμβρίου 1938, σελ. 1—2.

35) Γ ε ω ρ γ. Σ τ ρ α τ ῆ γ η «Νέα Ποιήματα» Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 256.

36) Γ ε ω ρ γ. Σ τ ρ α τ ῆ γ η «Ἐπιγράμματα» Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 97 (Ἀριθ. Ἐπιγρ. 246).

37) Ἡ λ ί α Π. Β ο υ τ ι ε ρ ί δ η «Νεοελληνικὴ Στιχογραφικὴ». Ἐν Ἀθήναις. Ἐκδόται: Ἰω. Α. Κολλάρος καὶ Σία 1929 σελ. 172. (Ἰδ. Ἐπιγρ. ἀριθμ. 104, 114, 120, 152). Ἐπαξ μόνον ἀκολουθεῖ τὴν λεγομένην π λ ε κ τ ῆ ν (Ἀριθμ. Ἐπιγρ. 142).

38) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 265-266.

ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟ ΣΙΓΙΛΛΙΟ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Ε΄

Τὸ παρακάτω δημοσιεύμενον πατριαρχικὸ σιγίλλιον εἶχε τὴν εὐγένεια νὰ μοῦ παραχωρήσει γὰρ μελέτη καὶ δημοσίευσιν ὁ κ. Χρῖστος Α. Οἰκονόμου. Βρίσκεται σὶδὸ ἀνέκδοτο ἀρχεῖο τοῦ πάππου του Ἰωάννη Οἰκονόμου (1796—1860), λοχαγοῦ τῆς Φάλαγγος, πὸν χρημάτισε πληρεξούσιος, βουλευτὴς Χαλκίδας, καθὼς καὶ γερουσιαστὴς. Τὸ σιγίλλιον δὲν φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ Γρηγορίου, γιατί, ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὰ 1801 περνοῦσε τὴν πρώτην τοῦ ἐξορίας σὶδὸν Ἀθῶν, ὑπογράφουν ὅμως οἱ ἄλλοι συνοδικοί. Ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς πολλὰ εἶναι ἀδιάβαστες καὶ γι' αὐτὸ τῆς παραθέτομε φωτογραφημένες.

Ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ σιγιλίου καὶ τὸν αὐστηρὸν τόνο τῆς σύνταξίς του, φαίνεται ὅτι οἱ δαδ ἀναφερόμενες μόνες, Ἁγίου Γεωργίου καὶ Μούλγας, δυστροποῦσαν νὰ ἐκπληρώσουν τῆς ὑποχρεώσεως τους σὶδὸν μητροπόλιν τους, καθὼς καὶ πὸς θάδειχναν τάσεις ἀνυπακοῆς σὶδὸν μητροπολίτην τους Νεόφυτον, τὸ γνωστὸ γιὰ τὴν ποικιλόμορφη ἐθνικὴν του δράσιν. Ὁ Νεόφυτος, δίχως ἄλλο, θὰ ἤθελε χρήματα, γιὰ νὰ μορδέσει ν' ἀπλώσει τὴν πατριωτικὴν του ἐνέργειαν, πὸν τόσο χρειαζόνταν τὸ Γένος τότε, πὸν βρισκόταν σὶδὸν σκοτάδι τῆς σκλαβιάς του. Νὰ τὸ κείμενον τοῦ Σιγιλίου:

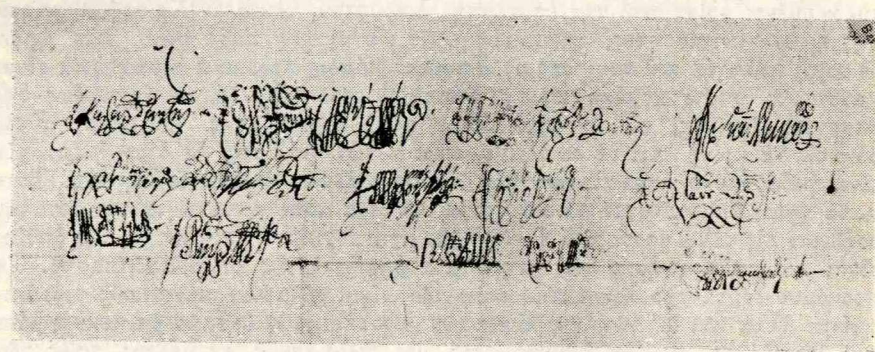
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ΕΛΕΩΙ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

Τιμιότατοι προεστώτες καὶ χρήσιμοι πρόκριτοι καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς ἐπισκοπῆς Καρύστου, τέκνα ἐν Χριστῷ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν ματαιότητος, χάρις εἶη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Τὰ κατὰ τόπους ἐνοριακὰ μοναστήρια εἶναι κανονικῶς ὑποτεταγμένα εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κατὰ καιρὸν ἀρχιερέως τῆς ἐπαρχίας ἐκεῖνης, εἰς ἣν διατελοῦσιν αὐτὰ εὐρισκόμενα, καὶ μόνος αὐτὸς δύναται νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ἀνακρίνῃ περὶ αὐτῶν, μάλιστα δὲ ὅταν ἡ ἐπαρχία εἶναι βεβαρυμένη, καὶ εἰς ἀνάγκας καὶ πταίσματα καθυποβδλημένη. Τότε κατὰ χρέος ἀπαραίτητον συνεισφέρουσι τὰ ἱερά αὐτὰ καταγώγια τὴν δυνατὴν βοήθειαν εἰς τὴν μητροπόλιν ἐκεῖνην, ἀρχιεπισκοπὴν ἢ ἐπισκοπὴν, τῆς ὁποίας εἶναι καὶ μέλη γνήσια καὶ κτήματα ἀναφαίρετα ὡς καὶ ἀναπόσπαστα. Τὰ προνόμια ταῦτα τῶν ἀξιωτάτων ἐπαρχίων εἶναι οὐ μόνον κανονικῶς θεσπισμένα, ἀλλὰ καὶ δι' ὑψηλῶν βασιλικῶν προσποιητῶν θεσμῶν ἐπικεκρωμένα καὶ ἀνεπίδεκτα ὀλασθῶν ἐναντιότητος καὶ προφάσεως ἐκ μέρους τινὸς τῶν χριστιανῶν ἐπαρχιωτῶν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐγένετο ἡμῖν ἤδη γνωστὸν μετὰ πληροφορίας ὅτι τὰ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ταύτῃ δύο ἱερά ἐνοριακὰ μονήδρια, τὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐν Καρύστῳ, καὶ τὸ τῆς Μούλγας, τῆς αὐτῆς ἀξίας κλάδος εἰς τὰ φῶτα, αὐτὰ μὲν εὐρίσκονται εἰς ἀνωμαλίαν καὶ ἀκαταστασίαν πολλήν, ἢ δὲ ἀξιωτάτη ἐπισκοπὴ εἶναι βεβαρυμένη καὶ ὑπὸ χρέους ὄγκον καὶ μὴ δυναμένη ἐξοικονομῆσαι τὰς ἀνάγκας αὐτῆς διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν προσόδων τῆς ἐπαρχίας, κυρίων καὶ τυχηρῶν, μηδὲ ἐξαρκούσα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν

αυλικῶν αὐτῆς διαφόρων, διὰ τοῦτο, σκέψεως γενομένης ἐκκλησιαστικῆς, ἐγνωμεν νὰ ἐπισηρῶμεν καὶ νὰ ἰσχυροποιήσωμεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἐν τοῖς μονηδρίοις τούτοις δεσποτείαν καὶ κυριότητα τῆς ἀξιοτάτης ἐπισκοπῆς, ὥστε ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ συντελῶσι καὶ τὰ δύο βουλευόντα εἰς συνδρομὴν τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ διοικούμενα ἐν πάσῃ πληρεξουσιότητι παρὰ τοῦ κανονικοῦ ἀρχιερέως σας καὶ κυριάρχου αὐτῆς θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Καρύστου, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συναυτοῦργου κυρ. Νεοφύτου. Τούτου χάριν καὶ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι συλλειτουργῶν, καὶ ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν ἐντόνως πᾶσιν ὑμῖν, ὅπως γινώσκοντες ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἔξῃς τὸν εἰρημένον γνήσιον ἀρχιερέα σας θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Καρύστου κυρ. Νεοφύτου, κυριάρχην κανονικὸν τῶν δύο αὐτῶν ἱερῶν μονηδρίων, νὰ γνωρίζητε καὶ αὐτὰ γνήσια κτήματα τῆς ἀξιοτάτης αὐτῆς ἐπισκοπῆς, μετὰ πάντων τῶν κτημάτων αὐτῶν, κινήτων καὶ ἀκινήτων, καὶ ὅτι ἡ θεοφιλία τῆς ἔχει πᾶσαν ἀδειαν καὶ ἐγκραλικὴν καὶ βασιλικὴν διὰ τοῦ ἀνά χειρας τοῦ προσκυνητοῦ ὀρισμοῦ, εἰς τὸ νὰ διαική αὐτὴ ἐλευθέρως καὶ νὰ παραλαμβάνη τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν κύρια τε καὶ τυχηρὰ ἀνεμποδίστως, χρώμενος ἐν ταῖς προηγημέναις ἀνάγκαις τῆς ἀξιοτάτης ἐπισκοπῆς πρὸς ἀνακουφισμὸν αὐτῆς ὁποσοῦν, καὶ ἐλάφρυνσιν καὶ κυβέρνησιν προσέτι τῶν ἰδίων χρεῶν εἰς τὰ ὅποια εἶναι ἡ ἀρχιερωσύνη του καθυποβεβλημένη. Ὅστις δὲ καὶ ὁ ὅποιος ἐξ ὑμῶν, μικρὸς ἢ μέγας, ἐκάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ, τολμήσει νὰ φανῇ οἰωδῆποτε τρόπον ἐναντιούμενος τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν ἀποφάσει καὶ τῇ διαγορεύσει τοῦ ἐπίτηδες ἐκδοθέντος προσκυνητοῦ ὀρισμοῦ, καὶ νὰ διασπάσῃ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς μονηδρίοις καὶ τοῖς κτήμασιν αὐτῶν κυριότητα καὶ δεσποτείαν τῆς θεοφιλίας του, ὁ τοιοῦτος καθυποβληθήσεται ἀφεύκτως, οὐ μόνον ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀγανάκτησιν καὶ ὀργήν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πολιτικὴν βαρυτάτην παιδείαν, ὡς ἰδιόρρυθμος καὶ κακότροπος πρὸς σωφρονισμὸν καὶ παράδειγμα τῶν λοιπῶν. Διὸ προσέχοντες καλῶς ἑαυτοὺς, ποιήσατε, καθὼς ἐκκλησιαστικῶς ὑμῖν γράφοντες, παρακαλούμεθα καὶ μὴ ἄλλως ἐξ ἀποφάτους. Ἴνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

αωα', ἐν μηνί Νοεμβρίῳ. Ἰνδικτιῶνος 8.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

ΕΜΜ. ΚΡΙΑΡΑ «Κατσαΐτης»: Ἰφιγένεια - Θυέστης - Κλαθμὸς Πελοποννήσου. Ἀνέκδοτα ἔργα. Κριτικὴ ἔκδοσις μετ' εἰσαγωγῆς, σημειώσεως καὶ γλωσσῶρια. Ἀθήνα 1950. Σχ. 8ον μέγα. Σελ. μβ' + 382 + Πίνακ. Δ'. (Collection de l'Institut Français d'Athènes. No. 43. Dirigée par Octave Merlier).

Πόσα πράγματα τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου (1453—1821) τοῦ Ἑθνους δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐρευνηθῆ καὶ μελετηθῆ ἐπαρκῶς ἢ καθόλου, δεικνύει ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ κ. Κριαρᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ πολλοῦ ἀσχολεῖται εὐδοκίμως μετὰ τὴν μελέτην τῶν φιλολογικῶν ἔργων τῶν μετὰ τὴν Ἄλωσιν χρόνων καὶ κυρίως τοῦ 17ου αἰ., μετὰ τὴν συμπίπτουσαν, κατ' αὐτόν, ἀνθησιν τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας.

Εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο ὁ Κριαρᾶς ἐκδίδει ἀπὸ χειρόγραφον τοῦ Πανεπιστημίου Ἑσταλονίκης, τρία ἀνέκδοτα λογοτεχνικὰ ἔργα τοῦ Κεφαλλονίτη ποιητοῦ Πέτρου Κατσαΐτου (πρώτον ἡμῖσι τοῦ 18ου αἰ.), ἦτοι τὰ δράματα Ἰφιγένεια καὶ Θυέστης (σελ. 1—195) καὶ τὸ ἱστορικὸν ποίημα Κλαθμὸς Πελοποννήσου (σελ. 197—282). Ἡ ἔκδοσις συνοδεύεται ἀπὸ ἐκτενῆ εἰσαγωγὴν, ἀναφερομένην εἰς τὸν ποιητὴν, τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν λογοτεχνικὴν σημασίαν τῶν ἐκδοθέντων ἔργων, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχογραφίαν των (σελ. ζ'—λη'). Τὴν δημοσίευσιν τέλος τῶν κειμένων ἀκολουθοῦν σημειώσεις εἰς αὐτὰ ἐριμνηστικαὶ καὶ πραγματικαὶ καὶ πλήρες γλωσσάριον λέξεων, κυρίων ὀνομάτων, τοπωνυμίων, ξένων λέξεων κλπ. (σελ. 283—375).

Ἡ ἔκδοσις αὐτὴ εἰς σελ. 424 μετὰ πινάκων, περιελήφθη εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεων τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν διευθύνει μετὰ μεγάλῃς ἐπιτυχίας ὁ λαμπρὸς διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ μεγάλῃς ὑπηρεσίας παρέχων εἰς τὴν σύγχρονον πνευματικὴν κίνησιν τῆς χώρας μας κ. Ὀκτάβιος Μερλιέ.

Ὁ ποιητὴς Πέτρος Κατσαΐτης, τὸν ὁποῖον ὁ Κρ. ταυτίζει μετὰ πιθανότητος πρὸς τὸν Πέτρον Κατσαΐτην, τοῦ ὁποῖου γνωρίζομεν ἔργον λογοτεχνικὸν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν τὸ 1738, διέτριβε ἐπὶ μακρὸν χρόνον, πρὸ τοῦ 1715, εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ τὴν κατάκτησιν τῆς περιοχῆς αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1715, συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἐπωλήθη σκλάβος εἰς τὰ Χανιά τῆς Κρήτης.

Ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κατσαΐτης εἰς τὸν Κλαθμὸν Πελοποννήσου, παρέμεινεν εἰς τὴν Κρήτην δύο χρόνια αἰχμάλωτος, ὅτε κάποιος φιλόανθρωπος Τούρκος ἀγᾶς κατέβαλε τὰ λύτρα τῆς ἐξαγορᾶς του καὶ τὴν ἀπλευθέρωσεν. Ἐλεύθερος τότε πλέον, περιήλθε τὴν νῆσον πρὸς συλλογὴν τοῦ ποσοῦ τῆς ἐξαγορᾶς του καὶ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὸν Τούρκον. Κατόπιν δὲ ἔφυγεν εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν Κεφαλληνίαν.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς αἰχμαλωσίας του εἰς τὴν Κρήτην, ἔγραψε τὸ 1716, Ἰουλίῳ 10, τὸ ἐκδοθὲν ἐνταῦθα ἀπὸ τὸν Κρ. μακρὸν ἱστορικὸν ποίημα «Ἱστορία καλουμένη Κλαθμὸς Πελοποννήσου» εἰς 2994 στίχους, μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν πατρίδα του, παρουσία-

σεν ἐντὸς διετίας δύο δραματικά ἔργα: τὴν «Τραγῆδία ὀνομασμένη Ἰφιγένεια» εἰς 3858 δεκαπεντασυλλάβους στίχους, τὸν Μάϊον τοῦ 1720, καὶ τὴν «Τραγωδία ὀνομασμένη Θυέστης» εἰς 2476 δεκαπεντασυλλάβους στίχους, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1721.

Εἰς τὸ ποίημα «Κλαθμὸς Πελοποννήσου», ἀποτελούμενον ἀπὸ τρία μέρη, παρίστανται προσωποποιημένοι ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Ἑλλάδα. Ἡ Πελοπόννησος, ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάκτησίν της ἀπὸ τοὺς Τούρκους, κατέφυγεν ἐπάνω εἰς ἓνα βουνὸ καὶ ἐθρηνοῦσε τὴν συμφορὰν της.

Τοὺς θρήνους της ἤκουσεν ἡ Ἑλλάδα καὶ τρέχει νὰ τὴν παρηγορήσῃ. Εἰς τὴν συζήτησιν μεταξὺ των ἀναφέρει ἡ Πελοπόννησος τὰ γεγονότα τοῦ πολέμου, δηλαδὴ τὴν πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν τῆς Κορίνθου, τῆς Πάτρας, τῆς Μεθώνης, τῆς Μονεμβασίας καὶ μάλιστα τοῦ φρουρίου τοῦ Ναυπλίου, ἐπίσης τὰς αἰτίας τῆς συμφορᾶς, εὐχαριστεῖ δὲ τέλος ἑστους τὴν ἐδοήθησαν καὶ κακίξει ἑστους ἡδιαφόρησαν εἰς τὸν ἀγῶνα της.

Ἡ Ἑλλάδα, ἀφοῦ ἤκουσεν ὅλας αὐτὰς τὰς συμφορὰς, τὴν συμβουλεύει νὰ κατέβῃ ἀπὸ τὰ ὄρη, νὰ κοιτάξῃ τὰ παιδιὰ της, νὰ διατηρῇ δὲ τὴν πίστιν της καὶ νὰ ἔχῃ ὑπομονήν, διότι ὁ ροῦς τῶν πραγμάτων μεταβάλλεται. Τὸ ποίημα τελειώνει μὲ τὸν ἀποχαιρετισμὸν καὶ ἀποχωρισμὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπὸ τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος τούτου ὑπὸ μορφήν διαλόγου καὶ τὴν καθόλου διάρθρωσίν του φαίνεται ὅτι ὁ Κατσαῖτης ἤδη κατὰ τὸν χρόνον τῆς παραμονῆς του εἰς Πελοπόννησον, πρὸ τοῦ 1715, θὰ εἶχεν ἀποκτήσει λογοτεχνικὴν μόρφωσιν, ἴσως δὲ ἐγνώριζεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του τὴν Κεφαλληνίαν τὰ ἔργα τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας ἢ εἶχε σπουδάσει ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Τὴν ἰκανότητά του εἰς τὴν συγγραφὴν δραματικῶν ἔργων φανερώνει τὸ ποίημά του, «ὁ Κλαθμὸς Πελοποννήσου», ποῦ παρ' ὅτι ἐπιγράφεται ἱστορία, ἔχει ἐν τούτοις στοιχεῖα δραματικά καὶ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόδρομος τῆς κατόπιν θεατρικῆς παραγωγῆς τοῦ Κατσαῖτη εἰς τραγωδίας. Ἔτσι, ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ Κριαρᾶς (σ. 1.), εἰς τὰς δύο τραγωδίας του, τὴν Ἰφιγένειαν καὶ τὸν Θυέστην, παρουσιάζεται περισσότερο ὠλοκληρωμένος λογοτέχνης, φαίνεται δὲ ἀκόμη ὅτι κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν Κρήτην, ὡς αἰχμαλώτου, θὰ ἐμελέτησεν οὗτος καλύτερον τὰ ἔργα τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας καὶ ὅτι θὰ ἐξοικειώθη μὲ τὸν δεκαπεντασύλλαβον, τὸν ὅποιον καὶ ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὰς τραγωδίας του.

Αἱ τραγωδίαί του Ἰφιγένεια καὶ Θυέστης ἔχουν τὴν ὑπόθεσιν, ἢ μὲν πρώτη ἀπὸ τὸ δράμα τοῦ Εὐριπίδου Ἰφιγένεια ἐν Αἰδίδι, ἢ δὲ δευτέρα ἀπὸ τὸν γνωστὸν ἀρχαῖον μῦθον τῆς ἐκδικήσεως τοῦ Θυέστου ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν του Ἀτρέα.

Τὰ πρότυπα βεβαίως τοῦ Κατσαῖτη εἰς τὰ δύο αὐτὰ ἔργα, ὅπως συνέβη καὶ διὰ παλαιότερα αὐτοῦ ἔργα τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρου, ὑπῆρξαν σχετικὰ ἰταλικά δραματικά ἔργα ἢ διασκευαὶ τοιοῦτων ἔργων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων δραματικῶν. Ὁ Κριαρᾶς (σ. ζ' καὶ κ'—κα') παρατηρεῖ ὅτι πρότυπον στήν μὲν Ἰφιγένειαν τοῦ Κατσαῖτη ὑπῆρξε «κάποια ἰταλικὴ διασκευὴ τοῦ δράματος τοῦ Εὐριπίδου», εἰς δὲ τὸν Θυέστην ἔργον τῆς ἰταλικῆς δραματοποιίας, ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὸ δράμα τοῦ Σενέκα «Θυέστης».

Τὰ ἔργα αὐτὰ ὅμως τοῦ Κατσαῖτη φαίνεται ὅτι δὲν θὰ εὐρήκαν μεγάλην ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, διότι δὲν ἐξηγεῖται ἄλλως ἢ παράδοσίς των εἰς ἓνα μόνον χειρόγραφον εἰς περιοχὴν ὅπου ζειτηρεῖτο τότε σταθερῶς ἡ Ἑνετικὴ κυριαρχία καὶ τὸ γεγονὸς ἀκόμη ὅτι δὲν ἐτυπώθη κανένα ἀπ' αὐτά.

Ὁ Κριαρᾶς εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τούτων τοῦ Κα-

τσαῖτη δὲν ἐτήρησε τὴν σειρὰν μὲ τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται εἰς τὸ χειρόγραφον ποῦ εἶναι ἄλλωστε σύμφωνος χρονολογικῶς πρὸς τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς των. Τὸ πρᾶγμα δικαιολογεῖ ὁ ἐκδότης (σ. λζ'), ἐν τούτοις νομίζομεν ὅτι εἰς κριτικὴν ἐκδοσὶν καλὸν θὰ εἶναι νὰ τηρηθῇ ἡ χρονολογικὴ σειρὰ, ὅπου εἶναι δυνατὸν, διότι οὕτως ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐξελικτικὴν πορείαν τῆς παραγωγῆς τοῦ συγγραφέως.

Ἡ ἐκδοσις αὐτὴ ἀπὸ τὸν κ. Κριαρᾶν, γενομένη μὲ ἐπιμέλειαν καὶ πολὺν κόπον, ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀκόμη κενὰ τῆς ἱστορίας τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως.

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

Συντάκτης τοῦ Λογογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΣΤ. Χ. ΣΚΟΠΕΤΕΑ «Ἡ ἔναρξις τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἱεροῦ ἀγῶνος». (Καλάβρυτα - Πάτραι - Καλάμαι) σ. 49-69, 81-94) εἰς τὸ τεῦχος: Ἡ Καλαμάτα καὶ ἡ Ἐπαναστάσις τοῦ 21. Ἐκδοσις τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Γραμμάτων. Α' Βραβεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν [Καλαμάτα] 1948 σ. 94.

Ὁ ἐν Καλάμαις «Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Γραμμάτων» ἐξέδωκε τεῦχος ἐξ 96 σελίδων ἐπιγραφόμενον «Ἡ Καλαμάτα καὶ ἡ Ἐπαναστάσις τοῦ 21».

Παρ' ὅλας τὰς τεχνικὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας ἀντιμετώπισεν ἡ ἐκτύπωσις τοῦ τεύχους ἐν Καλάμαις, ἡ ἐκδοσις του εἶναι μία ἀξιόπαινος προσπάθεια τοῦ Συλλόγου, τὸν ὅποιον ἡ Ἀκαδημία καὶ διὰ τὴν ἄλλην καθόλου πνευματικὴν του δράσιν ἐτίμησε μὲ τὸ πρῶτον αὐτῆς βραβεῖον.

Εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο δημοσιεύονται ἱστορικαὶ μελέται καὶ μαρτυραὶ αἱ ὅποιαι ἐξιστοροῦν, τοποθετοῦν, ἐρμηνεύουν καὶ ἐδραιώνουν ἀδιαφιλονικήτως τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Καλαμάτας ὑπὸ τῶν Μανιατῶν τὴν 23 Μαρτίου πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πτώσις τῆς Βασιλλῆς δηλ. ἡ γνησία τῆς ἐναρξέως τῆς Ἐπαναστάσεως χρονολογία.

Τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ τεύχους τούτου (35 σελ.) καταλαμβάνει ἡ μελέτη τοῦ συναδέλφου φιλολόγου κ. Στ. Χ. Σκοπετέα, Ἡ ἔναρξις τοῦ ὑπὲρ Ἐλευθερίας ἱεροῦ ἀγῶνος (Καλάβρυτα-Πάτραι-Καλάμαι).

Ἡ μεγάλη βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωσις τῆς μελέτης ταύτης, ἡ ὀρθὴ τοποθέτησις τῶν προβλημάτων καὶ ἡ μετὰ κριτικῆς βασάνου ἐξέτασις αὐτῶν ἀποδεικνύει τὸν κ. Σκοπετέαν λεπτολόγον μελετητὴν τοῦ θέματος καὶ εὐσυνείδητον ἐρευνητὴν ἀσχοληθέντα ἐπὶ μακρὸν διὰ τὴν συγκέντρωσιν πολυτίμων εἰδήσεων ἐκ σπανίων φυλλαδίων καὶ ἀγνώτων στοιχείων ἐκ τῶν ἐγγράφων τῶν ἱστορικῶν μας Ἀρχείων.

Ἐκ τοῦ ὅλου δὲ χειρισμοῦ τοῦ θέματος του ἀποδεικνύει ἑαυτὸν ἀγαθὸν ἐρευνητὴν τῆς ἱστορίας ἀποδιδόντα ὅπως ὑποβάλλῃ εἰς τὴν βάσανον τῆς ἀληθοῦς κριτικῆς πάντα τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ἐκ μακροχρόνιου ἱστορικῆς ἐρευνῆς ὡς πρὸς τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος τῆς Πελοποννήσου, διὰ τὸ ὅποιον δικαίως ἀποφαίνεται ὅτι ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς ὀλόκληρον τὴν χερσαίαν καὶ νησιωτικὴν Ἑλλάδα.

Ἐδλόγως πολλαὶ πόλεις ἐρίζουν περὶ τὴν ρίζαν τῆς ἱεράς τοῦ ἔθνους ἐλευθερίας τὸ 1821, ἀλλὰ τρεῖς εἶναι αἱ κυριώτεραι: Καλάβρυτα, Πάτραι, Καλάμαι.

Πότε ὅμως καὶ ποῖα ἦτο ἡ τρισολβία πόλις ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ χαλκευ-

θείσα από τὰ πατριωτικά κηρύγματα τῶν χρόνων τῆς δουλείας καὶ φλογισθείσα Ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ τέλος ἐμπυρευματισθεῖσα ἀπὸ τοῦ Παπαφλέσσα τὸν πύρινον λόγον, ἤρπασεν αἰφνης τὸ ἱερόν πυρ καὶ ἤναψεν ἐκεῖθεν πελωρίας φλόγας ἀνὰ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς ἑλληνικῆς γῆς;

Ἡ 25 Μαρτίου συμβολίζει θεοαίως τὸ ἐθνικὸν Πάσχα τῆς Φυλῆς. Εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καθορισθεῖσα ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.

Δικαίως δὲ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Φιλήμονα ὡς «περιεκτικὴ» τῶν διαφόρων ἡμερομηνιῶν τῶν ἐπαναστατικῶν τοπικῶν κινήματων τῶν χερσαίων καὶ τῶν θαλασσινῶν. Δὲν ἀντιπροσωπεύει ὁμοῦς τὴν ἱστορικὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ πολιτεία καὶ διὰ λόγους ἱστορικοὺς ἀλλ' ἰδίᾳ ψυχολογικοὺς (σ. 51) καθιέρωσε τὴν 25 Μαρτίου ὡς ἡμέραν ἐθνικῆς ἐορτῆς μετὰ 18 ἔτη διὰ Β. Δ. τῆς 15 Μαρτίου 1838, προτάσει τοῦ ὑπουργοῦ Γ. Γλαράκη.

Τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον κατέκρινον πολλοὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν ἱστορικῶν, τοσοῦτον μᾶλλον ἐπειδὴ συνεδυσάθη μετὰ τὴν ἀνύψωσιν κατὰ πρῶτον τῆς σημαίας τῆς ἐλευθερίας παρὰ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας τῶν Καλαβρῦτων.

Ἐντεῦθεν ὁμοῦς πηγάζει τὸ ἐρώτημα:

Ἦψωσεν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς πρῶτος τὴν σημαίαν εἰς τὰ Καλαβρῦτα; Ὁ κ. Σ. ἐξετάζων εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς μελέτης του τὰ ἐπεισόδια τῶν Καλαβρῦτων καταδεικνύει ὅτι ταῦτα ἦσαν μεμονωμένα ἐνέργειαι τῶν Κλεφτῶν—Φιλικῶν (Σολιώτου) μερικᾶς ἡμέρας πρὸ τῆς 25 Μαρτίου, χωρὶς θεοαίως ταῦτα νὰ ἔχουν ἔννοϊαν καθολικὴν ἐπαναστατικὴν ἀναμενομένην ἄλλωστε ἄλλοθεν. Ἀκόμη δὲν ἐτύγχανον τῆς ἐπικροτήσεως, πολὺ δὲ μᾶλλον τῆς ἐμπνεύσεως τῶν προκρίτων τοῦ τόπου. Τὸν Σολιώτην ἐκίνει ὁ Παπαφλέσσας νὰ κτυπήσῃ τοὺς Τούρκους διὰ νὰ θέσῃ οὕτω πρὸ τετελεσμένων γεγονότων τοὺς ἀρχοντας τῆς Ἀχαΐας καὶ νὰ κόψῃ τὰς μακρινὰς καὶ ἀκέρπους συνελεύσεις τῶν προυχόντων τῶν Καλαβρῦτων καὶ τῶν Πατρῶν. Αἱ θυελλώδεις συσκέψεις τοῦ Ἀγίου μαρτυροῦν εὐγλώττως περὶ αὐτοῦ. Ἄλλωστε τὰ γεγονότα ταῦτα δὲν εἶχον κημικὴν ἔκτασιν.

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὡς ἀπέδειξαν ὁ Γ. Κρέμος καὶ Τ. Κανδηλῶρος δὲν ἦτο τὴν 25 Μαρτίου εἰς τὴν Ἁγίαν Λαύραν ἀλλ' εἰς τὰς Πάτρας καὶ ἐκεῖ ἠδολόγησεν, ὅχι τὸ λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας, ἀλλὰ τὴν σημαίαν τοῦ Λόντου. Ἡ παρατιθεμένη ἀκριβὴς ἐξέτασις τῶν γεγονότων δικαιώνει διὰ μίαν ἀκόμη φοράν τὴν γνώμην τοῦ ἱστορικοῦ τῆς ἐπαναστάσεως Σπ. Τρικούπη ὅτι «ψευδὴς εἶναι ἢ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦσα ἰδέα ὅτι ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας ἀνυψώθη κατὰ πρῶτον ἡ σημαία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως».

Τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελέτης τοῦ κ. Σ. ἀποτελεῖ τὸ κίνημα τῶν Πατρῶν, διὰ τὸ ὅποιον ἡ πόλις τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου διεκδικεῖ δι' ἑαυτὴν τὴν ρίζαν τῆς Ἐλευθερίας.

Ὁ κ. Σ. ἐξετάζων καὶ τὸ κίνημα τοῦτο ἀποφαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸ δὲν εἶχε κατ' ἀρχὰς ἐπαναστατικὴν μορφήν. Ἐσημειώθησαν θεοαίως, ὡς ἐκ τῆς προκλητικότητος καὶ τῆς ἀγριότητος τῶν ἐν τῇ πόλει διαμενόντων Τούρκων, ἐπεισόδια ἐναντίον τοῦ πληθυσμοῦ, ἐξειλίχθησαν ὁμοῦς εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα τὴν 25-26 Μαρτίου ἐν συνδυασμῷ καὶ ὑπὸ τὴν πνοὴν τῶν ἐν τῷ μεταξὺ λαβόντων χώραν γεγονότων.

Ἄλλου λοιπὸν πρέπει νὰ στραφῇ ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα.

Τὰ γεγονότα τῶν Καλαμῶν (Ἡ κήρυξις τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν 23 Μαρτίου ἐν Καλάμαις) ἀποτελοῦν τὸ τρίτον μέρος τῆς μελέτης.

Ὁ κ. Σ. ἐν προκειμένῳ τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ ἐξετάζει ποίαν σημασίαν διὰ τὸν ἀγῶνα εἶχεν ἡ Μάνη, ποίαν ἰδέαν εἶχον περὶ αὐτῆς καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ὄπλων τῆς ὀ Ρήγας, οἱ Φιλικοὶ καὶ αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης καὶ κατὰ πόσον ἐδικαίωσεν αὐτὴ τὰς προσδοκίας ὄλων.

Ἐπὶ τῶν σημείων τούτων ὁ κ. Σ. εἶναι διεξοδικώτερος. Τὰ παρατιθέμενα ὑπ' αὐτοῦ στοιχεῖα ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα ρίπτουν νέον φῶς εἰς τὸ ἱστορικὸν τοῦτο θέμα.

Ὁ Φιλήμων ἀδιστακτικῶς ἀποφαίνεται ὅτι τὸ ἡμῖς τῆς ἀρξαμένης Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον συμπληροῖ ἡ Μάνη, ἡ ὁποία ἦτο ἡ κατ' ἐξαιρέσειν ἡ στρατιωτικὴ ζύμη τοῦ ἀγῶνος. Ἐκεῖθεν ἡ κλαγγὴ τῶν ὄπλων κατετρόμαξε πρῶτον τοὺς Τούρκους διότι ἡ χώρα αὐτῆ ἦτο ἡ μόνη ἐλευθέρα καὶ πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς τὸ μοναδικὸν κέντρον ἐξορμήσεως ἀνέκαθεν εἶχε στραφῆ ἡ προσοχὴ τῶν ὑποκινήτων τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Ρήγας εὐρίσκειτο εἰς συνενόησιν μετὰ τῶν Μανιατῶν καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Μάνην διὰ νὰ κηρύξῃ ἐκεῖθεν τὴν ἐπανάστασιν, ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία ἀπ' ἀρχῆς κατέβαλε μεγίστην φροντίδα διὰ νὰ κατηχήσῃ τὸν ἡγεμόνα τῆς Μάνης Πετρόμπεην καὶ τοὺς ἰσχυροὺς καπεταναίους τῆς, ὁ δὲ Ὑψηλάντης, κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, τὸ ἐγκαταλείψθην τὴν τελευταίαν στιγμὴν, θὰ κατήρχετο εἰς τὴν Μάνην διὰ νὰ ἡγήθῃ ἐκεῖ τῆς ἐπαναστάσεως.

Διότι ἤδη εἶχεν ὀριμάσει ἐκεῖ καλῶς ἡ ἰδέα αὐτῆ καὶ ὁ τόπος εἶχε μεταβληθῆ εἰς στρατόπεδον ὥστε καὶ ἐὰν ἡ ἄλλη Ἑλλάς δὲν ἐκινεῖτο ἡ Μάνη καὶ μόνη θὰ ἐξέπεμπε τῆς Ἐλευθερίας τὸ σάλπισμα.

Ἐκεῖ καταφεύγει ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἀπὸ ἐκεῖ δίδει τὸ ἔναυσμα τοῦ φλογεροῦ τοῦ ἐγχειρήματος διὰ τῆς αὐτοπροσώπου παρουσίας του ὁ δαιμόγιος Παπαφλέσσας.

Ἐπὶ τοῦ Ταυγέτου, ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐκείνου, ὅπου ὡς ἐπὶ ἄλλου Ἄραράτ, διεσώθη ἡ κιβωτὸς τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης καὶ οἱ ὑπὸ τῶν Τούρκων καταδικασμένοι ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς χώρας εἶπον: Στώμεν καὶ τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος κινήσωμεν!

Παρ' ὅλα ὁμοῦς ταῦτα δὲν ἐδόθη ἡ δέουσα προσοχὴ ἐκ μέρους τῶν νέων ἱστορικῶν διὰ τὴν συμβολὴν τῆς Μάνης εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἡ δὲ μέχρι τοῦδε μὴ δημοσίευσις ἀπομνημονευμάτων καὶ ἀρχείων τῶν Μπέηδων καὶ Καπεταναίων τῆς Μάνης ἀποτελεῖ τὸν Γόρδιον δεσμὸν τοῦ κεφαλαίου τούτου τῆς Ἑθνικῆς μας Ἱστορίας. Ἡ Μάνη, πάντοτε ἐλευθέρα καὶ ἀδούλωτος, δὲν εἶχε λόγον νὰ πνίξῃ ἑαυτὴν εἰς τὸ αἷμα ἐὰν δὲν ἔβραζεν εἰς τὰ στήθη τῶν τέκνων τῆς ἡ φιλοπατρία, ἐὰν δὲν συνεπόνει τοὺς ὑποδούλους ἀδελφοὺς τῆς. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν ὕμνον τῆς ψάλλει:

*Σκλάβα ἴγὼ ποτὲ δὲν ἤμουν
μὰ τῶν ἄλλων τῆ σκλαβιά
σὰν δική μου τήνε νοιώθω
καὶ ὁρμῶ μὲς στὴ φωτιά.*

*Οἱ θυσίαι γιὰ τοὺς ἄλλους
μοῦ εἶν' εὐχάριστες γλυκῆς,
μὰ φαρομάκι στὴν καρδιά μου
εἶν' τῶν ἴδιων οἱ βροσιές.*

Καὶ ὁμοῦς, ὅπως λέγει ὁ Κανδηλῶρος, «ἡ φιλόστοργος αὐτῆ προστάτις τῶν ἀρματωλῶν, ἡ πολυτρόπως διασυρθεῖσα ἀναμένει τὸν ἱστορικὸν τῆς, ὅστις θὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυστικὰ τῶν αἰωνοβίων πύργων τῆς καὶ μετ' ἀπάθειαν καὶ εὐθυκρισίαν θὰ τῆς ἀποδώσῃ τὸ δίκαιον. Δὲν ἐπλεόνασαν εἰς τὴν Μάνην οἱ κακοὶ ἀλλ' οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐλευθερίας».

Ο κ. Σ. διὰ τῆς μελέτης του ταύτης καὶ δι' ἄλλης παλαιότερας περὶ τῶν μαχῶν Βέργας-Δειροῦ-Πολυκράδου (Σπαρτιατικὰ Χρονικά, Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1945) πρῶτος ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν ἀξιοποιεῖ τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν Μανιατῶν στηριζόμενος ἐπὶ ἀσφαλῶν ἱστορικῶν δεδομένων.

Ἡ νέα αὕτη μελέτη του ρίπτει πλήρες φῶς διὰ τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς ἡμερομηνίας τῆς ἐπαναστάσεως.

Κατόπιν πολυμήνου προπαρασκευῆς τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν παραγόντων τῆς Μάνης καὶ Μεσσηνίας, τέλος ἀπὸ τὰς 20—23 Μαρτίου συρρέουν τὰ στρατιωτικὰ σώματα ἐντὸς καὶ περὶ τῶν Καλαμῶν καὶ τότε συγκροτεῖται ὁ πρῶτος τῆς ἐλευθερίας στρατός.

Τὴν 23 Μαρτίου ἀντήχηται ὁ Ταύγετος καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ Πετρόμπεης ἐκράξε κραυγὴ μεγάλη: «Ἐξεγείρου Σιών, ἐνδυσε τὴν ἰσχύν σου, ἐνδυσε τὴν δόξαν σου, ἐκτίναξον τὸν χοῦν σου, ἀνάστηθι καὶ ἐκδυσε τὰ δεσμὰ τοῦ τραχήλου σου». Καὶ ἐπὶ τῇ κραυγῇ αὐτοῦ ἐρείσθησαν οἱ προγονικοὶ τάφοι τῆς Σπάρτης, διεχύθη ἐκεῖθεν πνεῦμα ζωῆς, πνεῦμα δόξης, πνεῦμα δυνάμειος, ὑψώθη ὁ σταυρὸς ἐν ἀλλαλαγμῇ καὶ ἐν φωνῇ σάλπιγγος καὶ ἐπέπεσαν ὅλη ἡ Μάνη ἐνοπλοῖς, ἀρχηγούντος τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς Πετρόμπεη εἰς Καλαμάταν.

Ὁ Ταύγετος πρῶτος κυλῖαι τὴν μανιατικὴν χιονοστοιβάδα κατὰ τῶν ἐν Καλάμαις Ὄθωμανῶν.

Τὴν 23 Μαρτίου ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον χεῖροπιασμένοι ὄλοι χρεοῦνον τὸν χορὸν τῶν αἱμάτων μετὰ τὸ τραγούδι:

Μὴ μείνη Τοῦρκος στὸν Μοριᾶ μὴδὲ στὸν κόσμον ὄλον.

Μετὰ τὴν μεσημβριαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐψάλλη ὑπὸ σύμπαντος τοῦ ἱεροῦ κλήρου κατανυκτικὴ δοξολογία ἐπὶ τῇ ἀνάρξει τοῦ ἱεροῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνος. Ἡ ἐπιδηλητικὴ αὕτη τελετὴ καὶ τὸ θέαμα ἐνὸς λαοῦ ὁλοκλήρου προσδοκούντος ἀπὸ αἰῶνων νὰ ἀναπνεύτῃ τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας, μεθυσμένον ἀπὸ πατριωτικὸν ἐνθουσιασμὸν, κατέπληξε τοὺς παρισταμένους ξένους. Ὁ Φίνλεῦ ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν μεγαλειώδη ἐκείνην σκηνήν: «Ὀυδέποτε ἐτελέσθη δοξολογία μετὰ μεγαλυτέρας ζέσεως, οὐδέποτε αἱ ἀνθρώπινοι καρδία ἐπεκαλέσθησαν μετὰ εὐγνωμοσύνην τὰς εὐλογίας τοῦ Ὑψίστου καὶ τοῦ κλήρου. Τὰ πατριωτικὰ δάκρυα ἔρρεον κρουνηδὸν ἐπὶ τῶν παρειῶν τῶν ἀγρίων πολεμιστῶν καὶ οἱ ἀπίθασοι κλέφτες ἐπήδων ἐκ χαρᾶς ὡσπερ τὰ παιδιά, ἅπαντες δὲ οἱ συμμεθέξαντες τῆς τελετῆς ταύτης ἐθεώρουν αὐτὴν ὡς ἀπρχὴν ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος».

Διὰ τῆς παραθέσεως τῶν γεγονότων ἐπὶ τῇ βῆσει ἐπιστήμων πηγῶν ὁ κ. Σ. ἀποδεικνύει ὅτι δύο ἡμέρας πρὸ τῆς 25 Μαρτίου ἐθραύσθη τελεσιδίκως ἡ ἄλυσος τῆς δουλείας τῆς Ἑλλάδος εἰς Καλάμας καὶ ἡ πραγματικὴ πλέον ἐπίσημος ἐναρξίς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος δὲν ἔγινε τὴν 25 Μαρτίου μετὰ τὸν ἀνύπαρκτον θρόνον τῆς Λαύρας ἢ τῶν Πατρῶν, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἱστορικῶς ἀναμφισβήτητον γεγονός τῆς προσβολῆς καὶ ἀλώσεως τῆς Καλαμάτας τὴν 23 Μαρτίου.

Ἡ εὐλογία τοῦ Γερμανοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἀντίλαλος τοῦ περιφήμου κηρύγματος τὸ ὁποῖον ἐξέπεμψεν ὁ Πετρόμπεης εἰς τὰς ἀύλας τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὸ ποτάμι τῆς πρὸ δύο ἡμερῶν ἀλωθείσης Καλαμάτας.

Δικαιώνεται πλέον οὕτω καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ἀνωνύμου χρονικογράφου σημειώνοντος ὅτι «ἄρχισε τὸ σεφὲρι πρῶτα στὴν Καλαμάτα καὶ ὕστερα σὲ ὄλον τὸν κόσμον».

ΔΙΚΑΙΟΣ Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γενικὴ ἐξέτασις τῆς πολιτικῆς, πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς μιᾶς χώρας προϋποθέτει ἀναλόγους σοβαρὰς ἐπιστημονικὰς προεργασίας, ἀρχεϊκάς ἐρεῦνας, ἱστορικὰς πραγματείας, κοινωνιολογικὰς μελέτας, εἰς τρόπον ὅστε νὰ ὑπάρχῃ ἡ βῆσις ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ δύναται νὰ στηριχθῇ ὁ ἐπιχειρῶν τὴν σύνθεσιν ἐνὸς μνημειώδους ἔργου.

Εἶναι ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι ἀντιθέτως πρὸς ἄλλα τμήματα τῆς φιλότατης Πατρίδος, ἡ Ἐπτάνησος ἠτύχησε νὰ καταλέξῃ μεταξὺ τῶν τέκνων τῆς σοφοῦς ἐπιστήμονας καὶ ἐκλεκτοὺς διανοουμένους, οἱ ὁποῖοι μετὰ ἀγάπην, ζῆλον καὶ ἀφοσίωσιν ἠσχολήθησαν — ὀρθότερον κατηνάλωσαν τὸν βίον των—εἰς τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων τῶν ἀφορώντων εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις ζωῆς τῆς πατρίδος των (γράμματα, τέχναι, ἐπιστήμαι, ἱστορία).

Ἄρχει ν' ἀναφέρωμεν ὀλίγα μόνον ὀνόματα διὰ νὰ καταδειχθῇ τὸ μέγεθος τῆς μέθοδου συντελεσθείσης ἐργασίας: Α. Ἀνδρεάδης, Σπ. Δὲ Βιάζης, Α. Ἰδρωμένος, Ν. Κατραμῆς, Ern. Lunzi, Γ. Μαυρογιάννης, Π. Χιώτης...

Μεταξὺ τούτων πρωτεύουσαν ἐπίσης θεοὶν κατέχει καὶ ὁ γηραιὸς Ζακύνθιος σοφὸς **Λεων. Χ. Ζῶης**, ὁ ὁποῖος, καίτοι τὸ 85ον τῆς ἡλικίας του ἔτος ἄγον, ἐργάζεται συστηματικῶς καὶ ἀκόπως, συντάσσων σπουδαιότητος σημασίας μελέτας, ἐκδίδων ἔγγραφα διαφορτικὰ πλείστας πλευρὰς τοῦ ἐπὶ Ξενοκρατίας εἰς τὴν Ἐπτάνησον Δημοσίου καὶ Ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων καὶ παρέχων προθυμοτάτην πάντοτε συνδρομὴν εἰς πάντα ἀσχολούμενον μετὰ τὴν Ἱστορίαν καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ Νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅλοι οἱ πνευματικοὶ κύκλοι γνωρίζουν βεβαίως τὸ ἔργον τοῦ Α. Χ. Ζῶη, τὸ πολῦτιμον καὶ ὀγκώδες, τὸ ὁποῖον φυσικῶς οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον δύναται νὰ σκιαγραφηθῇ εἰς τὸ σύντομον τοῦτο σημεῖωμα, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον προέχουσιν θεοὶν κατέχει τὸ γνωστὸν «Λεξικὸν Φιλολογικὸν καὶ Ἱστορικὸν Ζακύνθου», ἐκδομένον ἤδη παλαιότερον, συμπληρωμένον δὲ τώρα καὶ ἔτοιμον πρὸς β' ἐκδοσιν κατὰ πολὺ ὀγκωδεστέραν τῆς πρώτης (1901—1919).

Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ἔργου τούτου — τὸ ὁποῖον, ὡς ἐπληροφόρηθην, ἐκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς ἐκδοσιν τοῦ Γαλλικοῦ Ἰδρυμάτος — ὁ Α. Χ. Ζῶης ἔχει ἐπίσης ἔτοιμον πρὸς ἐκδοσιν ὀγκώδη ἀνέκδοτον *Ἱστορίαν τῆς Νήσου Ζακύνθου*.

Ἔσχον τὴν εὐτυχίαν νὰ ἴδω τὸ νέον τοῦτο ἔργον τοῦ σεβαστοῦ μου φίλου.

Πρόκειται περὶ μιᾶς μνημειώδους Ἱστορίας μεθοδικώτατα συγκεροτημένης καὶ μετὰ πλουσιωτάτης βιβλιογραφίας (Γενικῆς καὶ Εἰδικῆς, Ἑλληνικῆς καὶ Ξενογλώσσου) ὀπλισμένης, ὅστε οὐ μόνον ὁ ἔλεγχος ἐπὶ τῶν διαφορῶν ζητημάτων νὰ καθίσταται εὐχερέστατος, ἀλλὰ καὶ πολῦτιμοι πληροφοροὶ εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ παρέχονται.

Περὶ πολλῶν ἐκ τῶν θεμάτων τῆς «Ἱστορίας» τοῦ Α. Χ. Ζῶη εἶχε συνθέσει παλαιότερον εἰδικὰς μελέτας, αὐτοτελῶς ἐκδοθείσας ἢ εἰς τὸν περιοδικὸν τύπον δημοσιευθείσας.

Ἡ συγκρότησις ὅμως τῆς νέας ταύτης ἐργασίας του ἐπιτρέπει νὰ καταλάβῃ αὕτη ἐξέχουσαν θεοὶν μεταξὺ τῶν ὀλίγων τοπικοῦ χαρακτῆρος Ἱστοριῶν τὰς ὁποίας ἔχομεν.

Πρὸς κατανόησιν τῆς σημασίας τοῦ ἔργου—λόγω καὶ τῆς πληρότητος τῶν ἐξεταζομένων θεμάτων — παρέχω κατωτέρω πίνακα τῶν περιεχομένων κατὰ κεφάλαια: «Ὄνομασία Ζακύνθου — Γεωγραφικὴ θέσις — Βουνογραφία — Ἀκτογραφία — Ὑδατογραφία — Τοπία — Ἀρχαιολογία — Ἀκρόπολις—Στάδιον, Ἀγῶνες — Ἀποικία Ζακύνθου — Τύχαι Ζακύνθου, Βασίλειον Ὀδυσσεῦς, Δωρικὸν στοιχεῖον — Περσικὰ — Πελοποννησιακὸς πόλεμος — Μακεδονικὰ — Ρωμαῖα — Βυζαντινοὶ — Σταυροφοροὶ — Παλατινοὶ κόμιστες, Καταλάνοι—Τόκκοι—Βενετῖα (Ἀρχαί, Προβλεπταί, Κοιν. Τάξεις, Ρεμπελιὸ Ποπολάρων, Συμβούλια Κοινοτήτων, Κατάλογοι Εὐγενῶν, Πόλεμοι, Πειραταί, Δημοκρ. Ἰδέαι) — Μεταπολίτευσις (Γάλλοι, Ρωσσο-Τούρκοι, Ἰόνιοι Πολιτεία) — Ἀγγλοὶ (Ἀγγλικὴ Προστασία — Ἐνωσις) — Τὰ μετὰ τὴν Ἐνωσιν [μέχρι τοῦ 1945] — Ὀρθοδοξία (Χριστιανισμός, Κατάλογοι Ἐπισκόπων κλπ., Ναοί, Μοναί) — Καθολικὴ Ἐκκλησία—Ἅγιον Λείψανα—Διανοητικὴ ἀνάπτυξις (Ἐκπαίδευσις) — Λογοτεχνία (Πεζοὶ, Ἐμμετρος Λόγος, Τύπος) — Δικαιοσύνη—Οἰκονομία — Διοικήσις — Συντεχνίαί, Σωματεία — Ἐμπορικὰ, Βιομηχανικὰ προϊόντα—Λαογραφία—Θέατρον, Μουσικὴ—Ἐδαγῆ καὶ ἄλλα ἱδρύματα — Μέτρα, σταθμὰ, νομίσματα, Ἐμβλήματα, **Οἰκόσημα**, Στατιστικὴ — Κλίμα, Ὑγιεινὴ κατὰστάσις—Στροφάδες—Κρίσεις περὶ Ζακύνθου».

Εἶναι ὁμολογούμενος θλιβερὸν μία τοιαύτη ἐργασία νὰ παραμῆνῃ ἐπὶ ἔτῃ

ἐν χειρογράφῳ (ἐπερατώθη τῇ 1945). Ὅποσον βοήθειαν θὰ παρείχεν ἐκδεδομένη εἰς τοὺς μελετητὰς τῶν πρὸς τὴν Ζάκυνθον συνδεομένων θεμάτων εἰδικῶς, πρὸς τὴν Ἐπὶ τὴν ἱστορίαν γενικώτερον! Ὅλοσὴν ἢ συμβολὴν τῆς εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τῶν Ἰονίων Νήσων κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τοῦ μακροαἰῶνος βίου των! Ἄς εὐχηθῶμεν νὰ μὴ βραδύνη νὰ ἴδῃ τῆς δημοσιότητος τὸ φῶς πρὸς ὄφελος πάντων...

ΦΑΙΔΩΝ Κ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΗΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ὑπὸ ἀκαδημαϊκῶν, καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐπιστημόνων, διακεκριμένων λογίων, καλλιτεχνῶν καὶ φιλομούσων ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις σύλλογος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «**ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ἸΔΡΥΜΑ**».

Σκοπὸς τοῦ Συλλόγου τούτου εἶναι, συμφώνως πρὸς τὸ σχετικὸν ἀρθρον τοῦ Καταστατικοῦ, «ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας, τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐνίσχυσις τῶν πολιτιστικῶν ἔργων τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ τῶν εἰς τὰς τέχνας, τὰ γράμματα ἢ τοὺς ἄλλους τομεῖς τοῦ βίου ἐκδηλουμένων».

Τὸ Δ.Σ. τοῦ «**Νεοελληνικοῦ Ἰδρύματος**» ἀποτελέσθη ἐκ τῶν : Γ. Θ. Ζώρα (Προέδρου), Μιλτ. Πουρῆ καὶ Ἰω. Ψημένου (Ἀντιπροέδρων), Φαίδ. Κ. Μπουμπουλίδου (Γεν. Γραμματέως), Κ. Μ. Βοραζάνη (Ταμίου), Γ. Καζάσογλου, Δημ. Λεβίδου, Δημ. Μυράτ, Β. Πεζοπούλου, Κ. Ρωμανίδου (Συμβούλων).

* * *

ὑπὸ τῆς «**Ἐνώσεως Νέων Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν**» ἐχωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς ἡ 50ετηρὶς τῆς δημιουργικῆς παραγωγῆς τοῦ ποιητοῦ καὶ μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Σωτ. Σκίπη.

Μετὰ σύντομον εἰσήγησιν τοῦ Προέδρου τῆς Ἐνώσεως κ. Φουριώτου, τονίσαντος τὸν θαυμασμὸν τῶν νέων λογοτεχνῶν πρὸς τὴν ποιητικὴν δημιουργίαν καὶ πνευματικὴν ἐν γένει δραστηριότητα τοῦ τιμωμένου Ἀκαδημαϊκοῦ, ὁμίλησαν περὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἐκπρόσωποι τῶν ἐν Ἀθήναις πνευματικῶν ἰδρυμάτων, οἱ κ.κ. Ν. Σημηριώτης, Π. Μαρζάνης, Γ. Φουστῆρας καὶ ἡ Δίς Γ. Λήδα καὶ ἀνεγνώσθη ἐπιστολὴ τῆς Σ. Σπανοῦδη, ἀναμνησθεῖσης τὴν ἐποχὴν τῆς πρώτης γνωριμίας τῆς μετὰ τοῦ ποιητοῦ. Ἡ καλλιτέχνης δνίς Ἔλσα Βεργῆ ἀπήγγειλε χαρακτηριστικὰ ποιήματα τοῦ Σ. Σκίπη, ὁ ὁποῖος ἐν τέλει τῆς τελετῆς εὐχαριστήσας τοῦ λογοτέχνας διὰ τὴν πρωτοβουλίαν των, ἀπήγγειλε τοὺς στίχους «**Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ**», «**Ἀργούς**» καὶ τοῦ «**Ἕμνου τῆς Κύπρου**», τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ποιητὴν ὁ ἄγων τῆς ἡρωϊκῆς νήσου πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Ἀνθὴ Εὐλαβείας εἰς τὴν Μετάστασιν τῆς Θεομήτορος Μαρίας [Ἀνατύπωσις ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Φλαγγινianoῦ Ἑλληνομουσείου Βενετίας] Πρόλογος Γιάννη Βλαχογιάννη. Ἐπιμέλεια—Σημειώσεις Ἄγγ. Ν. Παπακώστα. Μετάφρασις ἀπὸ Ἱταλικά Θεμ. Νόβα. Ἀθήναι 1950. Σελ. 110, Σχ. 8ον (Ἐκδ. «**Ἀστήρ**»).

Ἀποστολάκη Γιάννη Μ. «**Τὸ Κλέφτικο Τραγοῦδι**». Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τέχνη του. Ἀθήναι 1950. Σελ. 180, Σχ. 8ον. (Ἐκδ. «**Ἐστίας**» Ἰ. Δ. Κολλάρου).

Ἀποστολοπούλου Ντίμη «**Σύντομη ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς φιλοσοφίας**» [Ἀθήναι 1950]. [Collection de l'Union Franco-Hellenique de Jeunes. Nouvelle série No 1]. Σελ. 55+11, Σχ. 8ον.

Βαγιακάκου Δικαίου Β. «**Ἀποικία Μανιατῶν**» Περ. «**Ἐπετηρὶς Μεσαίων**». Ἀρχεῖου (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἔτ. Β'. 1940. Ἐν Ἀθήναις 1950. Σελ. 152—157.

Βλάχου Νικολάου «**Τὸ Ἀνατολικὸν Ζήτημα καὶ ἡ Ἑλλάς**». Ἀθήναι 1950. Σελ. 147, Σχ. 8ον.

Βολογάκη Μιχ. Δ. «**Τὸ ἐρωτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν δημῶδη ποίησιν τῆς Δωδεκανήσου**» Περ. «**Ἑλλην. Δημιουργία**» Τόμ. Ε'. Σελ. 203—208.

Ζῶη Λεων. Χ. «**Σολωμικά**» (Ἀπὸ τὴν ζῶην μητρὸς τοῦ Διον. Σολωμοῦ). Περ. «**Ἡ Ἥχώ τοῦ Ἰονίου**». Ἀρ. φύλ. 46—47 (156—157). Μάιος—Ἰούνιος 1950. Σελ. 11.

Ζώρα Γεωργίου Θ. «**Ἡ περὶ τὴν ξενιτεῖαν δημοτικὴ ποίησις καὶ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη**». Περ. «**Ἑλλην. Δημιουργία**» Τόμ. Ε'. Σελ. 177—188.

Ζώρα Γεωργίου Θ. «**Κριτικά εἰς τὸν Τυπάλδον**». Περ. «**Ἑλλην. Δημιουργία**». Τόμ. Ε'. Σελ. 251—250.

Ζώρα Γεωργίου Θ. «**Ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις καὶ ἡ προπαρασκευὴ τῆς Ἐπαναστάσεως**». Περ. «**Ἑλλην. Δημιουργία**» Τόμ. Ε'. Σελ. 451—456.

Ζώρα Γεωργίου Θ. «**Τὸ ὄνειρον τοῦ Βασιλέως**» τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη. Περ. «**Ἑλλην. Δημιουργία**» Τόμ. Ε'. Σελ. 693—699.

Ζώρα Γεωργίου Θ. «**Ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις καὶ ἡ προπαρασκευὴ τῆς Ἐπαναστάσεως**». Περ. «**Ἑλλην. Δημιουργία**» Τόμ. Ε'. Σελ. 451—456.

Καιροφύλα Κωστή «**Πῶς ὁ Φωριεὶς μάζεψε τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια**». Περ. «**Ἑλλην. Δημιουργία**» Τόμ. Ε'. Σελ. 217—222.

Καλαματιανοῦ Γιώργου «**Σύντομη ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας**». Ἐν Ἀθήναις 1950. Σελ. 126, Σχ. 8ον. [Ἐκδ. Ἰ. Δ. Κολλάρου].

Κριαρᾶ Ἐμμ. «**Ἀνέκδοτος κατάλογος ἱεραρχῶν Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Ἰθάκης**». Περ. «**Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ ἀρχεῖου**» (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν). Ἔτ. Β'. 1940. Ἐν Ἀθήναις 1950. Σελ. 3—19.

Κριαρᾶ Ἐμμ. «**Ἡ ρίμα θρηνητικὴ τοῦ Ἰωάννου Πικατόρου**». (Εἰσαγωγὴ—Κείμενον—Σημειώσεις—Γλωσσάριον). «**Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ ἀρχεῖου**» (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν). Ἔτ. Β'. 1940. Ἐν Ἀθήναις 1950. Σελ. 20—69.

Κριαρᾶ Ἐμμ. «**Κατσαίτης**»: Ἰφιγένεια—Θυέστης—Κλαθμὸς Πελοποννήσου. (Ἀνέκδοτα ἔργα). Κριτικὴ ἔκδοσις μετὰ Εἰσαγωγῆς, Σημειώσεως καὶ Γλωσσάρια. Ἀθήνα 1950. [Collection de l'Institut Français d'Athènes No 43]. Σελ. μβ'+382+18] πίνακες (ἐκτὸς κειμένου), Σχ. 8ον Μ

Κριαρᾶ Ἐμμ. «**Ὁ Φιλέλλην ποιητὴς Pierre Lebrun καὶ τὸ ὄδοιπορικὸν του ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα**». Περ. «**Ἐπετηρὶς Μεσαιωνικοῦ ἀρχεῖου**» (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν). Ἔτ. Β'. 1940. Ἐν Ἀθήναις 1950. Σελ. 107—133.

Κουγέα Σωκράτους «**Ἡ παλαιότατη συλλογὴ Ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγοῦδιῶν τοῦ γερμανοῦ βαρῶνου Werner von Haxthausen**». Περ. «**Ἑλλην. Δημιουργία**» Τόμ. Ε'. Σελ. 329—334.

Μανούσκα Μ. Ι. «**Ἀνέκδοτα πατριαρχικὰ ἐγγράφα περὶ Ἀθανασίου τοῦ**

Ρήτορος» Περ. «Ἐπετηρίς Μεσαιωνικοῦ ἀρχείου» (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν). Ἔτ. Β'. 1940. Ἐν Ἀθήναις 1950. Σελ. 134—151.

Μέγα Γ. «Ὁ λεγόμενος κοινὸς βαλκανικὸς πολιτισμὸς». (Ἡ δημῶδης ποίησις). Περ. «Ἑλλην. Δημιουργία» Τόμ. Ε'. Σελ. 747—760.

Μελᾶ Σπύρου «Ἰούλιος Τυπάλδος Πρετεντέρης» (Ὁ ποιητὴς τοῦ Φεγγαρόφεγγου) Περ. «Ἑλλην. Δημιουργία» Τόμ. Ε'. Σελ. 245—250.

Μελᾶ Σπύρου «Γεώργιος Τερτσέτης» (Ἦθος καὶ χαρακτήρας). Περ. «Ἑλλην. Δημιουργία» Τόμ. Ε'. Σελ. 645—648.

Μηλιώρη Νίκου Σ. «Ὁ Παλαμᾶς καὶ οἱ πρόσφυγες». Ὀμιλία. Ἀθήναι 1950. Σελ. 24, Σχ. 8ον.

Μπουμπουλίδου Φαίδ. Κ. «Ἰούλιος Τυπάλδος» (Βιογραφικὰ—Παράδοσις τῶν κειμένων—Αἱ ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ ἔργου του—Βιβλιογραφία). Περ. «Ἑλλην. Δημιουργία» Τόμ. Ε'. Σελ. 273—285.

Μπουμπουλίδου Φαίδ. Κ. «Γεώργιος Τερτσέτης» (Γενικὰ—Βιογραφικὰ—Ἐργογραφικὰ). Περ. «Ἑλλην. Δημιουργία» Τόμ. Ε'. Σελ. 649—663.

Μπουμπουλίδου Φαίδ. Κ. «Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν δημῶδων ἀσμάτων: Συλλογαί». Περ. «Ἑλλην. Δημιουργία» Τόμ. Ε'. Σελ. 369—374. Τόμ. ΣΤ'. Σελ. 139—143.

Μπουμπουλίδου Φαίδ. Κ. «Ἰάκωβος Πολυλάς—Πληροφορίαι καὶ Παρατηρήσεις». (Γενεαλογικὰ—Σολωμὸς καὶ Πολυλάς—Μετρικὰ). Περ. «Ἑλλην. Δημιουργία» Τόμ. Ε'. Σελ. 937—944.

Σύδη Θεοδ. «Ὁ Παλαμᾶς καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα». Ἀθήναι 1950. [Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἀγγλοελληνικῆς Ἐπιθεωρήσεως»]. Σελ. 15, Σχ. 4ον.

Οἰκονομίδου Δημ. «Ὁ Κωνσταντῖνος Κυριακὸς Ἀριστίας μέχρι τῆς ἀφίξεώς του εἰς τὰς Ἀθήνας». Περ. «Ἑλλην. Δημιουργία». Τόμ. Ε'. Σελ. 43—46, 143—145, 382—384, 466—467.

Οἰκονομίδου Δημ. Β. «Δημοσθένης Ροῦσσος ὁ Θραξ (1869—1938)». Ἀθήναι 1950. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Ἀρχείου Ἰστορικῆς Ἑταιρείας καὶ Γλωσσικοῦ Ἰνστιτούτου»). Σελ. [36], Σχ. 8ον.

Παγκάλου Θεοδ. «Τὰ ἀπομνημονεύματά μου 1897—1947». Ἡ ταραχῶδης περίοδος τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας. Τόμ. Α'. 1897—1913. Ἀθήναι 1950. Σελ. 382+2]. Σχ. 8ον. (Ἐκδ. «Ἀετός»).

Παπαδοπούλου Κόστα Συμ. «Ἡ κοινότης τῆς Σμύρνης πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821». Ἀθήναι 1950. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως»). Σελ. 11, Σχ. 8ον.

Παπαδημητρίου Σ. Ν. «Ἱστορία τοῦ Δημοτικοῦ μας σχολείου. Μέρος Α' (1834—1895)». Ἀθήναι 1950. Σελ. 113, Σχ. 8ον.

Προβελάνη Ἐλ. Γ. «Τὸ Ἑπειροθεσσαλικὸν ζήτημα κατὰ τὰ ἔτη 1862—1864». Ἀθήναι 1950. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἀθηνᾶς»). Σελ. 105, Σχ. 8ον.

Σπεράντζα Στέλιου «Τὸ νανούρισμα». Περ. «Ἑλλην. Δημιουργία». Τόμ. Λ'. Σελ. 209—212.

Σπυριδάκη Γ. Κ. «Γεράσιμος Βλάχος» (1607—1685). Περ. «Ἐπετηρίς Μεσαιωνικοῦ ἀρχείου» (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν). Ἔτ. Β'. 1940. Ἐν Ἀθήναις 1950. Σελ. 70—106, 157.

Τζανετάτου Θ. Σ. «Τὸ πρακτικὸν τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τοῦ 1264». Χειρόγραφος παράδοσις τοῦ Πρακτικοῦ. Ἀθήναι 1950. (Ἀνάτυπον ἐκ τῶν «Βυζ. καὶ Ν. Ε. Χρονικῶν»). Σελ. [170]—184, Σχ. 8ον.

Φραγκοῦλα Ἰω. Ν. «Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης. (1850—1929)». Βοστώνη 1950. Σελ. 92, Σχ. 8ον.

Χατζηαποστόλου Ἀντ. «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ μελοδράματος». Ἀθήναι 1950. Σελ. 176, Σχ. 8ον.

Ψυχρογιῶν Ντίνου Δ. «Ὁ κώδικας Παναγίας τῆς Λεχαινίτισσας καὶ τὰ Λεχαινά». Πάτραι 1950. Σελ. 110, Σχ. 8ον.

ΟΛΑ ΤΑ ΤΕΥΧΗ ΤΗΣ

“ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ,,

ὅπως καὶ τὰ εἰδικῶς ἀφιερωμένα

στὸ Βαλαωρίτη, τὸ Δροσίνη, τὸ Βιζυηνό, τὸν Τυπάλδο, τὸν Τερτσέτη, τὸν Πολυλά, τὸν Μωραϊτίδη, τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι, τὸν Ἀκριτικὸ κύκλο, τὴν Κύπρο, τὴν Ἀθήνα, τὴ Σάμο, τὸν Αἰσχύλο, τὸ Σοφοκλῆ, τὸν Πλάτωνα

Πωλοῦνται μὲ τὴν τρέχουσα τιμὴ

στὰ Γραφεῖα τῆς

“ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ,,

Μουρούζη 10. ΑΘΗΝΑΙ

“ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ,,

Ἐπεμελητὴς Σχέσεως: ΦΑΙΔΩΝ ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΗΣ, Ἀλευόνης 6, Π. Φάληρον
Προϊστάμενος Τυπογραφείου: ΚΩΝΣΤ. ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ, Ἀμφίσης 7, Ἀθήναι